

**Lappeenrannan kokoamispaikka ja sen kautta Neuvostoliittoon
luovutetut internoidut 1944–1946**

Itä-Suomen yliopisto
Yhteiskuntatieteiden ja
kauppatieteiden tiedekunta
Historian oppiaineryhmä
Suomen historian
pro gradu -tutkielma
Tammikuu 2011
Sanna Sirainen

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO, TUTKIMUSTIEDOTE

Tekijä: Sanna Sirainen

Opiskelijanumero: 165161

Tutkielman nimi: Lappeenrannan kokoamispaikka ja sen kautta Neuvostoliittoon luovutetut internoidut 1944–1946

Tiedekunta/Oppiaine: yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta, Suomen historia

Sivumäärä: 70 + liite

Aika ja paikka: tammikuu 2011, Joensuu

Pro gradu –tutkielmani käsittelee jatkosodan jälkeen internoituja sotilaita sekä näiden internoitujen säilyttämistä ja luovuttamista varten perustettua Lappeenrannan kokoamispaikkaa. Ajallisesti tutkielmani käsittää ajanjakson syksystä 1944 syksyyn 1946. Internoiduilla tarkoitan sellaisia neuvosto- ja liittolaissotavankeja, jotka onnistuivat karkaamaan sotavankileireiltä tai luovutuskuljetusten yhteydessä ja jotka piti luovuttaa Neuvostoliittoon välirauhansopimuksen 10. artiklan perusteella. Päättökysymyksiäni ovat: ketä internoidut olivat, kuinka paljon heitä oli, millaisia ongelmia internoinnin toteuttamisessa ilmeni ja miten Lappeenrannan kokoamispaikan toiminta oli organisoitu.

Tutkimuskysymyksiin vastaan arkistolähteiden sekä aiheeseen liittyvän kirjallisuuden avulla. Arkistoaineistoni koostuu Lappeenrannan kokoamispaikan arkistosta ja se muodostuu esimerkiksi kirjeistä, kuulustelupöytäkirjoista, luovutuslistoista ja säädöksistä. Aineistooni kuuluu myös kokoamispaikan sotapäiväkirjat. Arkistolähteistä selviää esimerkiksi ketä vangit olivat ja miten Lappeenrannan leirin asiat oli järjestetty. Karanneiden sotavankien etsinnöistä ja niissä esiintyneistä ongelmista eivät kokoamispaikan arkistot antaneet tietoja, vaan käytin apunani aiempaa kirjallisuutta kyseisestä aiheesta. Tutkielmassani käytetään sekä kvantitatiivisia että kvalitatiivisia menetelmiä.

Suurin osa Neuvostoliittoon luovutettavista sotavangeista palautettiin loka-marraskuun aikana 1944. Osa luovutettavista oli karannut leireiltä tai kuljetuksissa, ja heitä varten perustettiin kokoamispaikka Lappeenrantaan. Paikka valikoitui Lappeenrannan linnoitukseen hyvien kulkuyhteyksien ja rajan läheisen sijainnin perusteella. Kokoamispaikkaan tuli vajaan kahden vuoden aikana melkein 500 internoitua. Joulukuussa 1944 tapahtuivat ensimmäiset ja myös vankimäärältään suurimmat luovutukset. Saapuneiden ja luovutettujen määrät vähenivät hiljalleen vuosien 1945 ja 1946 aikana, ja leiri muuttui tarpeettomaksi syksyyn 1946 mennessä. Suurin osa luovutettavista oli neuvostosotavankeja, jotka jakautuivat eri kansallisuuksiin. Eniten oli venäläisiä, mutta myös esimerkiksi ukrainalaisia ja valkovenäläisiä oli mukana. Iso osa leirillä olleista oli suomensukuista heimoja eli karjalaisia ja inkeriläisiä. Internoitujen keskuudessa esiintyi levottomuuksia, karkaamisia ja jopa itsemurhayrityksiä etenkin leirin alkuaikana. Tämä johtui osittain vartiomiesten huonosta tasosta. Vartiohenkilöstön rakenne oli samankaltainen kuin sodanaikaisilla sotavankileireilläkin. Vartijoiden toiminta kokoamispaikassa ei aina ollut kovin luotettavaa. Leirin lakkauttamisen jälkeen kiinni saadut luovutettavat kuljetettiin suoraan Helsingistä Vainikkalaan ja siitä edelleen rajan yli Neuvostoliittoon.

SISÄLLYS

1. Johdanto	1
1.1. Internointi ja sotavangit	1
1.1.1. Sodanjälkeinen aika ja internointi Suomessa	1
1.1.2. Sotavangit ja sotavankiorganisaatio	4
1.2. Tutkimusperinne ja käyttämäni kirjallisuus	6
1.3. Tutkimustehtävä ja tutkimusmenetelmät	7
1.4. Käyttämäni lähteet	9
2. Luovutukset Lappeenrannan kautta	12
2.1. Leirin sijoittaminen ja perustaminen Lappeenrantaan	12
2.2. Painostava Valvontakomissio jahtaa karkureita	16
3. Ongelmalliset etsinnät ja luovutukset	20
3.1. Karanneiden sotavankien etsintä	20
3.1.1. Laiskuutta, vääriä nimiä ja peitetarinoita	20
3.1.2. Pakeneminen Suomen ulkopuolelle	24
3.2. Ongelmalliset luovutukset	26
4. Lappeenrannan kokoamispaikan vartiointi	29
4.1. Vartijapulaa	29
4.2. Vartiointi leirillä	31
4.3. Vartiointi ja lääkintähuolto kuljetuksissa	34
4.4. Kurinpito leirillä	36
4.5. Vertailukohteina kurileiri ja siviilien internointileiri	39
5. Keitä vangit olivat?	41
5.1. Kansallisuudet	41
5.2. Heimosotavangit	48
5.3. Erityispiirteitä vangeista	51
5.4. Vankimäärän kehitys	53

6. ”Pahankuriset vankikarkurit”	57
6.1. ”Väkivaltaiset ja neuvokkaat sotavankikarkurit”	57
6.2. Rauhattomuutta ja itsemurhayrityksiä	62
7. Lopuksi	65
Lähteet ja kirjallisuus	68
Liitteet	

1. JOHDANTO

1.1. Sotavangit ja internointi

1.1.1. Sodanjälkeinen aika ja internointi Suomessa

Suomen ja Neuvostoliiton välisen jatkosodan päätti 19.9.1944 solmittu välirauhansopimus. Sen 10. artikla velvoitti Suomea suorittamaan luovutuksia Neuvostoliittoon: ”*Suomi sitoutuu viipymättä luovuttamaan Liittoutuneiden (Neuvostoliiton) ylimmälle sotilasjohdolle kaikki sen hallussa olevat neuvosto- ja liittolaisotavangit sekä myöskin ne Neuvostoliiton ja Liittoutuneiden Kansakuntien kansalaiset, jotka on internoitu¹ ja tuotu väkisin Suomeen, palautettavaksi heidän kotimaahansa*”.² Massapalautukset aloitettiin lokakuun puolivälissä 1944, ja luovutusten tuli tapahtua noin 1 000 miehen erissä muutaman kerran päivässä.³

Välirauhansopimus velvoitti Suomea ja suomalaisia täyttämään sovitut rauhanehdot. Sotakorvaukset oli maksettava ja sotarikolliset tuomittava sekä fasistiset järjestöt lakkautettava. Suomessa edelleen olevat saksalaiset oli ajettava maasta. Lisäksi alueluovutusten seurauksena syntynyt karjalainen siirtoväki oli asutettava. Joidenkin rauhanehtojen täyttäminen aiheutti jopa sisäpoliittisia ristiriitoja. Maan alla toimineet kommunistit pääsivät sodan jälkeen päivänvaloon ja vuoden 1945 vaaleissa heitä pääsi myös eduskuntaan. Rauhanehtojen täyttämistä valvonut Valvontakomissio painosti sodanjälkeistä ilmapiiriä, sillä komissio suoritti perusteettomia pidätyksiä ja mielivaltaisia kuulusteluja. Lisäksi elintarviketilanteen vaikeus hankaloitti kansalaisten elämää. Suomen ja Neuvostoliiton suhteita kiristi vuonna 1945 paljastunut asekatkentu. Asekatkennällä haluttiin turvata Suomen koskemattomuus, jos maata uhkaisi miehitys.⁴

Välirauhansopimuksen 22. artiklan mukaisesti Suomeen perustettiin Liittoutuneiden Valvontakomissio (LVK). Sen tehtävänä oli valvoa, että rauhanehdot täytettäisiin. Komissio koostui

---

¹ Internoinnilla tarkoitetaan sotavangin, vihollismaan kansalaisen tms. sulkemista sodan ajaksi eristysleiriin tai vankilaan.

² Pekkarinen & Pohjonen 2005, 13.

³ Lappalainen 1997, 202.

⁴ Ahtokari 1969, 15, 33, 61, 50.

lähinnä Neuvostoliiton edustajista, mutta myös briteistä.⁵ Briteillä ei kuitenkaan ollut käytännössä sanavaltaa, vaan tosiasiallista valtaa käytti Neuvostoliitto.⁶ Komission johdossa toimi kenraalievosti Andrei Zhdanov, mikä hieman pelotti suomalaisia Zhdanovin aiempien toimien vuoksi, sillä hän oli hoitanut Viron liittämisen Neuvostoliittoon vuonna 1940. Zhdanov tunnettiin myös Terijoen hallituksen ”isänä”. Syyskuussa 1944 saapuivat LVK:n ensimmäiset edustajat.⁷

Välirauhansopimuksen 2. artikla velvoitti Suomea internoimaan alueellaan olevat Saksan ja Unkarin kansalaiset. Tällä tarkoitettiin siviilien internointia, mutta myös saksalaiset ja unkarilaiset sotilashenkilöt piti luovuttaa Neuvostoliitolle. Suomessa asui jatkosodan aikana enimmillään 1 160 oleskeluluvan omaavaa saksalaista. Internoitaviksi määrättyistä iso osa oli ehtinyt poistua maasta ennen internoinnin aloittamista tai he olivat Suomen kansalaisia, joten he eivät muodostaneet suurta uhkaa Suomen kansalliselle turvallisuudelle. Suomi pyrki kuitenkin toteuttamaan välirauhan ehdot internoimalla kyseiset kansalaiset. Poliittisen tilanteen muutos pakotti Valtiollisen poliisin (Valpo) ryhtymään ”turvallisuustoimenpiteisiin”. Valpo oli laatinut listan vaarallisimmista kansallissosialististen järjestöjen aktiivisimmista jäsenistä, jotka myös pidätettiin kuulusteluja varten. Heidät kuitenkin vapautettiin, koska Valpo katsoi, ettei heistä olisi haittaa. Osa Suomen saksalaisista anoi Suomen kansalaisuutta, ja yhteensä 122 saksalaista sai kansalaisuuden syyskuussa 1944.⁸

Internoinnin toteutus käytännössä jäi Valpon vastuulle. Punainen Valpo oli hyvin aktiivinen yhteistyössään Neuvostoliiton kanssa⁹. Se arveli maassa olevan kokonaismäärältään noin 560 saksalaista ja unkarilaista. Kaikkia ei kuitenkaan ollut tarkoitus internoida, sillä ulkopuolelle jätettiin viisi eri ryhmää: ”1) Kaksoiskansalaiset ja heidän alle 15-vuotiaat lapsensa, 2) suomalaissyntyiset naiset, jotka ovat asuneet koko ikänsä Suomessa, mutta olivat aikaisemman avioliittolainsäädännön perusteella menettäneet Suomen kansalaisuuden, 3) Saksan ja Unkarin kansalaiset, jotka olivat menettäneet asianomaisen maan kansalaisuuden, 4) alle 15-vuotiaat lapset, joiden vanhemmista kumpikaan ei ole maassa ja 5) yli 65-vuotiaat henkilöt.” Internoitavilta estettiin maasta poistuminen ja Helsingissä asuvien käskettiin saapua 23.9.1944 puoleenpäivään mennessä

---

⁵ Pekkarinen & Pohjonen 2005, 13.

⁶ Roiko-Jokela 1999, 16. Westerlund 2009, 142.

⁷ Pekkarinen & Pohjonen 2005, 13.

⁸ Jensen-Eriksen 2000, 335-338.

⁹ Nevalainen 1990, 264.

ruotsalaiseen yhteiskouluun, joka sijaitsi Korkeavuorenkadulla lähellä Valpon Ratakadun tiloja. Muualla Suomessa paikalliset poliisiviranomaiset ja Valpon alaosastot keräsivät internoitavat.¹⁰

Internointileirejä perustettiin aluksi kolme kappaletta: Lempäälään, Hyvinkäälle ja Pohjankuruun. Valpo toimitti internoitavat leireille ja valvoi tilannetta, mutta leiripaikkojen hankkiminen ja huoltotehtävät kuuluivat sisäasiainministeriön siirtoväenasiain osastolle. Internoitujen määrä kasvoi syys-lokakuussa 1944, sillä valtioneuvoston ulkoasiainvaliokunta määräsi internoitaviksi sellaisia henkilöitä, jotka oli jätetty internoinnin ulkopuolelle. LVK painosti Suomea internointikysymyksessä, ja Suomi pyrki välttämään sitä, että Neuvostoliitto pääsisi syyttämään Suomea välirauhansopimuksen rikkomisesta. Tämä aiheutti sen, että naisia, lapsia ja vanhuksiakin internoitiin. Tammikuussa 1945 määrättiin vielä internoitaviksi ne 122 suomalaista, jotka olivat syyskuussa 1944 hyväksytyt Suomen kansalaisiksi. Heistä oli Suomessa enää vain 70 henkilöä. Leireille internoitiin myös sellaisia henkilöitä, jotka oli aiemmin luokiteltu Saksan kansalaisuuden menettäneiksi. Internoitavien määrän kasvu johti uusien leirien perustamiseen, jolloin leirien lukumäärä kasvoi seitsemään.¹¹

Valpon muuttuessa punaiseksi aloitettiin poliittinen valvonta, jonka seurauksena internoidut luokiteltiin kolmeen pääryhmään: ”fasisteihin”, ”antifasisteihin” ja ”poliittisesti vaarattomiin”. Valvontakomissio pyysi maaliskuussa 1946 listan ”eniten fasisteina” pidetyistä internoiduista. Listauksen suoritti itsekin internoituna ollut lehtimies, joka vapauduttuaan määritteli Valpon palkkaamana internoitujen poliittisia mielipiteitä. Hän tunsii useita internoituja entuudestaan, joten henkilökohtaisilla tunteilla saattoi olla merkitystä leimautuiko fasistiksi vai ei. Tämän lisäksi häneltä puuttui pätevyys tehtävään, joten luokitusten todistusarvo on kyseenalainen. Kyseisessä luettelossa oli 15 nimeä, joita lukuun ottamatta kaikki muut Saksan ja Unkarin kansalaiset sai vapauttaa maaliskuun puolivälissä 1946. Näistä 15 fasistina pidetystä internoidusta 14 henkilöä karkotettiin Saksaan keväällä 1947 valtioneuvoston päätöksellä. Karkotetut vietiin Saksan itävyöhykkeelle, jossa heidät luovutettiin Neuvostoliiton viranomaisille. Suomen viranomaiset olivat nyt hoitaneet siviilien internoimiskysymyksen omalta osaltaan.¹²

---

¹⁰ Jensen-Eriksen 2000, 338.

¹¹ Jensen-Eriksen 2000, 339–340, 353.

¹² Jensen-Eriksen 2000, 344–347, 351–353.

1.1.2. Sotavangit ja sotavankiorganisaatio

Jatkosodan aikana Suomi sai yli 64 000 neuvostosotavankia. Heistä kuoli noin 18 000 vankileireillä. Vankien joukossa oli joitakin puna-armeijassa palvelleita inkeriläisiä, jotka ilmoittautuivat vapaaehtoisina Suomen armeijaan muodostaen Heimopataljoona 3:n.¹³ Loka- ja marraskuun 1944 aikana Vainikkalan kautta kuljetettiin melkein 42 000 neuvostoliittolaista ja 1 500 internoitua. Internoidut olivat lähinnä neuvostoliittolaisia siviilejä, jotka olivat joutuneet suomalaisten vangeiksi vuonna 1941 Karjalankannaksella. Suomi oli luovuttanut tammikuuhun 1945 mennessä yli 100 000 ihmistä Neuvostoliittoon. Suurin osa, eli 56 000, oli inkeriläisiä siviilejä, ja neuvostosotavankeja oli noin 44 000. Edelleen yli 1 000 neuvostoliittolaista sotavankia oli karkuteillä. Useita vankeja nimittäin karkasi leireiltä ja kuljetusten yhteydessä.¹⁴

Sotavankileirejä perustettiin vuosina 1941–1944 ympäri Suomea kaikkiaan 32 kappaletta. Sodan alussa sotavankiorganisaatio pyrittiin järjestämään samojen periaatteiden mukaan kuin talvisodan aikana. Leirit jakaantuivat kahteen ryhmään. Niitä toimi kotialueella ja vallatulla alueella. Vallattujen alueiden kokoamis- ja järjestelyleireiltä sotavangit siirrettiin kotialueen järjestelyleireihin, joista heidät jaettiin varsinaisille sotavankileireille. Nämä kotialueen leirit olivat Sotavankikomentajan Esikunnan alaisia. Käytännössä kotialueen sotavankiasioiden huolehtiminen oli Kotijoukkojen Esikunnan sotavankitoimiston vastuulla. Se järjesti leirien perustamiset ja vastasi vankien siirroista, huollosta ja vartioinnista. Päämajaan perustettiin 1942 toukokuussa sotavankitoimisto, jonka tehtävät olivat samanlaiset kuin Kotijoukkojen Esikunnan sotavankitoimistolla. Nämä kaksi toimivat hetken aikaa päällekkäin. Tämä järjestelmä ei kuitenkaan pelannut kunnolla, koska sotavankien määrä kasvoi niin suureksi, että se aiheutti kuljetus- ja huolto-ongelmia. Marsalkka C. G. E. Mannerheimin käskystä organisaatio uudistettiin syyskuun alussa 1943. Kotijoukkojen Esikunnan sotavankitoimisto lakkautettiin. Sotavankikomentaja sai käyttöönsä sotavankitoimiston ja ne toimivat Yleisesikunnan päällikön alaisuudessa. Kotijoukkojen Esikunnan tehtävät siirtyivät sotavankikomentajalle. Tällaisena ylin sotavankiorganisaatio pysyi sodan loppuun saakka. Sen tehtävänä oli myös järjestää vankien luovutus Neuvostoliittoon, mitä Liittoutuneiden Valvontakomissio valvoi.¹⁵

---

¹³ Lappalainen 1997, 194.

¹⁴ Pekkarinen & Pohjonen 2005, 14, 46, 15.

¹⁵ Kujansuu 2004, 20–23.

Sotavankikomentajan Esikunnan selvityselin perustettiin 24.11.1944 hoitamaan karkurikysymystä. Selvityselin laati luettelon luovuttamattomista sotavangeista. Listat jaettiin poliisiviranomaisille.¹⁶ Luovutettavien vankien etsinnät tulivat sisäasiainministeriön toimeksi joulukuun alusta 1944, joten etsintöjä suorittivat Liikkuva poliisi, Valpo ja paikalliset poliisit. Yrjö Leinon johtama sisäasiainministeriö painosti etenkin paikallisia poliiseja etsimään luovutettavia.¹⁷ Vainikkalassa oli aluksi pysyvä sotavankien luovutuselin, mutta massapalautusten jälkeen se purettiin.¹⁸ Marraskuuhun 1944 mennessä suurin osa luovutettavista oli palautettu ja karkureita saatiin enää kiinni harvakseltaan. Siksi sotavankileiriverkosto lopetettiin ja korvattiin yhdellä kokoamiskeskuksella, joka päätettiin sijoittaa Lappeenrannan linnoitukseen.¹⁹ Lappeenrannan katsottiin olevan paras paikka, sillä pidätettyjen kuljettaminen sinne oli helppoa hyvän rautatieyhteyden vuoksi. Se oli myös lähellä rajaa, joten luovutukset Vainikkalan kautta oli helppo järjestää. Vankilasta oli lyhyt matka siirtää vangit junavaunuihin, sillä Rapasaaren pistoraide kulki aivan linnoituksen vieressä.²⁰ Vangit sijoitettiin linnoituksessa sijainneeseen entiseen keskusvankilaan, jonka toiminta oli loppunut jo talvisodan alla.²¹

Siviiliväestö ei tiennyt kokoamisleiristä. Siitä oltiin vaitonaisia, koska leirille tuodut miehet olivat hyvin arvaamattomia, väkivaltaisia ja itsemurha-alttiita. Hallinnollisesti leiristä kuitenkin tiesivät sotavankikarkureita etsineet viranomaiset, punaisen Valpon viranomaiset sekä joidenkin pitäjien nimismiehet. Leiriä johti majuri Toivo Inkilä, hänen apulaisenaan toimi luutnantti Aleks Atras. Uudenmaan Rakuunarykmentti vastasi leirin huollosta, ja vartiohenkilökunta koostui varusmiehistä sekä koulutetuista vanginvartijoista. Leiri aloitti toimintansa 25.11.1944 ja muutaman päivän kuluttua saapui ensimmäinen erä vankeja. Vankimäärän vähennyttyä leiri lakkautettiin elokuun lopussa 1946.²²

---

¹⁶ Pekkarinen & Pohjonen 2005, 49.

¹⁷ Nevalainen 1990, 303.

¹⁸ Pekkarinen & Pohjonen 2005, 50.

¹⁹ Pohjonen 2005.

²⁰ Majuri Toivo Inkilän kirje nro 117/II/5/23.7.1945 Puolustusministeriölle. Lappeenrannan karanteiden sotavankien kokoamispaikan arkisto (LKSKA). T 19665/F6-7. KA, S.

²¹ Vuorinen et al. 2008, 110.

²² Pohjonen 2005.

1.2. Tutkimusperinne ja käyttämäni kirjallisuus

Sodan aikana tai sen jälkeen suoritettua internointia Suomessa ei ole laajasti tutkittu aikaisemmin. Myös suomalaisten joutuminen internoiduksi ulkomailla on jäänyt vähäiselle huomiolle. Niklas Jensen-Eriksen on kirjoittanut artikkelin *Välirauhan väliinputoajat – Suomessa asuneet saksalaiset Valpon varjossa 1944 – 1947*, jossa hän käsittelee Saksan ja Unkarin siviilikansalaisten internointia. Tutkimuksessa käyttämäni kirjallisuus perustuukin internoinnin osalta tähän artikkeliin. Jensen-Eriksen antaa tiiviin taustan Suomen harjoittamasta internoinnista jatkosodan jälkeen. Hän on tutkinut miksi edellä mainitut kansalaiset täytyi internoida, miten internointi toteutettiin ja minkälaiset olot leireillä oli. Tommi Liukkonen on puolestaan tutkinut suomalaisten merimiesten internointia Saksassa ja sen miehittämällä alueella syksystä 1944 kevääseen 1945. Tutkimusta jatkosodan jälkeen Suomessa internoiduista sotilasta ei sen sijaan ole tehty. Jensen-Eriksen on keskittynyt vain siviilien internointiin ja heidän leireihinsä. Sodanaikaisesta internoinnista tai sodan jälkeen sotilaisiin kohdistuneista vangitsemisista hän ei mainitse. Liukkosenkaan tutkimus ei käsittele näitä aiheita.

Käsittelemäni internoidut sotilaat olivat sellaisia, jotka piti välirauhanehtojen mukaisesti luovuttaa Neuvostoliittoon, minne luovutettiin myös paljon siviilejä. Luovutettuja ylipäätään on tutkittu jonkin verran, esimerkiksi Juha Pohjosen ja Jussi Pekkarisen teoksessa *Ei armoa Suomen selkänahasta – Ihmisluovutukset Neuvostoliittoon 1944–1981*. Pekkarinen ja Pohjonen ovat ottaneet tutkimuksensa kohteeksi kaikki Neuvostoliittoon luovutetut, joukossa sekä siviilejä että sotilaita. Tutkimus tarkastelee ihmisluovutuksia sopimusten, lainsäädännön sekä Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden kautta. Painopiste on tämän takia poliittinen. Pohjonen on kirjoittanut myös Lappeenrannan karanneiden sotavankien kokoamisleiristä artikkelin, joka julkaistiin Etelä-Saimaassa 7.8.2005. Pekkarisen ja Pohjosen tutkimusta aiemmin oli ilmestynyt Heikki Roiko-Jokelan tutkimus *Oikeutta moraalin kustannuksella? – Neuvostoliiton kansalaisten luovutukset Suomesta 1944–1955*. Tämän tutkimuksen aikaväli on huomattavasti lyhyempi kuin myöhemmin ilmestyneen Pekkarisen ja Pohjosen teoksessa, mutta poliittisuudella on siinäkin iso rooli. Roiko-Jokela nimittäin tutki miten valtion johto ja viranomaiset suhtautuivat ja miten toimivat luovutusten osalta. Häinkin pohti sitä mihin viranomaisten päätökset perustuivat. Oma tutkimukseni ei painotu internoinnin poliittisiin ulottuvuuksiin, vaan siihen miten karanneiden sotavankien internointi käytännössä toteutettiin.

Sotavankileirejä on puolestaan tutkittu laajemmin, joten niistä löytyy internointileireihin verrattuna enemmän tietoa. Lappeenrannan leirin organisaation ja toiminnan hahmottamisen kannalta oli hyvä tutustua Eino Pietolan tutkimukseen *Sotavangit Suomessa 1941–1944* sekä Heikki Roiko-Jokelan toimittamaan artikkelikokoelmaan *Vihollisen armoilla – Neuvostosotavankien kohtaloita Suomessa 1944–1948*. Varsinkin Roiko-Jokelan kokoama teos antoi tiiviin kuvan esimerkiksi sotavankileirien organisaatiosta sekä kurinpidosta. Näistä tiedoista sain kehyksen, jonka kautta tutkin Lappeenrannan leiriä.

Internoiduista sotilaista suuri joukko oli entisiä heimosotavankeja eli esimerkiksi inkeriläisiä. Pekka Nevalainen on tehnyt perusteellisen tutkimuksen *Inkeriläinen siirtoväki Suomessa 1940-luvulla*. Se keskittyy kaikkiin inkeriläisiin ja suurin osa teoksesta käsittelee pääasiassa siviilejä. Hän käsittelee myös inkeriläisten luovutusta Neuvostoliittoon, minkä yhteydessä on kuitenkin paljon hyödyllistä tietoa heimosotavangeista. Nevalaisen lisäksi luovutettavista heimosotavangeista on kirjoittanut Niilo Lappalainen.

1.3. Tutkimustehtävä ja tutkimusmenetelmät

Internoinnilla tarkoitetaan vihollismaan kansalaisten sulkemista eristysleiriin tai vankilaan sodan aikana. Esimerkiksi toisen maailmansodan aikana Euroopassa internottiin lähes 400 000 siviiliä. Sotaa käyvät maat eivät olleet ainoita internoinnin toteuttajia, sillä esimerkiksi Ruotsi internoi tuhansia saksalaisia sotilaita. Käsitys internoinnista ja heidän asemastaan pohjautui Haagin sopimukseen vuodelta 1907, joka käsittelee lähinnä vihollismaan siviilien asemaa. Puutteellisten ohjeiden vuoksi sotaa käyvä valtio saattoi internoida ulkomaalaisia, sotavankeja ja myös omia kansalaisiaan. Internointi tarkoitti epämääräistä vapauden rajoitusta ja se oli keino valvoa ja ennaltaehkäistä ongelmia sellaisten kansalaisten kanssa, joiden jostain syystä katsottiin olevan epäluotettavia. Internoinnin muodot vaihtelivat, koska siitä ei ollut selkeää käsitystä. Toisen maailmansodan aikana oli esimerkiksi tavallista, että valloitetuilta alueilta pakotettiin asukkaat työskentelemään tietyssä paikassa. Tämä rajoitti vapautta muuttua, joten se oli usein samankaltaista kuin internointi, joskus se oli myös yksi internoinnin muoto. Toinen muoto oli, että maahan tulleita ulkomaalaisia sekä oman maan kansalaisia saatettiin laittaa karanteeniin. Suomesta löytyy esimerkki internoinnista sisällissodan ajalta, sillä valkoiset internoivat punaisia vankileireille vuonna 1918. Suomalaiset suorittivat internointia myös toisen maailmansodan aikana Itä-

Karjalassa. Evakuoimatta jääneille Itä-Karjalan asukkaille perustettiin keskitysleirejä, sillä ylipäällikkö Mannerheimin käskystä niin sanottu ei-kansallinen väestö oli vangittava.²³ Tutkimuksessani tarkoitan internoiduilla sotilaille sellaisia neuvosto- ja liittolaissotavankeja, jotka onnistuivat karkaamaan sotavankileireiltä ja kuljetusten yhteydessä, kun heitä oltiin luovuttamassa Neuvostoliittoon syksyn ja alkutalven aikana 1944. Karanneiden sotavankien lisäksi internoituihin sotilaisiin kuului myös heimosotavangit, joista suurin osa oli inkeriläisiä entisiä sotavankeja ja joista oli muodostettu kaksi heimopataljoonaa Suomen armeijaan.²⁴

Tutkin työssäni Suomessa jatkosodan jälkeen internoituja sotilaita ja tapausesimerkiksi otan Lappeenrannan karanneiden sotavankien kokoamisleirin. Selvitän keitä internoidut sotilaat olivat ja miten he leirille päätyivät. Sotilaiden lisäksi tutkimukseni käsittelee myös Lappeenrannan leiriä, koska internoidut koottiin Lappeenrantaan luovutusta varten. Selvitän miten leirin toiminta organisoitiin ja miten se käytännössä toimi vankien huollon, vartioinnin sekä luovutusten osalta. Tutkimani ajanjakso käsittää ajan syksystä 1944 elokuuhun 1946, sillä Lappeenrannan leiri oli toiminnassa kyseisenä aikana. Päättökysymyksiäni ovat: miksi internointi suoritettiin, ketä internoidut olivat, kuinka paljon heitä oli, mitä ongelmia internoinnin toteuttamisessa oli ja miten Lappeenrannan leirin toiminta oli järjestetty.

Tutkimuskysymysten ratkaisemiseksi käytän tutkimuksessani sekä kvantitatiivisia että kvalitatiivisia tutkimusmetodeja. Tilastollisia menetelmiä käytän esimerkiksi internoitujen määrän tarkastelussa, kun käytän kuvaajaa havainnollistamaan Lappeenrannan leirille saapuneita ja sieltä lähteneitä vankeja. Internoitujen sotilaiden kansallisuuksien jakautuminenkin on selkeää esittää taulukon avulla. Koska tutkittavanani on iso joukko ihmisiä, otan heistä tietyn otannan, josta tarkastelen vankeja yksitellen. Esimerkiksi kansallisuuksia selvittäessä tilastoin kuinka paljon mitään kansallisuutta otantajoukosta löytyy. Tilaston perusteella voin tehdä päätelmiä koskien koko joukkoa, jolloin menetelmänä on tilastollinen analyysi. Teen päätelmiä asiayhteyksien nojalla ja perustelen niitä laskemalla saaduin tuloksin. Otantajoukkoni käsittää hieman yli puolet leirillä olleista vangeista, joten sen pitäisi olla riittävän suuri osa, josta voi tehdä päätelmiä koko joukkoa koskien. Tarkasteleman otos määräytyi vangeista laadittujen luovutuslistojen perusteella. Kaikki luovutuksista tehdyt listat eivät nimittäin olleet samanlaisia, sillä ne eivät sisältäneet samoja tietoja ja osa oli laadittu vain venäjän kielellä. Valitsin listoista sellaiset, jotka oli tehty selkeästi ja jotka sisälsivät samat tarvittavat tiedot.

---

²³ Westerlund 2008a, 352–376. Westerlund 2009, 147–149.

²⁴ Lappalainen 1997, 194.

Internoinnin toteuttamista ja esimerkiksi Lappeenrannan leirin organisoinnin järjestämistä tutkittaessa käytän laadullisen analyysin keinoa, sillä siinä aineistoa tarkastellaan kokonaisuutena. Tarkastelemani aineisto on kvalitatiivista, sillä käytän erilaisia dokumentteja, esimerkiksi kirjeitä ja kuulustelupöytäkirjoja. Käytän menetelmänä sisällönanalyysiä tutkiessani esimerkiksi leirin vartiointia. Kävin leiriä koskevan arkistoaineiston läpi ja keräsin sieltä aiheeseen liittyvät tiedot. Esimerkiksi kuulustelupöytäkirjoista kirjoitin muistiin vartiointia koskevat asiat ja jätin vankeja koskevat tiedot huomioimatta. Keräsin vartiointista ne tiedot, jotka löytyivät leirin arkiston erilaisista asiakirjoista. Tämän jälkeen teemoitin keräämäni aineiston, jotta pystyin tarkemmin tutkimaan mitä aiheesta oli sanottu. Näistä tiedoista hain ensisijaisesti samanlaisuutta, jotta pystyi päättämään miten toiminta oli leirillä järjestetty. Päättelyn leirin yleisestä toimintamuodosta tein yhdistellen yksittäisiä havaintoja kokonaisuudeksi. Samalla pohdin lähteiden yhtäläisyyksiä ja eroja. Leirin organisaatiota tutkin osittain muiden sotavankileirien organisaatioiden kautta eli tarkastelin miten sodanaikaisia leirejä koskeneet toimintamallit toteutuivat Lappeenrannan leirillä. Vertailin siis Lappeenrannan leiriä muihin sotavankileireihin. Menetelmänä tässä oli teorialähtöinen analyysi, koska määrittelin leirin organisaation tunnetumman mallin avulla.

1.4. Käyttämäni lähteet

Tutkimukseni lähteinä ovat arkistoaineistot, jotka löytyvät Kansallisarkiston Sörnäisten toimipisteestä. Valpon internoimisarkistosta löytyi niin internoituja koskevia yleisiä asioita kuin tietoja internointileireillä olleista henkilöistä, mutta Lappeenrantaan koskien sieltä ei löytynyt mitään oleellista tietoa. Internoitavat henkilöt löytyvät myös Ulkoministeriön arkistosta. Tietoja löytyy sekä internoiduista siviileistä että sotilaista. Aineisto koostuu erilaisten luetteloiden ja kirjeiden lisäksi internoitujen henkilökohtaisista asiakirjoista. Kansallisarkiston Sörnäisten toimipisteestä löytyvät Lappeenrannan leiriä koskevat kansiot, jotka ovat työni kannalta olennaisimmat lähteet. Kyseinen aineisto käsittää useamman kansion, jotka sisältävät esimerkiksi vangeista laadittuja luovutuslistoja, kuulustelupöytäkirjoja ja ilmoituksia vankien karkaamisista. Kansiot sisältävät myös useita kirjeitä ja säädöksiä, joista selviää sotavankiluovutuksia koskevat aikataulut ja suunnitelmat, ja miten esimerkiksi leirin huolto piti järjestää. Leirin sotapäiväkirjat valottavat tapahtumia lähes jokaisen päivän osalta.

Sotapäiväkirjoja en saanut käsiini alkuperäisessä muodossa vaan mikrofilmille tallennettuna, mutta tämä ei mielestäni vähennä aineiston totuusarvoa alkuperäiseen päiväkirjaan verrattuna. Sotapäiväkirjaan on merkitty melkein jokaisen päivän tapahtumat suhteellisen tarkkaan, joten päivittäisistä merkinnöistä muodostuu näin ollen ”kertomus” leirin toiminnan ajalta. Uskoisin, että kaikki oleellinen on kirjattu ylös, vaikka leirin loppuvaiheessa joidenkin päivien kohdalla lukee vain ”ei mainittavaa”. Kuitenkin esimerkiksi alkuaikojen levottomuudet on kirjoitettu ylös hyvinkin tarkasti. Päiväkirjalla on ollut useita kirjoittajia, kaikki kuitenkin leirin vartijaorganisaatioon kuuluvia henkilöitä, eikä esimerkiksi mitään ulkopuolisia. Sotapäiväkirjan täyttämisohteet ovat tietääkseni melko tarkat, joten periaatteessa eri kirjoittajien kirjoituksissa ei pitäisi olla kovin suuria eroja. Eri kirjoittajilla oli kuitenkin säännöistä huolimatta erilaiset tyylit kirjoittaa tapahtumat. Myös joitakin erilaisia sanavalintoja on käytetty, esimerkiksi heimosoturi ja heimopataljoonalainen. Sanavalinnat eivät ole tutkimukseni kannalta olennaisia, eivätkä ne vaikuta lähteen totuusarvoon.

Vaikka kirjoitusohjeet ovat tarkat, se ei aina välttämättä takaa lähteen luotettavuutta. Kyse on kirjoittajan näkemyksestä ja tulkinnasta. Tapahtumat voi myös kuvata monella eri tavalla, voidaan esimerkiksi pyrkiä kaunistelemaan totuutta. Suhtaudun leiriä koskeviin sotapäiväkirjoihin kuitenkin melko luottavaisesti. Niissä on mainittu esimerkiksi siivoukset ja vierailut melko tarkasti, mutta myös negatiivisemmat asiat, kuten vankien karkaamiset tai itsemurhayritykset. Samoista levottomuuksista on mainintaa myös muussa leiriä koskevassa aineistossa, kuten kirjeissä. Myös joidenkin luovutusten osalta luovutettujen lukumäärä täsmää päiväkirjan ja muun aineiston valossa, joten päätän tästä, että kyseisen leirin sotapäiväkirjat ovat hyvä lähde käytettäväksi.

Vangeista laadittuja luovutuslistoja oli useita erilaisia. Osa oli laadittu selkeästi ja kirjoitettu koneella, mutta suurin osa oli kuitenkin käsin kirjoitettu, joka muodostui ongelmaksi joidenkin luovutusten osalta. Joissakin tapauksissa käsiala oli yksinkertaisesti niin epäselvä tai lista niin suttuinen, ettei sitä voinut käyttää aineistona. Listojen ulkoinen muotoakaan ei ollut aina samanlainen. Joistakin henkilöistä oli tietoa tarjolla enemmän kuin toisista. Osa listoista taas oli laadittu hyvin selkeällä käsialalla ja taulukkoon oli merkitty tarvittava määrä tietoa kustakin henkilöstä. Tällaisten listojen yleisilme oli siisti ja huolellinen. Selkeys riippui pitkälti listan laatijasta ja luovutuskerrasta. Luovutusten osalta saattoi esiintyä joitakin ristiriitaisuuksia Sotapäiväkirjojen ja luovutuslistojen välillä. Luovutettujen ihmisten lukumäärät eivät joka kerta täsmänneet, tosin päiväkirjoissa ei läheskään aina edes ilmoitettu määrää.

Sotapäiväkirjojen ja luovutuslistojen lisäksi Lappeenrannan leirin arkisto sisältää muun muassa kirjeitä, toimintaohjeita, vankien ja vartijoiden kuulustelupöytäkirjoja sekä varuskuntakäskyjä. Kirjeistössä on sekä leirin päällikön lähettämiä että hänelle osoitettuja kirjeitä tai niiden jäljennöksiä. Kirjeet ovat osin käskyjä tai ohjeita, jotka ovat koskeneet esimerkiksi leirin perustamista. Kirjeistä ovat tutkimukseni kannalta tärkeimpiä esimerkiksi puolustusministeriölle ja Komento-esikunnan päällikölle suunnatut kirjeet, jotka antoivat kuvan leirin toiminnasta. Osa tiedoista tosin oli sellaisia, että niitä ei pystynyt varmentamaan muiden asiakirjojen avulla. Kuulustelupöytäkirjoista selvisi muun muassa miten vartijoiden tuli vartiopaikoillaan toimia, mutta myös miten vangit olivat päässeet leiriltä pakoon. Karkeamisista tehdyt selvitykset olivat yhteneviä sotapäiväkirjoihin tehtyjen merkintöjen kanssa. Leirin arkisto sisältää myös rangaistuspäiväkirjan, mutta siinä ei ollut kuin muutama merkintä. Leiri oli toiminnassa lähes kaksi vuotta, joten olettaisin, että rangaistuksia ja rikkomuksia olisi ollut enemmänkin. Vangeille annetuista rangaistuksista ei löydy merkintöjä olleenkaan. Luulisi, että heitäkin on rangaistu, kun he ovat usein yrittäneet esimerkiksi karkaamista.

Käyttämistäni lähteistä ei aina selvinnyt miten hommat käytännössä toteutettiin. Esimerkiksi muonituksesta on ohjeet, mutta missään ei ole minkäänlaista raporttia tai muuta selontekoa ketkä sen käytännössä suorittivat. Tiedoista ei myöskään selviä koskivatko varuskuntakäskyt oikeasti leiriä vai ei. Kokoamispaikan päällikkö on oman kappaleensa näistä tiedotteista saanut, mutta noudattamisesta ei ole tietoa. Kuulustelupöytäkirjojakaan ei ole tehty kaikista karkaamisista, sillä ensimmäisten pakojen osalta niitä ei löydy. Joko kuulustelupöytäkirjoja ei ole alkuaikana ehditty tehdä tai ne eivät ole säilyneet. Alussa leirillä oli paljon vankeja ja vartiomiehet olivat kokemattomia, joten on hyvin mahdollista, että kuulusteluja ei ole ehditty kunnolla toteuttaa. Leiriä koskevista kansioista ei myöskään löydy minkäänlaisia raportteja tai matkakertomuksia leirille tehdyistä tarkastuksista. Tällaisia on tehty esimerkiksi siviilien internointileirille suunnatuista tarkastuksista. Raporteista olisi voinut saada laajemman kuvan vartijoiden toiminnasta ja ennen kaikkea leirin oloista. Kokoamispaikan arkistosta ei myöskään löydy paljoa tietoa karanneiden sotavankien etsinnöistä ja niissä esiintyneistä ongelmista. Asiaa selvittääkseni jouduin tukeutumaan aiempaan kirjallisuuteen. Mielestäni oli aiheellista tuoda esiin myös se, miten ja mistä vangit tuotiin Lappeenrantaan.

2. LUOVUTUKSET LAPPEENRANNAN KAUTTA

2.1. Leirin sijoittaminen ja perustaminen Lappeenrantaan

Massapalautusten jälkeen sotavankileirit kävivät tarpeettomiksi ja niitä lakkautettiin yksitellen, koska luovutettavien lukumäärä pienentyi huomasti. Muut sotavankileirit oli jo lakkautettu, mutta joulukuussa 1944 oli toiminnassa vielä kolme sotavankimuodostelmaa, joista yksi oli sotavankileiri numero 41 Oulussa. Nämä yksiköt määrättiin lopetettaviksi vuoden loppuun mennessä. Oulun sotavankileirillä olleet sotavangit piti siirtää Lappeenrantaan, jonne myös kaikki tämän jälkeen mahdollisesti kiinni saadut sotavangit oli toimitettava.²⁵ Valvontakomission ehdotuksen mukaisesti pysyvät luovutusjärjestelyt purettiin molemmin puolin rajaa marraskuun lopussa 1944. Jatkossa luovutuksia oli tarkoitus suorittaa, kun palautettavien joukon suuruus nousisi muutamiin kymmeneen vankeihin. Karanneita sotavankeja varten perustettiin Lappeenrannan linnoitukseen kokoamispaikka, jossa kiinnisaadut karkurit odottivat luovutuksia.²⁶ Lappeenrannan kokoamispaikan olikin määrä olla aloitusvalmiina vastaanottamaan vankeja 28.11.1944. Leirille oli toimitettava kaikki sotavankikarkurit eli neuvostoliittolaiset ja saksalaiset, mutta myös vapaaehtoiset entiset sotavangit ja internoidut.²⁷ Nämä vapaaehtoiset olivat entisiä sotavankeja, jotka koostuivat suomensukuisista miehistä. Heidät oli vangittu puna-armeijan riveistä ja he olivat ilmoittautuneet vankileireiltä vapaaehtoisina Suomen armeijan palvelukseen.²⁸ Lappeenrannan kokoamispaikka oli toiminnassa marraskuusta 1944 elokuuhun 1946.

Kokoamispaikan olemassa olon aikana Lappeenrannan kautta luovutettiin joitakin tapauksia lukuun ottamatta kaikki karanneet sotavangit. Valvontakomissio katsoi joidenkin miesten olevan niin tärkeitä, että heidät vietiin Helsingissä suoraan Malmin lentokentälle luovutettaviksi Neuvostoliittoon, eikä kierrätetty Lappeenrannan kautta kuten normaalitapauksissa toimittiin. Malmin lentokentältä luovutettiin suoraan Neuvostoliittoon kaikkiaan 53 henkilöä.²⁹ Suurin osa siis joutui ensin Lappeenrannan leirille.

---

²⁵ Jäljennös Järjestelyosaston ja Järjestelytoimiston päälliköiden Tähtisen ja Juutilaisen kirjeestä nro 283/Järj.1/2a sal./19.12.1944. LKSKA. T 19665/F6. KA, S.

²⁶ Pekkarinen & Pohjonen 2005, 50.

²⁷ Komento- ja järjestelyasiain toimiston päällikkö majuri Paavo Simosen kirje nro 8300/Sv.1/sal./25.11.1944 Sotavankikommentajan Esikunnalle. LKSKA. T 19665/F6. KA, S.

²⁸ Lappalainen 1997, 194.

²⁹ Pekkarinen & Pohjonen 2005, 53.

Sijaintinsa vuoksi Lappeenranta ja linnoituksen entinen keskusvankila olivat oikeastaan ainoa sopiva paikka tällaisten karanteiden, kiinnisaatujen ja Neuvostoliittoon luovutettavien sotavankien kokoamispaikaksi. Kiinnisaatujen karkureiden tuominen eri puolilta maata Lappeenrantaan oli helppoa, koska rautatieyhteydet kaupunkiin olivat hyvät. Myös ratayhteys rajalle oli toimiva eikä raja-asema sijainnut liian kaukana. Rajan läheinen sijainti oli tärkeää, koska Valvontakomissio ilmoitti luovutuksista usein vasta viime hetkellä, esimerkiksi eräs luovutus heinäkuussa 1945 tapahtui vain yhdeksän tunnin varoitusajalla. Kauempana rajasta olevista sijoitusvaihtoehdoista ei olisi näin nopeasti voitu luovutuksia suorittaa, esimerkiksi Mikkelin vankila olisi ollut liian kaukainen sijoituspaikka kokoamisleirille. Rajan läheisyydessä olisi ollut myös Konnunsuon keskusvankila, mutta sitä ei voitu hyödyntää, koska sitä tarvittiin omien siviilivankien säilytykseen. Riihimäen keskusvankila olisi ollut hyvä vaihtoehto rautatieyhteyksiensä vuoksi, vaikkei se rajan läheisyydessä sijainnutkaan, mutta sitä ei erikoiskäyttönsä vuoksi kelpuutettu kokoamispaikaksi. Pidempi kuljetusmatka rajalle olisi myös lisännyt karkaamisriskiä.³⁰

Vaikka Lappeenranta oli yhteyksien ja sijainnin vuoksi hyvä valinta kokoamispaikaksi, sen uudelleen sijoittamisesta keskusteltiin vuoden 1945 alussa. Leiri oli tuolloin toiminut vain muutaman kuukauden. Vankeinhoitoviranomaisten kanssa neuvoteltiin, olisiko mahdollista siirtää kokoamispaikka johonkin muualle, esimerkiksi jonkin vankilan yhteyteen. Syynä tähän oli se, että Lappeenrannan varuskunnan päällikkö olisi halunnut saada kokoamispaikan pois alueeltaan ja lisäksi varuskunta olisi tarvinnut leirin tilat omaan käyttöönsä. Varuskunnan päällikkö halusi myös saada leirille antamansa vartiomiehet takaisin koulutukseen. Neuvotteluissa ainoaksi sopivaksi uudeksi sijoituspaikaksi osoittautui Konnunsuon keskusvankila. Siirtoa ei kuitenkaan voitu toteuttaa, koska kulkuyhteydet Konnunsuolle eivät olleet yhtä hyvät kuin Lappeenrannan linnoitukseen. Jos uusi sijoituspaikka olisi ollut Konnunsuo, olisi vangit täytynyt jättää matkalla odottamaan Muukon pysäkille, sillä junayhteydet olivat epäsäännölliset. Siellä ei olisi myöskään ollut minkäänlaista odotuspaikkaa pidätetyille, joita poliisit toivat eri puolilta maata ryhmissä tai yksitellen.³¹ Linnoitus oli siis monessa mielessä paras sijoituspaikka.

Leiri perustettiin muutamassa päivässä ja sen toiminta aloitettiin 25.11.1944. Tuolloin leirin johtajaksi määrätty majuri Toivo Inkilä ilmoittautui Lappeenrannan komendantin virastoon varuskuntapäällikölle. Hänen kanssaan Inkilä sopi yksikön perustamisesta ja toiminnasta, minkä

³⁰ Kokoamispaikan päällikön majuri Toivo Inkilän kirje nro 117/II/5/23.7.1946 Puolustusministeriölle. LKSKA. T 19665/F6. KA, S.

³¹ Selvityselimen päällikkö majuri Väinö Teutarin kirje nro 943/Sv.1/28.2.1945 Komento-esikunnan päällikölle. LKSKA. T 19665/F6. KA, S.

jälkeen Inkilä kävi kahden varuskunnan komendantin kanssa vastaanottamassa Lappeenrannan entisen keskusvankilan käyttöönä leiriä varten. Pari päivää perustamisen jälkeen Valvontakomission edustajat kävivät tarkastamassa kokoamispaikan. Heillä ei ollut huomautettavaa, joten toiminta voitiin käynnistää. Uudenmaan Rakuunarykmentin (URR) uusi varuskuntapäällikkö määräsi kokoamispaikan kuuluvaksi URR:n huoltoon ja tavallaan myös osaksi Rakuunarykmenttiä, sillä esimerkiksi komendantin virastosta tulleet varuskuntakäskyt välitettiin aina myös majuri Inkilälle, vaikka käskyt eivät suoranaisesti kokoamisleiriä koskeneetkaan. Lappeenrannan varuskunnan päällikkö teki välillä tarkastuksia leirille ja lääkintämajuri Silventoinen oli myös kokoamispaikan käytössä. URR vastasi vankien ja vartijoiden muonituksesta, antoi leirille vartijoita sekä vastasi mahdollisista huoltotoimenpiteistä.³² Vaikka URR vastasi huollosta, kokoamispaikka vastasi toiminnastaan vain Pääesikunnan Sotavankikomendantin selvityselimelle, joka vastasi karkureiden etsinnästä.³³

Inkilän lisäksi leirin henkilöstöön kuului perustamishetkellä muun muassa kaksi tulkkiä, joista toinen toimi myös kirjuriupseerina, lähettinäkin toiminut talousaliupseeri, kolme varuskunnasta vartijoiksi siirrettyä upseerikokelasta sekä yhdeksän Konnunsuon keskusvankilasta väliaikaisesti siirrettyä vanginvartijaa.³⁴ Kaiken kaikkiaan henkilöstöön kuului alun perin kaksi upseeria, kaksi kanta-aliupseeria, kolme upseerikokelasvartiopäällikköä, talousaliupseeri, keskuslämmittäjä sekä 17 vartiomiestä.³⁵ Joulukuun lopussa kokoamispaikkaan saapui kymmenen vartiomiestä. Nämä olivat sotamiehiä, jotka siirtyivät Lappeenrantaan Oulun lakkautetulta sotavankileiriltä. Tammikuussa 1945 leirille ilmoittautui vielä muutama vartija lisää.³⁶

Lappeenrannan leirin henkilöstö oli melkein samanlainen kuin sodanaikaisilla sotavankileireillä. Näiden leirien henkilöstön määrä vaihteli leirin suuruudesta ja tarkoituksesta riippuen, mutta henkilökunnan rakenne oli kaikkialla periaatteessa samanlainen. Leirin sisäinen organisaatio muodostui esikunnasta ja vartiostosta. Esikunta koostui erilaisista toimistoista, kortistonhoitajista, tulkeista ja kuulustelijoista. Sotavankileirien mahdollisista kuulusteluista vastasivat leirin omat kuulustelijat tai sinne erikseen määrättyt erikoiskuulustelijat. Vartijoiden määrä riippui vankien määrästä. Vartijoiden lisäksi järjestyksestä vastasivat myös päivystäjä ja päivystävä upseeri. Leirin

³² Lappeenrannan karanteiden sotavankien kokoamispaikan sotapäiväkirja (LKSK spk) 25.11.1944–31.8.1946, spk:t numerot 14290–14292. KA, S.

³³ Pohjonen 2005.

³⁴ LKSK spk 25.11.–28.11.1944, spk nro 14290. KA, S.

³⁵ Selvityselimen päällikkö majuri Väinö Teutarin kirje nro 943/Sv.1/28.2.1945 Komentoesikunnan päällikölle. LKSKA. T 19665/F6. KA, S.

³⁶ LKSK spk 31.12.1944 ja 31.1.1945, spk nro 14290. KA, S.

päällikkö muodosti apulaisensa kanssa leirin ylimmän johdon. Tärkeä osa sotavankiorganisaatiota olivat sotavankitarkastajat, joiden tehtävänä oli valvoa vankien käsittelyä, käyttöä, huoltoa ja vartiointia. Vankien lisäksi tarkastajat valvoivat myös leirien henkilökuntaa. Sotatoimialueella tarkastuksista huolehtivat sotavankiasiaain upseerit ja kotialueella suojeluskuntapiirien komentajat.³⁷

Lappeenrannan leirillä ei pienuutensa vuoksi ollut kuin yksi toimisto, jota päivystäjä hoiti. Organisaatio muodostui kuitenkin samalla periaatteella kuin sodanaikaisilla leireillä, koska Lappeenrannassakin oli esikunta tulkkeineen ja toimistoineen sekä vartiosto ja leirin ylin johto. Erikseen kuulusteluihin määrättyä henkilökuntaa ei ollut, vaan kuulustelut suoritti leirin johto tai leirillä vierailleet Valvontakomission edustajat. Leirin tarkastuksista huolehtivat kokoamispaikan oman johdon lisäksi varuskunnan päällikkö sekä Valvontakomission miehet.³⁸ Esimerkiksi ensimmäisten vankien saapumisen jälkeen kolme Valvontakomission edustajaa kävi tarkastamassa leirin järjestelyt. Ilmeisesti kaikki oli kunnossa, sillä tarkastajilla ei ollut mitään huomauttamista.³⁹

Leirin tiloina toiminut entinen vankilarakennus ei aluksi ollut kokonaan käytössä. Muutaman kuukauden ajan sotavankeja säilytettiin vain vankilarakennuksen matalammassa siipirakennuksessa. Selliosasto ei käytetty, koska niin suuren rakennusosan lämpimänä pitäminen katsottiin olevan turhaa, sillä leirillä olleiden vankien määrä oli usein korkeintaan 20 vankia. Pienestä määrästä huolimatta useita vankeja oli sijoitettu samaan koppiin. Vankien arvaamattoman käytöksen ja karkaamisyritysten vuoksi tilankäyttöä muutettiin. Helmikuun puolivälissä 1945 otettiin käyttöön myös selliosasto, jotta vangit pystyttiin sijoittamaan omiin selleihinsä.⁴⁰

Vankila muodostui varsinaisesta nelikerroksisesta vankilarakennuksesta, joka lopulta kokonaisuudessaan tarvittiin leirin tarpeisiin. Tämän lisäksi kokoamispaikka käytti vielä osaa viereisestäkin rakennuksesta. Kokoamispaikan tiloissa sijaitsivat vankien selliosasto, leirin toimisto, varasto ja vartiomiesten majoitushuoneet. Toimisto ja majoituspaikat sijaitsivat lähellä vankilan pääporttia, jotta leirin toiminta olisi ollut mahdollisimman turvallista ja joustavaa. Selliosastot sijaitsivat luonnollisesti kauempana alueen perällä. Vankilan portin lähellä oli rautatie-

³⁷ Kujansuu 2004, 21–25.

³⁸ Selvityselimen päällikkö majuri Väinö Teutarin kirje nro 943/Sv.1/28.2.1945 Komentoesikunnan päällikölle. LKSKA. T 19665/F6. Ja LKSKA Spk:t numerot 14290–14292. KA, S.

³⁹ LKSK spk 29.11.1944, spk nro 14290. KA, S.

⁴⁰ Selvityselimen päällikkö majuri Väinö Teutarin kirje nro 943/Sv.1/28.2.1945 Komentoesikunnan päällikölle. LKSKA. T 19665/F6. KA, S.

tasoylikäytävä, jonne vangit siirrettiin selliosastolta, kun heitä alettiin lastata junavaunuihin luovutusta varten.⁴¹

2.2. Painostava Valvontakomissio jahtaa karkureita

Etsittävien karkureiden ryhmään luonnollisesti kuuluivat ne sotavangit, jotka olivat päässeet karkuun. Heidän lisäksi ryhmään kuuluivat maanpettureiksi laskettavat sotavangit eli ne, jotka olivat liittyneet Suomen armeijaan. Neuvostoliitto vaati palautuksia kiihkeästi, koska se ilmoitti ”tarvitsevansa näitä ihmisiä”. Maa tarvitsi kyseisiä kansalaisia jälleenrakennustyöhön, joten se pyrki keräämään yhteen kaikki yli viisi miljoonaa ympäri Eurooppaa hajautunutta sotavankia ja siviiliä. Talvisodan jälkeisiin palautuksiin verrattuna tilanne oli jatkosodan jälkeen hankalampi asia. Tämä johtui muun muassa siitä, että neuvostosotavankien lukumäärä oli moninkertainen talvisotaan verrattuna. Ongelmia aiheuttivat myös epäselvyydet kansalaisuuteen ja kansallisuuteen liittyvissä asioissa. Nämä hankaluudet johtuivat pääasiassa Suomen armeijaan liittyneistä suomensukuisista, vapaaehtoisista virolaisista ja inkeriläisistä.⁴²

Internoidut eivät ilmestyneet Lappeenrannan leirille sattumalta, vaan karanneita sotavankeja todella etsittiin ympäri Suomea. Palautusoperaatiossa Lappeenrannan kokoamispaikka oli vain yksi osa koneistoa. Leiri ei organisoinut eikä vastannut etsinnöistä. Sen tehtävänä oli vain ottaa kiinni saadut karkurit vastaan, säilyttää heitä luovutukseen saakka ja järjestää valvottu kuljetus rajalle. Etsintöjä sen sijaan suorittivat paikalliset poliisit, Liikkuva poliisi sekä Valtiollinen poliisi, jotka toimivat sisäasiainministeriön johdolla. Lappeenrannan leirin tiedot tukevat tätä, sillä kokoamispaikkaan tuoduilla vangeilla oli usein saattajanaan joku paikallinen poliisiviranomainen⁴³. Karanneiden sotavankien asiaa alkoi hoitaa 27.11.1944 perustettu Sotavankikomentajan Esikunnan selvityselin. Aiemmin tehtävää oli hoitanut päämajan Sotavankikomentajan Esikunta, joka lakkautettiin 26.11.1944. Nämä viranomaiset laativat luettelot sotavankikarkureista. Lisäksi selvityselin etsi arkistoista tietoja kuinka paljon luovuttamattomia vielä oli ja ketkä olivat esimerkiksi paenneet Ruotsiin. Henkilöistä tehtiin listat, jotka poliisiviranomaiset saivat käyttöönsä. Selvityselin päivitti luetteloaan tasaisesta Valvontakomission Suomessa olon aikana. Näin yritettiin

⁴¹ Kokoamispaikan päällikön majuri Toivo Inkilän kirje nro 117/II/5/23.7.1946 Puolustusministeriölle. LKSKA. T 19665/F6. KA, S.

⁴² Pekkarinen & Pohjonen 2005, 62 ja 71. Westerlund 2009, 141–142.

⁴³ LKSK spk:t nro 14290–14293. KA, S.

vähentää varsinaisia etsintöjä suorittavien viranomaisten työtä. Selvityselimen rooli oli etsinnöissä siis hiukan erilainen kuin paikallisilla viranomaisilla, sillä se ei suorittanut varsinaista kenttätyötä.⁴⁴

Pekkarisen ja Pohjosen tutkimus antaa hyvin tietoa karanneiden sotavankien etsinnöistä. Teoksessa korostuu selvästi LVK:n määräävä rooli. Luovutuksissa ja karanneiden sotavankien etsinnöissä tahtia löi siis Valvontakomissio. Sillä oli sodanjälkeisessä Suomessa valtaa, joka näkyi hyvin Neuvostoliittoon palautettavien ihmisten prosessissa. Suomen piti esimerkiksi luovuttaa myös sellaisia, jotka eivät kuuluneet Neuvostoliiton kansalaisiin. Nämä olivat internoituja siviilihenkilöitä, jotka olivat olleet ”tiettyssä suhteessa Saksan puolustusvoimiin”. Ulkoasiainministeriön mielestä joitakin näistä miehistä ei voinut pitää sotavankeina tai internoitavina, minkä vuoksi heidät olisi pitänyt vapauttaa. Valvontakomission rooli oli niin painostava, ettei ministeriö kuitenkaan uskaltanut vapauttaa miehiä ilman komission lupaa. LVK antoikin asiasta tylyn päätöksensä: internoituja oli kansallisuudesta riippumatta käsiteltävä sotavankeina, koska nämä olivat jollain tavalla palvelleet Saksan sotavoimia. Ulkoasiainministeriö ei voinut asialle mitään, ja miehet luovutettiin Neuvostoliitolle marraskuussa 1944.⁴⁵ Lappeenrannan kokoamispaikan toiminta kuuluu siis osaksi hyvinkin poliittista prosessia, vaikkei poliittisuus tai LVK:n iso rooli korostunutkaan leirin arkiston tiedoissa.

Valvontakomissio ei välittänyt edes kansainvälisistä sopimuksista, vaan se käytti määräysvaltaansa Suomessa vahvemman oikeudella. Tästä on esimerkkinä saksalaiset lääkärit ja sairaanhoitajat. Vuonna 1929 solmitun Geneven sopimuksen mukaan lääkintähenkilökuntaa ei saanut kohdella sotavankeina. Heidän piti saada palata omalle puolelleen heti kun se oli mahdollista. Neuvostoliitto oli myös liittynyt tähän sopimukseen, joten ulkoasiainministeriö olisi kotiuttanut nämä henkilöt. Suomalaiset eivät kuitenkaan uskaltaneet tehdä päätöstä itse, vaan pyysivät Valvontakomission vahvistusta asialle. LVK ilmoitti, ettei Suomi saa kotiuttaa näitä henkilöitä, vaan heidät on luovutettava Neuvostoliittoon. Kansainväliset sopimukset ja Punainen Risti eivät siis vaikuttaneet mitään Valvontakomission toimiessa mielivaltaisesti.⁴⁶ Karanneiden sotavankien etsintä ja luovutus pohjautui hyvin selvästi välirauhansopimuksen ehtoihin ja Valvontakomission määräyksiin, mutta tuollainen määräävä ja mielivaltainen toiminta ei mielestäni ulottunut kaikkiin käytännön asioihin esimerkiksi Lappeenrannan leirin vartioinnin osalta. Vartioinnin epäkohdista lisää luvussa 4.

⁴⁴ Pekkarinen & Pohjonen 2005, 46–50, 102.

⁴⁵ Pekkarinen & Pohjonen 2005, 24–25.

⁴⁶ Pekkarinen & Pohjonen 2005, 34.

LVK:n vaikuttavasta roolista kertoo myös se, että komissiolla oli myös mahdollisuus saada tietoja Suomen viranomaisilta. LVK:n jäsenet saivat lisäksi vapaasti kulkea virastoissa ja laitoksissa. Komissiolla oli käytännössä käytössään oma poliisi, sillä punainen Valpo sai käskynsä Valvontakomissiolta ja sisäasiainministeriöltä. Valvontakomissio valvoi tarkkaan sotavankeihin liittyviä ongelmia. Se esimerkiksi vaati Sotavankikomentajan Esikunnan selvityselimeltä tietoja niin yksittäisistä vankeihin liittyvistä asioista kuin yleisemmin sotavankiasioihin liittyen. Suomen viranomaiset toimivat selvästi komission painostuksen alaisena, minkä vuoksi palautettavia oli syytä etsiä ja luovuttaa ripeästi. Jos luovutuksissa ei edetty LVK:n haluamaan tahtiin, komission edustajat uhkailivat ja syyttivät suomalaisia välirauhansopimuksen laiminlyönnistä. Valvontakomissio vauhditti suomalaisia myös muistuttamalla, että komissio poistuisi maasta heti kun rauhanehdot olisi täytetty.⁴⁷ Suomalaisille ei siis jäänyt muuta vaihtoehtoa kuin etsiä kaikki Neuvostoliiton haluamat luovutettavat ja kuljettaa heidät itärajan yli.

Vaikka moni suomalainen ennemminkin auttoi internoitavia pakenemaan ja pysymään piilossa, Valpolla oli silti omia apureitaan. Jotkut antoivat ilmiantoja nimettömänä, mutta esimerkiksi Olavi Janhunen auttoi viranomaisia enemmänkin. Ensin Janhunen antoi ilmi asekatkón, minkä jälkeen hän auttoi Valpoa ottamaan kiinni kolme heimopataljoonalaista. Hän lupasi heimopataljoonalaisille järjestävänsä näille karkumatkaa varten passit ja uudet henkilöllisyystodistukset. Papereita varten Janhunen sai miesten kuvat. Tietonsa ja kuvat hän antoi Valpon ylietsivä Oskari Valkamalle, joka pidätti miehet kuvien perusteella Turun linja-autoasemalla.⁴⁸

Valvontakomission painostus sotavankikarkureiden luovuttamisen suhteen johti siihen, että suomalaiset viranomaiset tekivät myös pari virhettä. Suomi meinasi luovuttaa muutaman viattoman henkilön, joita onneksi ehdittiin Lappeenrannan leirillä kuulustella, jolloin erehdykset selvisivät. Näistä vääristä henkilöistä kaksi oli inkeriläisiä. He olivat olleet puna-armeijassa suorittamassa asevelvollisuuttaan, mutta heidät oli kuitenkin kotiutettu ennen sodan alkua. Heitä ei ollut kutsuttu palvelukseen, kun sota oli alkanut. Suomeen he olivat tulleet vuonna 1943. Miehet eivät siis olleet sotavankeja tai maanpettureita, koska eivät olleet palvelleet Saksan eivätkä Suomen armeijassa. Näin ollen heitä ei välirauhansopimuksen 10. artiklan mukaan tarvinnut luovuttaa, vaikka heidän nimensä olikin jostain syystä Valvontakomission laatimassa luovutettavien listassa.⁴⁹

⁴⁷ Pekkarinen & Pohjonen 2005, 46–50.

⁴⁸ Pekkarinen & Pohjonen 2005, 105–106.

⁴⁹ Pekkarinen & Pohjonen 2005, 81–82.

Näiden väärin pidätysten jälkeen vastuuta siirrettiin hiukan enemmän niille poliisiviranomaisille, jotka suorittivat pidätyksiä ja passittivat miehiä Lappeenrantaan. Poliisien tuli jatkossa kuulustella pidätettyjä huolella, eikä vain laittaa heitä heti eteenpäin. Lappeenrannassa nimittäin ehdittiin kuulustella vain joitakin vankeja, sillä henkilökuntaa oli vähän, ja taitoa suorittaa kuulustelut vielä vähemmän.⁵⁰ Vartijajoukkohan ei koostunut poliiseista, vaan vanginvartijoista sekä asevelvollisuuttaan suorittaneista sotilaista. Leirin alkuaikoina vankejakin oli niin paljon, ettei kuulusteluja ehditty suorittaa. Pekkarisen ja Pohjosen teos antaa ymmärtää, että Lappeenrannassa olisi kuulusteltu vain muutamaa vankia, mutta leirin arkistosta löytyy monia kuulustelupöytäkirjoja. Nämä kuulustelut on tosin suoritettu vuoden 1945 jälkipuoliskolla ja vuoden 1946 alkupuolella, jolloin meno leirillä on ollut rauhallisempaa ja väkeä on liikkunut vähemmän.⁵¹ Kuulusteluille on näin ollen ollut paremmat mahdollisuudet verrattuna leirin kiireiseen alkuaikaan.

Lappeenrannan leirin lopettamisen jälkeen oli luovutettavia vielä jonkin verran vapaalla jalalla. Etsintöjä pyrittiin edelleen tehostamaan Valvontakomission painostuksen vuoksi. Sisäasiainministeriö perusti heinäkuussa 1947 karkureiden kiinnisaamiseksi liikkuvan poliisin Haku-ryhmän, jota Valpo johti. Käytännössä ryhmä toimi siten, että muutaman miehen etsintäryhmät työskentelivät eri puolilla maata. Ryhmän perustamisen seurauksena paikallispoliisit vähensivät jo ennestään vähäisiä etsintöjään ja tutkintojaan karkureiden jäljittämiseen liittyen. Kesällä 1947 karkureista tehtiin myös listat eli niin sanottu Haku-luettelo. Luovutettavat oli listattu aakkosittain, joukko-osastoittain sekä syntymäaikansa perusteella.⁵²

---

⁵⁰ Pekkarinen & Pohjonen 2005, 82.

⁵¹ Kuulustelupöytäkirjat. LKSKA. T 19665/F4–5. KA, S.

⁵² Pekkarinen & Pohjonen 2005, 106, 101.

3. ONGELMALLISET ETSINNÄT JA LUOVUTUKSET

3.1. Karanneiden sotavankien etsintä

3.1.1. Laiskuutta, väärää nimiä ja peitetarinoita

Loka-marraskuussa 1944 Suomi oli luovuttanut suurimman osan eli yli 40 000 venäläistä sotavankia Neuvostoliittoon. Sotavankileirien päälliköille oli annettu käsky, ettei yhtään sotavankia saa jäädä luovuttamatta. Tästä huolimatta kaikkia luovutettavia ei saatu palautettua massakuljetusten aikana. Osa oli vielä karkuteillä, ja heidän etsintää Valvontakomissio vaati.⁵³ Valvontakomission tahto ja painostavat otteet eivät kuitenkaan aina ulottuneet sille tasolle, jolle karkureiden konkreettinen etsintä olisi kuulunut, nimittäin paikallisille poliisiviranomaisille. Seuraavaksi esittämiäni seikkojen perusteella poliisiviranomaiset eivät suhtautuneet välirauhansopimuksen ehtoihin ja LVK:n määräyksiin halutulla tunnollisuudella. Tapahtumat selittävät myös sen, miksi Lappeenrannan leiri oli tarpeellinen jopa parin vuoden ajan sodan päättymisen jälkeen.

Sotavankeja karkasi leireiltä ja kuljetusten yhteydessä. Kuljetuksiin täytyi karkaamisten vuoksi kiinnittää enemmän huomiota. Sotavankikommentaja eversti Malm käski vartijoiden tähystää valppaasti etenkin silloin kun junan kulkunopeus oli alhainen. Osa internoitavista oli karannut jo leirillä olonsa aikana, sillä ollessaan sotavankileireillä sotavangeilla oli mahdollisuus päästä apu-työvoimaksi maataloille leirien ulkopuolelle. Tähän tarkoitukseen vankeja käytettiinkin paljon. Sotavankeja oli työlästä koota takaisin leireille, koska he olivat levittäytyneet maataloustöihin. Osa heistä myös karkasi näistä paikoista. Lappeenrannan leirillä olleista sotavangeista hyvin moni oli ollut maataloustöissä ollessaan sotavankileirillä.⁵⁴

Suomalaiset eivät heti osanneet varautua karkaamisiin, koska he ajattelivat sotavankien palaavan kotiinsa mielellään. Neuvostoliittolaiset sotavangit eivät kuitenkaan olleet niin innoissaan kuin suomalaiset olivat ajatelleet, sillä sotavangit tiesivät joutuvansa vastaamaan jollain tavalla joutumisestaan vihollisen vangiksi. Sotavankien oli jokseenkin helppo toteuttaa aikeensa karkaamisen suhteen, etenkin luovutuskuljetusten aikana. Kuljetuksissa olisi pitänyt käyttää vain vankivaunuja, mutta koska niitä ei ollut riittävästi, jouduttiin käyttämään tavallisia tavaravaunuja.

---

⁵³ Pekkarinen & Pohjonen 2005, 14.

⁵⁴ Pekkarinen & Pohjonen 2005, 14–15. Kuulustelupöytäkirjat. LKSKA. T 19665/F4. KA, S.

Vartijat myös helpottivat karkaamista joko tarkoituksella tai vain toimimalla lepsusti. Myös kuljetuksista vastanneilla upseereilla oli välillä epätietoisuutta miten piti toimia. Heimosotavankeja karkasi suhteessa paljon enemmän kuin muita sotavankeja.⁵⁵

Karanneilla sotavangeilla ei aluksi ollut suurta vaaraa jäädä kiinni, sillä poliisin toiminta ei ollut kovin tehokasta. Tilanne kuitenkin muuttui, kun Valposta tuli punainen. Tällöin etsintöihin alettiin suhtautua tunnollisemmin. Luovutettavien etsintä oli hankalaa kuitenkin juuri etsijöiden laiskuuden vuoksi. Paikalliset poliisit olivat usein välinpitämättömiä ja lepsuja hoitamaan hommiaan karkureiden jäljittämiseksi. Tämän vuoksi Valpon rooli etsinnöissä korostui. Sotavankikarkurit saattoivat asua vuosia jollain paikkakunnalla aivan vapaasti ja kaikkien tietäen miesten taustan ja tilanteen. Välinpitämättömyys, niin viranomaisten kuin tavallisten ihmisten, oli siis usein aivan tarkoituksellistakin. Joskus kävi niinkin, että oikean asiasta tietoisien nimismiehen ollessa lomalla tämän sijainen huomasi paikkakunnalla majailevan karkurin ja pidätti tämän. Paikallisia viranomaisia yritettiin motivoida toimimaan jämäkämmin asettamalla heitä jopa henkilökohtaiseen vastuuseen siitä, että etsinnät suoritettaisiin ripeästi ja huolellisesti. Sisäasianministeriön kehotuksista huolimatta toivottua ryhtiiliikettä poliisiviranomaisissa ei asian suhteen tapahtunut, sillä haluttua koko Suomen kattavaa etsintää ei saatu toteutettua. Osittain tämä johtui siitä, että poliiseilla oli niin paljon muutakin tekemistä. Suomessa tehtiin nimittäin ennätysmäärä rikoksia vuosina 1944 – 1948.⁵⁶ Suuresta rikosmäärästä huolimatta on mielenkiintoista, että viranomaisten keskuudessa ilmeni välinpitämättömyyttä karkureita kohtaan ja jopa halua auttaa karkureita näinkin laajasti. Tapaukset ikään kuin horjuttavat sitä kaikkivoipaa valtaa, jota Valvontakomissiolla on esitetty olleen.

Etsinnät olivat ongelmallisia pääosin seuraavista syistä: karanneet sotavangit käyttivät väärää henkilöllisyystodistuksia, tekeytyivät siviileiksi ja sulautuivat väestöön tai pakenivat maasta. Esimerkiksi moni Erillinen Pataljoona 6:n miehistä ehti asettua asumaan uudelle paikkakunnalle ja päästä kiinni tavalliseen elämään. Tällaiseen elämään kuuluivat esimerkiksi perhe ja työpaikka. Moni Lappeenrannassa ollut oli pidätyshetkellä juuri työpaikallaan, tosin pidätettiinpä yksi vanki myös luostarista. Kokoamispaikkaan tuodut karkurit olivat työllistyneet erilaisiin paikkoihin, esimerkiksi metsä- tai maataloustöihin, rakennustoimistoon, oluttehtaalte ja kirkkoherran palvelukseen. Monilla heistä oli myös perhe elätettävänä. Sotien jälkeen maaseutukuntiin oli helppo piiloutua. Poliisien oli vaikea pysyä perässä ihmisten taustoista, sillä kuntien asukkaiden liikkuvuus

---

⁵⁵ Pekkarinen & Pohjonen 2005, 15–16.

⁵⁶ Pekkarinen & Pohjonen 2005, 47, 100–110.

oli melko suurta. Asuinpaikkaa saatettiin vaihtaa useasti. Lappeenrannan kautta luovutettujen joukossa oli paljon sellaisia, jotka olivat vaihtaneet asuinpaikkakuntaa muutamaan kertaan. Aiempaan tutkimukseen verrattuna Lappeenrannan internoidut siis mukautuvat hyvin laajempien tutkimusten antamiin tietoihin. Lisäksi karjalainen siirtoväki oli asutettava, ja saman pitäjän evakot sijoitettiin useamman kunnan alueelle, joten luovutettujen pitäjien poliisit eivät pystyneet paimentamaan omaa väkeään. Sotavankikarkureiden oli ilmeisen helppo piiloutua näiden ihmisten sekaan. Monet karkurit, niin heimopataljoonalaiset mutta myös jotkut neuvostoliittolaiset sotavangit, osasivat suomen sen verran hyvin, että heitä oli vaikea tunnistaa kantaväestön seasta. Erityisesti Erillinen Pataljoona 6 miesten etsiminen oli haastavaa, sillä kielitaidon lisäksi heillä oli Suomessa sukulaisia ja he hajaantuivat muutenkin ympäri maata. Vaikka kuntien asukkaat tiesivät karkurin, niin usein häntä ei ilmiannettu. Monet suomalaiset nimittäin suojelivat ja auttoivat internoitavia.⁵⁷

Karanneiden sotavankien etsintää haittasivat luovutettavien uudet nimet ja henkilöllisyydet. Esimerkiksi heimosotavangit, jotka päätyivät maataloihin ja metsätyömaille eri puolille Suomea, saivat väärät henkilöllisyystodistukset.⁵⁸ Etenkin päämajan tiedusteluosaston käyttöön värvättyjen sotavankien kohdalla väärät nimet tekivät etsinnöistä vaikeita. Nimenmuutokset hankaloittivat myös tietämistä näiden henkilöiden olemassaolosta. Esimerkiksi osasto Kuismasessa palvelleille neuvostosotavangeille järjestettiin suomalaiset sotilaspassit ja keksittiin suomalaiset nimet, jotka muistuttivat heidän omia venäläisiä nimiään. Väärät paperit näille miehille järjestettiin kahdesta syystä. Ensinnäkin kyseessä oli Kuismasen mielestä velanmaksu, sillä miehet olivat toimineet ongelmitta Suomen armeijan hyväksi. Toiseksi suomalaiset eivät halunneet paljastaa neuvostoliittolaisille, mitä värvätyt olivat kokeneet tiedusteluasioita hoitaessaan.⁵⁹

Tiedusteluyksiköissä palvelleiden kohdalla väärin nimien lisäksi etsintää haittasi se, että suuri osa arkistoista oli tuhottu. Osastojen upseereiden muistikaan ei pelannut toivotulla tavalla. Sotavankikomentajan Esikunnan selvityselin onnistui kuitenkin keräämään riittävästi tietoa näistä sotavangeista. Selvityselin sai kerättyä 450 nimeä listalle, joka annettiin Valvontakomissiolle. Osa tiedustelijoiksi värvätyistä kuljetettiin Ruotsiin turvaan. Heidän kohtalonsa oli parempi kuin Suomeen jääneillä. Valvontakomission edustajan everstiluutnantti Nevolinin mukaan luovutettavilla

⁵⁷ Pekkarinen & Pohjonen 2005, 69, 110. & Kuulustelupöytäkirjat. LKSKA. T 19665/F4. KA, S.

⁵⁸ Mertanen 2004, 265.

⁵⁹ Pekkarinen & Pohjonen 2005, 54–55.

oli ”täysi syy pelätä ja karata, koska he isänmaanpettureina ansaitsevat rangaistuksen, sillä eihän mikään valtio voi sallia, että sen kansalaiset menevät vihollisen puolelle”.⁶⁰

Tiedusteluosaston palveluksessa olleiden lisäksi väärää nimiä käyttivät muutkin karanneet sotavangit. Heitä luovutettiin Lappeenrannan kokoamispaikan kautta. Esimerkiksi Aleksanderi Pekanpoika Väisänen (syntynyt 12.3.1912 Suojärvellä) muutti henkilötietojaan seuraavanlaisiksi: Johan Eelis Pörhönen (syntynyt 3.10.1911 Inkerin alueella). Hän oli muuttanut nimen lisäksi myös syntymäaikaan ja -paikkaan. Väisänen oli saanut uuden henkilöllisyystodistuksen Turussa. Hänen uusi nimensä oli aivan erilainen kuin alkuperäinen. Osa nimeään vaihtanut otti uudeksi nimekseen sellaisen, joka muistutti vanhaa nimeä. Esimerkiksi Trivo Teemunpoika Kannojev vaihtoi nimensä Teemu Kanniseksi. Hän vaihtoi henkilötiedoistaan vain nimen, eikä hänellä ollut edes uutta henkilöllisyystodistusta.⁶¹

Luovutettavien tunnistamista ja löytämistä hidasti väärin nimien käytön lisäksi siviiliksi tekeytyminen. Kaksi Lappeenrannan kokoamispaikan kautta luovutettua saksalaista internoitua tekeytyivät saksalaisiksi merimiehiksi, kun heidät pidätettiin. Tämän he tekivät, koska olivat kuulleet, että Suomi luovuttaa saksalaiset sotavangit, muttei siviilejä. Tarina meni läpi ja miehet sijoitettiin siviilien internointileirille. Miesten tarina ei kuitenkaan pitänyt loppuun asti, sillä asia selvisi viranomaisille vuoden 1946 alussa. Miehet luovutettiin Lappeenrannan kautta helmikuussa 1946. Heitä vartioitiin tarkasti luovutuksen yhteydessä, olivathan he onnistuneet karkaamaan jo kahteen kertaan.⁶²

Karanneet sotavangit yrittivät piiloutua myös peitetarinoiden avulla. Uuden elämäntarinan muotoili itselleen esimerkiksi Juho Titoff, joka lopulta tuotiin Lappeenrannan leirille ja luovutettiin sieltä edelleen Neuvostoliittoon. Titoff oli neuvostoliittolainen sotavanki, joka oli toiminut tulkkina sotavankileirillä. Kuulusteluissa hän kuitenkin kielsi olevansa sotavanki. Hän kertoi asuneensa Suomessa muutamalla paikkakunnalla, esimerkiksi Joensuussa, ennen talvisodan syttymistä. Kotiuttamisen jälkeen hän oli morsiamensa kanssa muuttanut Helsinkiin ja työskennellyt siellä. Ilmiannon perusteella hänet kuitenkin pidätettiin. Titoffin tarina ei pitänyt, sillä Valpo selvitti muun muassa Joensuun sotilaspiirin kutsuntalistat ja kaupungin osoitetoimiston tiedot saaden Titoffin kiinni peitetarinasta. Lappeenrannassa suoritetuissa kuulusteluissa Titoff myönsi olleensa puna-

⁶⁰ Pekkarinen & Pohjonen 2005, 55–60.

⁶¹ Kuulustelupöytäkirjat. LKSKA. T 19665/F5. KA, S.

⁶² Pekkarinen & Pohjonen 2005, 95–96.

armeijassa ja kertoi joutuneensa sotavangiksi Syvärillä vuoden 1941 lopulla. Hän oli liittynyt Suomen armeijaan kesällä 1944, ja hänet kotiutettiin joulukuussa 1944.⁶³

Moni suomalainen auttoi internoitavia pakenemaan tai piileskelemään. Luovutettavia saatettiin järjestää piiloon työpaikkojen avulla. Esimerkiksi heimopataljoonalaisia vietiin Purmoon ja Lestijärvelle rautatiehallituksen puutavaratoimistojen työmaille. Nämä suojapaikat kuitenkin menetettiin alkuvuodesta 1945 henkilöllisyystodistusten hankintojen yhteydessä. Osa heistä jäi heti kiinni, osa vasta seuraavien vuosien aikana.⁶⁴ Myös esimerkiksi Erillinen Pataljoona 6:n miehiä varoitettiin juuri ennen pidätyksiä, joten he pääsivät livahtamaan karkuun viime hetkillä. Tiedot vuotivat tai vuodettiin inkeriläisten keskuuteen. Suomalaisten halu auttaa inkeriläisiä perustui heidän omiin kokemuksiinsa näistä ihmisistä sekä siihen, miten suhtauduttiin välirauhansopimuksen ehtoihin ja Neuvostoliittoon ylipäätään.⁶⁵

3.1.2. Pakeneminen Suomen ulkopuolelle

Hidasteita etsittyjen löytämiselle aiheutui myös siitä, että kaikki sotavankikarkurit eivät yrittäneetkään piiloutua Suomeen, vaan poistuivat maasta, yleensä Ruotsiin. Ruotsiin pyrki etenkin inkeriläisiä ja virolaisia. Heimosotureita ei haluttu mielellään luovuttaa Neuvostoliittoon, sillä siellä heitä odotti pahimmassa tapauksessa jopa 10–25 vuoden pakkotyökarkotus. Heimosotavankeja autettiin pois maasta luomalla etappireittejä. Nämä oli tarkoitettu myös siviileille. Esimerkiksi syys-lokakuun vaihteessa 1944 Pohjanlahden yli Ruotsiin vietiin noin 5 200 virolaista. Pako suuntautui useimmiten juuri Ruotsiin. Norjaan pakeneminen oli pienimuotoisempaa, sillä norjalaisten uskottiin palauttavan pakolaiset Neuvostoliittoon. Muutama Lappeenrannan leirillä ollut vanki oli ollut Ruotsissa pidätystään edeltävänä aikana.⁶⁶

Etappireiteistä muodostui melkein koko maan kattava etappiverkosto. Se alkoi sisämaasta ja jatkui Pohjanlahden rannikolle tai Tornionjokilaaksoon ja Ruotsiin saakka. Etapit olivat lyhyitä etenkin maaseudulla ja etapin käyttäjät hajautettiin eri taloihin. Yleensä liikuttiin öisin, etteivät etapit ja niiden käyttäjät paljastuisi. Etappitoimintaan osallistui tavallisia ihmisiä, mutta myös useita

⁶³ Pekkarinen & Pohjonen 2005, 103–104. Kuulustelupöytäkirja. LKSKA. T 19665/F4. KA,S.

⁶⁴ Nevalainen 1990, 306.

⁶⁵ Pekkarinen & Pohjonen 2005, 68–69. Nevalainen 1990, 267.

⁶⁶ Mertanen 2004, 260–261. & Kuulustelupöytäkirjat. LKSKA. T 19665/F4. KA, S.

viranomaisia. He joko kuljettivat pakolaisia pois maasta tai kirjoittivat heille vääriä henkilöllisyystodistuksia ja matkustuslupia. Vääriä henkilöllisyystodistuksia ja sotilaspasseja kirjoitettiin myös sotilasläänien esikunnissa.⁶⁷

Valpo aloitti suuretsinnät ja pyrki ehkäisemään etappitoimintaa saadakseen luovutettavat heimosotavangit kiinni. Valpo pyrki rajoittamaan ulkomaalaisten matkustusta ja hankkimaan tietoja etappireiteistä ”vasikoiden” avulla. Valpo myös tarkkaili isoja metsä- ja rakennustyömaita, jotta se olisi saanut pakolaisia kiinni. Lisäksi paikkakuntalaisia kuulusteltiin ja ihmisten keskusteluja julkisilla paikoilla seurattiin. Lisätietoa etsittiin kirkonkirjoja myöten, jotta mahdolliset virheet saataisiin havaittua. Monien heimosotavankeja kohtaan tuntemasta sympatiasta huolimatta Valtiollista poliisia auttoivat etsinnöissä useat ilmiannot, joiden perusteella päästiin pakenijoiden jäljille.⁶⁸

Ruotsiin väärien nimien turvin paenneita etsi aktiivisesti Valpon lisäksi myös Sotavankikomentajan Esikunnan selvityselin. Erityisesti selvityselimen päällikkö majuri Teutari uskoi selvittävänsä karanneet henkilöt näiden syntymäaikojen perusteella. Moni oli nimittäin vaihtanut nimensä, mutta ei syntymätietojaan. Etsinnät eivät kuitenkaan onnistuneet majuri Teutarin toivomalla tavalla. Suomi pyysi Ruotsin viranomaisilta luetteloita siellä oleskelevista sotavankikarkureista. Ruotsalaiset kieltäytyivät antamasta näitä tietoja, sillä he uskoivat, että tieto menisi suomalaisten kautta neuvostoliittolaisille. Vaikka ruotsalaiset eivät suoranaisesti suostuneet antamaan suomalaisten pyytämiä tietoja, he kuitenkin olivat joissain erityisissä tapauksissa valmiita selvittämään joidenkin nimeltä mainittujen sotavankikarkureiden asioita.⁶⁹

Heimopataljoonalaisten ja muiden oli helppo paeta Ruotsin puolelle, sillä rajalla oli paljon liikennettä kesällä 1945. Siellä liikkui Lapin läänin asukkaita, jotka oli evakuoitu Ruotsiin syksyllä 1944 ja jotka nyt olivat palaamassa takaisin. Tämän liikehdinnän suojiin oli helppo karkulaisen, tai jopa kokonaisen ryhmän, sulautua. Luvattomia rajanylityksiä oli melkein mahdotonta kontrolloida. Pohjanlahden yli pääsi helposti, sillä merivartiostolla ei ollut edes tarvittavia aluksia valvonnan suorittamiseksi.⁷⁰

---

⁶⁷ Mertanen 2004, 261–265.

⁶⁸ Mertanen 2004, 276–278.

⁶⁹ Pekkarinen & Pohjonen 2005, 71–72.

⁷⁰ Pekkarinen & Pohjonen 2005, 108.

Myös virolaisia pakeni paljon Ruotsiin. Apua he saivat esimerkiksi sotilastiedustelulta, joka organisoii yli 5 000 virolaisen salakuljetuksen perunaveneillä Raumalta Söderhamniin Ruotsiin. Väli­rauhansopimuksen jälkeen iso joukko virolaisia oli siirtynyt Suomesta Ruotsiin laillisesti tai laittomasti. Ulkoasiainministeriö neuvotteli Valvontakomission kanssa myös virolaisten etsinnöistä ja palautuksista. Komissio ei luonnollisesti ollut tyytyväinen, kun sille esiteltiin tiedot, että monet virolaiset pakolaiset olivat kadonneet. Osa oli mennyt Ruotsiin ja Viroon ja oli ehkä lähtenyt Lappiin liittyäkseen saksalaisten joukkoihin. Osa saattoi edelleen piileskellä Suomessa. Virolaiset pakolaiset oli sijoitettu Suomessa huoltolaitoksille, joilla heitä ei vartioitu. Luvan saatuaan he saivat matkustaa tietyille paikkakunnille, joten heidän valvontansa oli hankalaa.⁷¹

Osa karanneista sotavangeista oli valmis palaamaan oma-aloitteisesti Neuvostoliittoon. Näin oli erityisesti joidenkin inkeriläisten kohdalla. Osalla siirtoväestä oli kova koti-ikävä tai ikävä Neuvostoliiton järjestelmää. Vapaaehtoisesti palanneita inkeriläisiä rangaistiin silti, koska he olivat menneet tai joutuneet Suomeen. Rangaistus oli se, että heitä ei päästetty Inkerinmaalle.⁷² Lappeenrannassa säilytetyt internoidut mukautuvat tähän tutkimukseen, sillä siellä olleista jokunen halusi vapaaehtoisesti palata Neuvostoliittoon. He olivat itse ilmoittautuneet poliisille. Heillä saattoi olla täällä työpaikka ja/tai perhe, mutta he halusivat silti palata.⁷³

3.2. Ongelmalliset luovutukset

Eri kansallisuuksien luovutukset tuottivat ongelmia Suomelle. Viranomaiset pitkään, ketä kaikkia väli­rauhansopimuksen 10. artikla koski. Neuvostosotavankien palautus oli suomalaisille selkeä homma. Toisin oli heimopataljoonissa taistelleiden entisten sotavankien luovuttamisen kanssa. Nämä suomensukuiset ja suomen kieltä puhuvat miehet oli vapautettu sotavankeudesta, sillä heidän katsottiin olevan ”Suomen kansan läheisiä heimolaisia”. Heimosotavankien lisäksi Suomessa oli yli 63 000 inkeriläistä ja muutama tuhat virolaista, kun väli­rauhansopimus astui voimaan. Vuoden 1945 loppuun mennessä inkeriläisistä 57 000 oli palautettu Neuvostoliittoon, vaikka he olivat saapuneet Suomeen vapaaehtoisesti.⁷⁴ Heimopataljoonalaisten palauttamiseen liittyvää ongelmaa on

⁷¹ Roiko-Jokela 1999, 28–30.

⁷² Nevalainen 1990, 287–289.

⁷³ Kuulustelupöytäkirjat. LKSKA. T 19665/F4. KA, S.

⁷⁴ Pekkarinen & Pohjonen 2005, 16. Mertanen 2004, 260.

aiheellista käsitellä, sillä Lappeenrannan kokoamispaikan kautta luovutetuista iso osa oli heimosotavankeja.

Heimopataljoona 3 oli ongelmallinen jo perustamisvaiheessaan. Osa sotilasviranomaisista oli nimittäin vastustanut pataljoonan perustamista, sillä sotavankeja ei olisi kansainvälisten sopimusten perusteella saanut käyttää sotatoimiin. Ylipäällikkö Mannerheim ei kuitenkaan noudattanut tätä periaatetta, ja pataljoona perustettiin. Heimopataljoonalaisille luvattiin, että he saisivat sodan jälkeen Suomen kansalaisuuden. Tämän lisäksi suomalaiset ajattelivat, että heimopataljoonalaiset oli vapautettu sotavankeudesta. Näin ollen suomalaiset ajattelivat, että heitä ei tarvitse luovuttaa välirauhansopimuksen 10. artiklan perusteella.⁷⁵

Heimopataljoonalaisten kohdalla 10. artiklan sovellus ja käyttö osoittautuikin hankalaksi kysymykseksi. Ulkoasiainministeriö haki vastausta kahdelta suomalaiselta kansainvälisen oikeuden asiantuntijalta: Erik Castrénilta ja Rafael Erichlitä. Heistä kumpikaan ei nähnyt lopputulosta kovin valoisana heimopataljoonalaisten kannalta. Molemmat ymmärsivät asian vaikutuksen ja Valvontakomission suhtautumisen, jos heimosoturit jätettäisiin luovuttamatta. Toisaalta he toivoivat neuvostoliittolaisten kunnioittavan miesten taistelua Suomen armeijassa ja halua jäädä Suomeen. Ulkoasiainministeriössä pohdittiin paljon, miten heimopataljoonalaisten kanssa tulisi menetellä. Samaan aikaan LVK painosti sotilasviranomaisia, joten jotain oli tehtävä asian viemiseksi eteenpäin. Sotilasviranomaiset pelkäsivät, että Valvontakomissio alkaisi pian syyttää sotavankikomentajan esikuntaa asian salaamisesta, mikä tarkoittaisi välirauhansopimuksen rikkomista. Sotilasviranomaiset olivat myös varmoja, että komissio tiesi Heimopataljoona 3:n olemassaolosta. Luovuttamista mietittiin tarkkaan. Heimosotureiden luovuttaminen merkitsi sitä, että he olisivat saaneet huonon palkkion vastineeksi palveluksistaan. Sotilasviranomaiset olivat myös varmoja, että heimopataljoonalaisille saatettaisiin kostaa jopa kuolemantuomiolla heidän liittymisensä Suomen armeijaan. Jos heidät taas jätettäisiin luovuttamatta, saattaisi se johtaa hankaluuksiin LVK:n kanssa. Vastuu päätöksenteosta jäi sotilasviranomaisten harteille, ja heidän tuli myös kertoa asiasta Valvontakomissiolle. LVK:n kanta oli, että heimosoturit on palautettava. Se vetosi kansainvälisiin sopimuksiin ja ilmoitti, että suomalaiset olivat toimineet vastoin yleisiä sääntöjä ja liittäneet neuvostosotavankeja Suomen armeijaan ja käyttäneet taistelutehtäviin. Valvontakomissio muutti ohjeistustaan saadakseen Heimopataljoona 3:n miehet luovutettavien piiriin ja määräsi, että luovuttamisen piti tapahtua 10.11.1944 mennessä. LVK joutui kuitenkin

---

⁷⁵ Pekkarinen & Pohjonen 2005, 16–17.

siirtämään asettamaansa takarajaa pariin otteeseen, sillä heimopataljoonalaisten oli onnistunut karata.⁷⁶ On mielenkiintoista, että Valvontakomissio vetosi kansainvälisiin sopimuksiin, vaikka se ei itsekään niitä noudattanut esimerkiksi saksalaisen lääkintähenkilökunnan kohdalla. Tapaus osoittaa, että komissio käytti vahvemman oikeutta.

Heimopataljoona 3:n lisäksi päänvaivaa aiheutti Erillinen Pataljoona 6 ja 10. artiklan soveltaminen tähän joukkoon. Pataljoonassa oli palvellut inkeriläisiä, joille annettiin kotiuttamisen jälkeen samat oleskeluluvat kuin muillekin Suomessa olleille inkeriläisille. 10. artiklan soveltamista pohdittiin heidän kohdallaan siltä kannalta, että olivatko Erillinen Pataljoona 6:ssa palvelleet inkeriläiset oikeasti vapaaehtoisia vai oliko näidenkin heimosotureiden joukossa sotavankeina olleita henkilöitä. Suomalaisten asiantuntijoiden mukaan oikeasti vapaaehtoiset sai kotiuttaa, mutta sotavankeina olleita tuli kohdella samalla tavalla kuin Heimopataljoona 3:n jäseniä. Päämajan vapaaehtoistoimisto ryhtyi selvittämään olivatko Erillinen Pataljoona 6:n miehet vapaaehtoisia vai entisiä sotavankeja. Aluksi suomalaiset puolustivat inkeriläisten vapaaehtoisuutta, mutta Valvontakomission puuttuminen peliin muutti tilannetta. Sen mielestä Erillinen Pataljoona 6:n miehet olivat maanpettureita ja syyllistyneet yhteistyöhön kahden vihollisen (Saksan ja Suomen) kanssa, minkä vuoksi LVK vaati miesten luovuttamista. Pekka Nevalaisen tutkimusten mukaan entiset sotavangit olivat tulleet Erillinen Pataljoona 6:een muista yksiköistä kuin alkuperäisestä Ost-Bataillon 664:stä. Erottelulla ei kuitenkaan ollut väliä, koska Valvontakomissio vaati kaikkien pataljoonalaisten luovuttamista. Tämä johti pataljoonalaisten oleskelulupien peruuttamiseen.⁷⁷

Heimopataljoonissa taistelleiden lisäksi 10. artiklan soveltaminen aiheutti ongelmia myös virolaisten kohdalla. Heistäkään ei oikein tiedetty miten heitä oli kohdeltava ja oliko heidät luovutettava vai ei. Virolaiset oli sijoitettu internointileireille, vaikka he olivat anoneet turvapaikkaa Suomeen tullessaan. Ulkoasiainministeriö neuvotteli heidän palautuksistaan Valvontakomission kanssa. Ennen luovutusta virolaisten internointuna olema aika pitkittyi, kun mietittiin mitä heidän kanssaan tuli tehdä. Virolaiset itse vetosivat poliittisia pakolaisia koskeviin kansainvälisiin tapoihin ja oikeuskäsityksiin. Vetoamus ei kuitenkaan hyödyttänyt, sillä Valvontakomission määräyksen mukaan virolaiset luovutettiin Lappeenrannan leirin kautta Neuvostoliittoon maaliskuussa 1945.⁷⁸

---

⁷⁶ Pekkarinen & Pohjonen 2005, 17–18, 34. Nevalainen 1990, 304–306.

⁷⁷ Pekkarinen & Pohjonen 2005, 66–67. Nevalainen 1990, 307.

⁷⁸ Roiko-Jokela 1999, 28–29, 39–40.

4. LAPPEENRANNAN KOKOAMISPAIKAN VARTIOINTI

4.1. Vartijapulaa

Vartijat leirille saatiin Lappeenrannan varuskunnasta sekä Konnunsuon keskusvankilasta. Varuskunnasta tulleet vartijat olivat sotamiehiä, joilla ei ollut riittävää koulutusta vartiointiin. Heitä myös käytettiin päivystäjinä ja vartiopäällikköinä, koska aliupseereista oli puutetta.⁷⁹ Varuskunnasta vartiomiehiksi lainatut sotamiehet olivat siviiliammateiltaan esimerkiksi kansakoulun käyneitä työmiehiä tai maanviljelijöitä. He eivät siis olleet lähelläkään koulutettuja vartijoita.⁸⁰ Sodan aikana sotavankileirien vartiomiehet koulutettiin pikaisesti tehtäviään varten. Heille pidettiin aseenkäsittely- ja kurinpalautusharjoituksia sekä sotavankien käsittely- ja vartiointiharjoituksia. Mahdollisuuksien mukaan vartijoille annettiin myös lisäkoulutusta.⁸¹ Lappeenrannan leiriä koskevista asiakirjoista ei käy ilmi annettiinko sen vartijoina toimineille sotamiehille edes tällaista koulutusta, samoin kuin minkäänlaisesta lisäkoulutuksesta ei ole merkintöjä. Tämä voi johtua siitä, että nämä sotamiehet olivat vain suorittamassa asevelvollisuuttaan eivätkä olleet leirille varsinaisesti palkattuja vartijoita. Leirillä vartijoina olleet sotamiehet olivat vielä alokasasteella ja kaiken lisäksi kuuluivat kuntoisuusluokaltaan B II-ryhmään. Vartijoiden kouluttamattomuus heikensi vartioinnin tasoa.⁸² Vartijoiden kelpoisuusluokka noudatti samaa tasoa kuin sodanaikaisillakin sotavankileireillä, sillä niillekin vartijoiksi määrättiin yleensä luokkiin B I tai B II kuuluvia reserviläisiä.⁸³

Konnunsuolta lainatut vanginvartijat olivat ammattilaisia, mutta heitä ei saatu riittävän montaa. Osin ammattitaidottoman vartioinnin lisäksi vartiointia heikensi siis lähes kokoaikainen vartijapula. Leirin toiminnan alkuaikana henkilöstö koostui yli kahdestakymmenestä henkilöstä, mutta vuoden 1945 alkupuolella osa henkilöstöstä kotiutettiin. Vartijoiden määräksi jäi vähennyksen jälkeen vain 15 sotamiestä. Vankien kuriin saamiseksi tarvittiin ehdottomasti lisää vartijoita, joten lisää vartijoita pyydettiin. Sisäasiainministeriön poliisiasiainosasto ja Vankeinhoitovirasto neuvottelivat asiasta, mutta hyvää ja selkeää ratkaisua ei löytynyt. Esimerkiksi Liikkuvasta poliisista olisi mahdollisesti voitu luovuttaa vain nuoria ja liian kokemattomia miehiä, mikä ei olisi tilannetta juuri helpottanut, sillä leirille haluttiin nimenomaan kokeneita vartijoita esimerkiksi vankiloista.

⁷⁹ Selvityselimen päällikkö majuri Väinö Teutarin kirje nro 943/Sv.1/28.2.1945 Komento-esikunnan päällikölle. LKSKA. T 19665/F6. KA, S.

⁸⁰ Kuulustelupöytäkirjat. LKSKA. T 19665/F4. KA, S.

⁸¹ Kujansuu 2004, 25.

⁸² Kuulustelupöytäkirja vangin karkaamisesta 20.4.1945. LKSKA. T 19665/F6. KA, S.

⁸³ Kujansuu 2004, 25.

Vankeinhoitoviranomaisilla ei kuitenkaan ollut määrärahoja laittaa omia vartijoitaan komennukselle ja palkata näille sijaisia. Ehdotettiin kuitenkin, että Puolustuslaitos maksaisi aiheutuvat kustannukset, mihin se myöhemmin suostuikin. Niinpä Vankeinhoitovirastolta pyydettiin kymmenen vanginvartijaa, joista yhden oli sovelluttava vartijoiden esimieheksi.⁸⁴

Vankeinhoitovirastolta oli siis pyydetty kokeneita vanginvartijoita ja rahoituksenkin piti olla kunnossa kun Puolustuslaitos oli luvannut hoitaa kulut. Suunnitelma ei kuitenkaan täysin toteutunut. Vartijat olisi pitänyt ottaa Konnunsuon keskusvankilasta, mutta siellä ei ollut luovuttaa kuin yksi mies, joka oli jo aiemmin työskennellyt leirillä ja soveltuisi vartijoiden esimieheksikin. Konnunsuolla ei ollut luovuttaa vartijoita, koska vankilanjohtaja Erkki Vuori oli vapauttanut monta sellaista sodan aikana palkattua vartijaa, joita ei voitu ikänsä puolesta enää kouluttaa vanginvartijoiksi. Kaikki siellä olleet vartijat tarvittiin vankilan omaan käyttöön. Vuori oli kuitenkin avulias ja ehdotti erilaisia ratkaisuja vartijaongelmaan. Hän muun muassa esitti, että Konnunsuolta eroavat tai jo eronneet muutamat vartijat palkattaisiin kokoamispaikkaan ja anottaisiin luvattua määrärahaa suoraan tähän tarkoitukseen.⁸⁵

Koska Vankeinhoitovirasto ei heti onnistunut järjestämään kokeneempaa vartiomiehistöä leirille, kääntyi kokoamispaikan päällikkö majuri Inkilä huhtikuussa 1945 jälleen Lappeenrannan varuskunnan päällikön puoleen. Majuri Inkilä oli jo aiemmin pyytänyt lisää miehiä, mutta niitä ei ollut toimitettu varuskunnasta, vaikka se oli velvollinen antamaan leirille vartiomiehiä. Varuskunnan komendantti, Selvityselimen ja varuskunnan päälliköt olivat valitelleet, ettei vartiomiehiä ollut saatavissa mistään. He lupasivat niitä kyllä myöhemmin toimitettavan.⁸⁶ Tästä huolimatta majuri Inkilä uudisti pyyntönsä saada kaksi aliupseeria vartiopäälliköiksi ja kolme sotamiestä vartiomiehiksi. Samalla hän ehdotti, että viisi vartiomiehinä toiminutta sotamiestä vaihdettaisiin uusiin. Vartijoille alkoi olla todella käyttöä, sillä vielä maaliskuussakin oli joitain vartiomiehiä kotiutettu. Inkilän tiukka pyyntö oli ymmärrettävä, sillä vartijavajauksen takia vartiointi ei ollut tehokasta eikä määräysten mukaista, mikä teki karkaamisten ja levottomuuksien estämisestä hankalaa. Samaisessa kirjeessä Inkilä pyysi varuskunnalta myös toimenpiteitä piikkilanka-aidan vahvistamiseksi. Alkuperäisen määräyksen mukaan mukaisesti vankilan selliosaston takana piti olla täydellinen kaksinkertainen piikkilanka-aita, mutta se ei ollut

⁸⁴ Selvityselimen päällikkö majuri Väinö Teutarin kirje nro 943/Sv.1/28.2.1945 Komento-esikunnan päällikölle. LKSKA. T 19665/F6. KA, S.

⁸⁵ Konnunsuon keskusvankilan johtajan Erkki Vuoren kirje Vankeinhoitovirastolle 2.5.1945 ja Vuoren kirje kokoamispaikan päällikölle 15.5.1945. LKSKA. T 19665/F6. KA, S.

⁸⁶ LKSK spk 10.3.1945, spk nro 14290. KA, S.

määräysten mukainen.⁸⁷ Voisi olettaa, että varuskunnan päällikkö olisi tarkastuskäynneillään huomannut piikkilanka-aidan puutteet ja että hän olisi itse ryhtynyt toimenpiteisiin niiden korjaamiseksi. Ei voi tietää, oliko tuo huolimattomuutta vai välinpitämättömyyttä leiriä kohtaan, sillä varuskunnan päällikköhän halusi saada kokoamispaikan pois alueeltaan. Ottaen huomioon Valvontakomission palavan halun saada karkurit luovutetuksi on mielenkiintoista, ettei komission taholta ryhdytty toimenpiteisiin vartioinnin tehostamiseksi ja korjaamistöiden aikaansaamiseksi.

Vartijoiden keskinäinen työnjako oli selkeä. Kokoneiden vanginvartijoiden tehtävänä oli vartioida vankilan selliosastoa sekä hoitaa kaikki vankien käsittelyyn liittyvät asiat. Sotilasvartiointi hoiti edelleen ulkovartiointin. Ulkovartiossa olevien vartiomiesten määrä vaihteli, pienimillään se oli silloin, kun vankeja oli leirillä vähemmän. Jos luovutukset Vainikkalassa Valvontakomission takia viivästyivät ja vankien määrä kokoamispaikassa kasvoi, vartiota tehostettiin ja miesten lukumäärää nostettiin kolmella. Tällöin varuskunnasta saatiin lisää sotamiehiä vartijoiksi erikseen jokaista vuorokautta kohti. Lisää vartiomiehiä saatiin myös silloin, kun levottomuuksia ilmeni.⁸⁸ Levottomuuksien sattuessa varuskunnan lisäksi apua pyydettiin myös poliisilaitokselta, sillä leirin alkuaikoina vartijat eivät saaneet käyttää voimakeinoja. Poliisit tulivat usein rauhoittamaan tilannetta, jos vangit käyttäytyivät väkivaltaisesti ja usein heidän apuaan käytettiin myös luovutuskuljetuksien yhteydessä, kun vankeja lastattiin junavaunuihin. Kurittomuuksien yhteydessä poliisinkin auktoriteetti oli koetuksella. Poliisien määrä luovutuksissa vaihteli tilanteen mukaan, mutta yleensä heitä oli paikalla muutama.⁸⁹

4.2. Vartiointi leirillä

Kokoamispaikan vartiomiesten tehtävät ja sijoittuminen ulkovartioon sekä selliosastolle oli määrätty tarkasti. Vartion vahvuutena oli aina oltava yksi vartiopäällikkö ja seitsemän vartiomiestä. Vartiopäällikön toimipaikka oli selliosastolla. Vartiopaikkoja oli kaikkiaan viisi: leirin pääportti, käymäläpiha, selliosaston takapiha, vankilan sisäkäytävä sekä selliosasto. Kaikilla muilla paikoilla vartiossa oli yksi mies, mutta selliosastolla oli oltava kolme miestä. Aseistuksena vartijoilla oli

---

⁸⁷ Kokoamispaikan päällikön majuri Toivo Inkilän kirje nro 78./II/3./23.4.1945 varuskunnan päällikölle. LKSKA. T 19665/F6. KA, S.

⁸⁸ Selvityselimen päällikkö majuri Väinö Teutarin kirje nro 943/Sv.1/28.2.1945 Komento-esikunnan päällikölle. LKSKA. T 19665/F6. KA, S.

⁸⁹ LKSK spk 16.2. ja 19.2.1945, spk nro 14290. KA, S.

pistooli tai konepistooli sekä sisäkäytävällä ja selliosastolla olevilla vartijoilla lisäksi pamput.⁹⁰ Pääportin vartiopaikkaa varten oli annettu erikoisohjeet, miten siinä toimittiin. Portti piti olla aina suljettu, ja vartijan oli tarkastettava kaikkien siitä kulkevien henkilöllisyystodistukset, kulkuluvat sekä varuskuntalevyt. Ilman näitä todistuksia kenelläkään ei ollut asiaa portista sisään tai ulos. Ilman lupia saivat kulkea vain leirin päälliköt seuralaisineen.⁹¹ Ohjeiden perusteella kokoamispaikka oli siis todellakin suljettu alue, jonne ulkopuolisilla ei olisi pitänyt olla mitään asiaa. Kuitenkin leirin alkuvaiheiden jälkeen vankien vaimoja tai muita omaisia vieraili leirillä usein, etenkin kesällä 1945.⁹² Vierailujen runsas määrä antaa vaikutelman, ettei leiri ollutkaan niin suljettu ja salainen paikka.

Selliosastolla vartijoiden piti kiertää ja tarkistaa, että kaikki vangit olivat paikalla. Heidän oli huolehdittava, että sellien ovet ja ruokailuluukut olivat suljettuina. Tällainen tarkistuskierros oli tehtävä kerran tunnissa. Loppukesästä 1945 vartiointia tarkennettiin, jolloin selliosaston vartijoiden oli tarkastettava varttitunnin välein kaiken olevan kunnossa. Heidän piti lisäksi tarkistaa ovissa olevista tähytysaukoista, että jokainen vanki todella oli paikalla. Selliosaston sisävartiointien vuorot olivat 6–18 tunnin mittaisia. Ulkovartiiossa vartijan oli kierreltävä vankilarakennuksen molemmin puolin. Nämä vartiovuorot olivat muutaman tunnin mittaisia. Päivystäjät päivystivät ympäri vuorokauden ja heidän toimipaikkansa oli toimistossa. Hänen tehtävänä oli valvoa liikennettä portilla. Päivystäjällä oli apulaispäivystäjä, joka päästi varsinaisen päivystäjän välillä nukkumaan. Vartiopaikalta ei saanut poistua ennen kuin uusi vaihto oli saapunut. Vartiomiehiä ei määräysten mukaan saanut käyttää vartiointitehtävissä joka vuorokausi, vaan heille oli taattava myös riittävästi lepoa. Vartijapulan takia leirin vartiomiehet joutuivat kuitenkin olemaan vartiiossa jatkuvasti. Tästä johtuen vartiointi ei ollut aina tehokasta.⁹³

Leirin omien toimintaohjeiden lisäksi vartijoiden täytyi ilmeisesti noudattaa myös sotavankien vartijoiden yleisiä vartiomääräyksiä, jotka koskivat kaikkia sotavankileirien ja sotavankimuodostelmien vartiopalveluksessa olevia. Vartiomiesten oli vahdittava vankeja koko ajan ja valvottava kurin säilymistä. Heidän oli huolehdittava, että vangit eivät kokoontuneet luvattomasti tai harrastaneet kaupankäyntiä tai neuvonpitoa keskenään. Sivullisia ei saanut päästää tekemisiin vankien kanssa, etteivät he esimerkiksi antaneet vangeille ruokaa tai muita lahjoja.

⁹⁰ Kokoamispaikan päällikkö majuri Toivo Inkilän ohjeet vartijoiden sijoittumisesta 16.2.1945. LKSKA. T 19665/F6. KA, S.

⁹¹ Vartiopaikka nro 1:n erikoisohjeet, Varuskuntakäskyn 3/46 liite 22.2.1946. LKSKA. T 19665/F7. KA, S.

⁹² LKSK spk 25.11.1944–31.8.1946, spk:t numerot 14290–14292. KA, S.

⁹³ Kuulustelupöytäkirjat vankien karkaamisista 20.4.1945 ja 15.8.1945. LKSKA. T 19665/F6. KA, S.

Yleisten vartiomääräysten mukaan vartijat saivat käyttää asetta vain, jos heidän piti esimerkiksi puolustaa itseään tai vartiopaikkaansa. Myös vangin yrittäessä karkuun vartija sai ampua kohti, jos vanki ei käskystä huolimatta pysähtynyt.⁹⁴ Lappeenrannan leirillä ei kuitenkaan alkuaikoina saanut käyttää asetta tai voimakeinoja.

Vartiotehtävien lisäksi vartijat huolsivat leiriä esimerkiksi korjaamalla irtaimistoa tai siivoamalla kokoamispaikkaa. Heidän piti myös korjata tai ottaa käyttöön vartiointia helpottavia laitteita, mutta tässä ei aina pidetty kiirettä. Esimerkiksi maaliskuun 1945 alussa portille laitettiin hälytysjärjestelmä ja piikkilanka-aita korjattiin. Samaan aikaan olisi pitänyt myös asentaa soittokellot selliosastolle, mutta se saatiin valmiiksi vasta kesällä 1945.⁹⁵ Lähteistä ei selviä, johtuiko tällainen viivästys materiaalien puutteesta vai vartijoiden saamattomuudesta tai välinpitämättömästä asenteesta. Leirin päälliköt pitivät vartijoita silmällä ja aina karkaustapausten yhteydessä vartijat joutuivat kuulusteluun. Erään vangin karkaamisen jälkeen suoritetussa kuulustelussa kuulustelija uskoi karkaamisen syyn olleen liian lepsu vartiointi. Kuulustelijan mukaan vartijat olivat mahdollisesti nukkuneet vartiovuorollaan tai poistuneet vartiopaikaltaan luvatta, jolloin vanki oli heti käyttänyt tilaisuutta hyväkseen.⁹⁶ Voisi olettaa, että samanlaista toimintaa on ollut aiemminkin, sillä vanki näytti suunnitelleen karkaamisensa todella huolellisesti. Hänen oli siis täytynyt aikaisemminkin huomata, että vartiomiehet poistuvat vartiopaikaltaan riittävän pitkäksi ajaksi.

Lappeenrannan leirin vartijat näyttävät välillä toimineen miten ovat halunneet. Muutamaa vartijaa on rangaistu esimerkiksi päivystyspaikalta poistumisesta, vartio- tai päivystyspaikalla nukkumisesta, esimiehen antaman käskyn täyttämättä jättämisestä sekä omavaltaisesta komennuksella viipymisestä. Suullisten muistutusten ja nuhteiden määrä ei ole tiedossa, sillä niitä ei ole tarvinnut merkitä rangaistuspäiväkirjaan. Myös kuulustelupöytäkirjan mukaan vartijat olivat luultavasti nukkuneet vartiovuorollaan tai poistuneet paikalta omin luvvin. Kuulustelun suorittanut vänrikki epäili myös, että vartijat valehtelivat hänelle ja että nämä olivat keskenään sopineet mitä kukin sanoo.⁹⁷ Vaikka rangaistuspäiväkirjassa ei olekaan kuin muutama merkintä, lähteiden valossa on mahdollista olettaa, että vartijat ovat useamminkin harrastaneet vartiopaikalta poistumista tai vartiovuorolla nukkumista. Tämä kertoo huolimattomasta ja lepsusta asenteesta. Valvontakomission

⁹⁴ Sotavankien vartijoiden yleiset vartiomääräykset. LKSKA. T 19665/F3. KA, S.

⁹⁵ LKSK spk 5.–10.3.1945, spk nro 14290 ja 27.6.1945, spk nro 14291. KA, S.

⁹⁶ Kuulustelupöytäkirja vangin karkaamisesta 15.8.1945. LKSKA T 19665/F6. KA, S.

⁹⁷ LKSK Rangaistuspäiväkirja 20.10.1944. T 19665/Ab7. Kuulustelupöytäkirja vangin karkaamisesta 15.8.1945. LKSKA T 19665/F6. KA, S.

edustajat eivät kuitenkaan nähtävästi ole puuttuneet asiaan, mikä osoittaa, että komission painostus palautuskysymyksessä ei ole ulottunut leirin vartiointiin.

4.3. Vartiointi ja lääkintähuolto kuljetuksissa

Luovutuskuljetusten henkilöstö ja vartiointi oli massapalautuksissa tarkoin määritelty. Henkilöstöön kuului kaksi upseeria, joista toinen toimi kuljetuksen johtajana ja toinen hänen apulaisenaan. Vartiointiin kuului noin 40 miestä, heidän määränsä riippui palautettavien joukon suuruudesta. Pääsääntönä oli, että jokaista junavaunullista kohti oli yksi vartiomies. Joiltakin leireiltä mukaan lähti miehiä vielä vartiomiesreserviksi. Vartijoiden tehtävänä oli eristää luovutuspaikka ja pitää huolta, ettei sotavankeja poistunut kuin luovutuksen johtajan käskystä. Kuljetusten aikana tapahtuneiden pysähdysten yhteydessä vartijoiden tuli vahtia tarkkaan vaunujen molempia sivustoja. Vartiomiehet koulutettiin ennen kuljetusten alkamista, jotta he tietäisivät sotavankien vartiomääräykset ja rautatiekuljetuksia koskevat erikoismääräykset.⁹⁸ Sotavankileireiltä tapahtuneet luovutuskuljetukset sujuivat yleensä rauhallisesti. Suukopua esiintyi jonkin verran, mutta vangit eivät esimerkiksi yrittäneet käydä vartijoiden kimppuun. Vankimäärät kuljetuksissa olivat suuret, sillä melkein aina Vainikkalan kautta Neuvostoliittoon matkasi yli tuhat vankia. Rajalle saavuttaessa suomalaiset vartijat poistuivat junista ja tilalle tuli neuvostoliittolaiset vartijat, jotka veivät junan omalle asemalleen.⁹⁹

Luovutettavia saattoi karata massapalautuksissa, vaikka vartiointi ainakin vartiomiesten itsensä mielestä oli täsmällistä. Esimerkiksi eräs sotavanki oli karannut käymälän ikkunasta, kun Vainikkalan aseman ja rajan välillä oli tehty muutoksia junan vaunujen suhteen. Vartijat eivät olleet kuulustelujen mukaan huomanneet mitään, vaikka jokaisen junavaunun molemmissa eteisissä oli ollut vartiomies. Ovet kuitenkin oli lukittu huolellisesti, joten vangin oli pakko karata ikkunan kautta.¹⁰⁰

Lappeenrannan kokoamispaikasta suoritettujen luovutuskuljetusten vartiohenkilöstö oli pienempi, sillä luovutettavien määrät olivat huomattavasti pienemmät kuin massapalautuksissa.

⁹⁸ Sotavankikomentajan Esikunnan kirje nro 675/Sv.1/6.10.1944 sotavankien luovutuksesta. LKSKA. T 19665/F1. Käsky sotavankien luovutuksesta nro 12/II/42sal. 10.10.1944. LKSKA. T 19665/F3. KA, S.

⁹⁹ Pietola 1987, 215–217.

¹⁰⁰ Kuulustelupöytäkirja 8.11.1944. LKSKA. T 19665/F3. KA, S.

Ensimmäisissä luovutuksissa vankeja oli melkein 60, mutta sen jälkeen määrä oli parinkymmenen luokkaa.¹⁰¹ Kuljetusten johtajana toimi yleensä kokoamispaikan päällikkö majuri Inkilä ja hänen apulaisenaan oli luutnantti Atras, joka myös johti kuljetuksia Inkilän ollessa poissa. Muuta saattohenkilöstöä luovutuksissa oli muutama sotamies vartijana sekä tarvittaessa poliiseja auttamassa järjestyksen ylläpitämisessä. Poliiseja oli yleensä enemmän apuna silloin, kun vankeja lastattiin vaunuihin, sillä pakoriski oli tuolloin suurempi kuin kuljetuksien aikana. Vangit siirrettiin junavaunuihin yleensä aamuyöllä tai aamulla, mikä etenkin pimeään aikaan helpotti karkaamista. Juuri lastausten yhteydessä vangit käyttäytyivät arvaamattomasti, joten kokemattomat vartijat eivät olisi yksinään pärjänneet. Esimerkiksi poliisien apu erään lastauksen yhteydessä oli merkittävä, kun kaksi vankia onnistui karkaamaan ja poliisit juoksivat heidät kiinni muutaman sadan metrin karkumatkan jälkeen. Rajalla vartijat ja kuljetuksen johtajat luovuttivat vangit neuvostoliittolaisille, minkä jälkeen he palasivat takaisin leirille.¹⁰²

Massapalautusten yhteydessä luovutuskuljetusten vartiointi ei ollut kunnollista, sillä niiden aikana karkasi useita vankeja, koska he eivät halunneet päätyä Neuvostoliittoon. Pakoon pääsi usein silloin kun junan kulkunopeus oli alhainen tai junan pysähtyessä. Kuljetuksissa käytetyt junavaunut olivat tavallisia tavaravaunuja, joista oli helppo karata. Tarkoitukseen sopivia vankivaunuja ei ollut riittävästi. Kuljetusten johtokaan ei aina ollut perillä miten vankien siirrot rajalle olisi pitänyt hoitaa. Osa vartijoista päästi vankeja tarkoituksella karkuun, osa toimi muuten vaan huolimattomasti.¹⁰³

Esimerkiksi Heimopataljoona 3:n noin 700 miehestä karkasi luovutuskuljetuksen yhteydessä lähes 450 miestä. Heidät oli määrä kuljettaa Raahesta Naarajärven järjestelyleirin kautta Neuvostoliittoon. Junan kulkunopeus oli hidas ja pysähdyksiä tehtiin usein. Karkaamista helpotti ennen kaikkea se, että junavaunujen ovet olivat auki eivätkä suomalaiset vartijat millään tavoin pyrkineet edes estämään heimosotilaiden pakenemista. Tämä kuljetus olisi pitänyt suorittaa tarkasti vartioituna, jotta karkaamisia ei tapahtuisi, mutta tarkkuudesta ei ollut tietoaakaan. Vartijoita oli liian vähän ja sekään vähä ei millään tavoin pyrkinyt estämään heimosotilaiden pakenemista. Osa luovutettavista oli karannut jo Raahessa ja loput pakenivat kuljetusten aikana. Valvontakomissio puuttui tähän ja haukkui sotilasviranomaiset liian lepsusta toiminnasta. Komission vaatimuksesta asetettiin jopa syytteeseen yli 40 sotilashenkilöä karkaamistapauksen vuoksi. Neljän upseerin tuomiot vahvistettiin, mutta rangaistukset olivat lieviä: aresti tai muistutus päiväkäskyssä. Lepsun toiminnan

¹⁰¹ Luovutuslistat. LKSKA. T 19665/F6-7. KA, S.

¹⁰² LKSK spk 25.11.1944–31.8.1946, spk:t numerot 14290–14292. KA, S.

¹⁰³ Pekkarinen & Pohjonen 2005, 15.

lisäksi vartioinnin tehottomuutta lisäsi vielä se, että vartijat eivät saaneet käyttää aseita.¹⁰⁴ Lappeenrannasta eteenpäin lähteneistä kuljetuksista ei tietävästi karannut ketään. Kuljetuksissa käytettiin yleensä vankivaunuja, joten vartiointi oli helpompaa. Vartiointi oli muutenkin tehokkaampaa ja matka rajalle lyhyempi kuin massapalautuksissa. Pysähdyksiäkään ei ollut samalla tavoin kuin massapalautuksissa.¹⁰⁵

Massapalautuksia koskien myös luovutettavien lääkintähuolto oli tarkkaan säädetty. Sotavankileirien lääkäreiden tuli tarkastaa huolellisesti kaikki sotavangit ennen kuin heitä ryhdyttiin kuljettamaan rajalle. Myös kuljetusten aikana piti lääkintäapua olla saatavilla, joten junissa oli mukana lääkintähenkilökuntaa ja välttämättömiä tykötarpeita.¹⁰⁶ Ohjetta noudatettiin Lappeenrannassakin, sillä vangeille suoritettiin lääkärintarkastus ennen kuin heidät siirrettiin junavaunuihin luovutusta varten. Tarkastukset suoritti varuskunnan lääkäri Silventoinen. Kuljetusten aikana lääkäriä ei ollut mukana, luultavasti matkan lyhyiden vuoksi. URR huolehti muutenkin tarvittaessa vankien lääkinnällisestä hoidosta, sillä tarvittaessa vankeja hoidettiin varuskunnan sairaalassa. Yhteistyötä tehtiin myös Joutsenossa sijainneen Rauhan mielisairaalan kanssa, josta aiheutuneet kustannukset URR hoiti.¹⁰⁷

4.4. Kurinpito leirillä

Kaikkien sotavankileirien vartijoita oli ehdottomasti kielletty kurittamasta vankeja ruumiillisesti. Jos tätä kieltoa ei noudattanut, oli seurauksena pidätys.¹⁰⁸ Kielto perustui kansainvälisiin sopimuksiin. Jatkosodan aikana Suomea sitoivat Haagin ja Geneven sopimukset. Suomi oli sitoutunut noudattamaan Haagin maasodan lakeja ja tapoja koskevaa ohjesääntöä vuodelta 1907, jonka mukaan sotavangit olivat vangitsijavaltion armeijan lakien, säännösten ja määräysten alaisia. Sopimuksen mukaan kiinni saadut sotavankikarkurit olivat kurinpitorangaistuksen alaisia. Karkaamisessa onnistuneita ja myöhemmin uudelleen kiinni saatuja ei kuitenkaan saanut rangaista edellisestä karkaamisesta. Geneven sopimusta vuodelta 1929 Suomi ei ratifioinut, mutta se sitoi

¹⁰⁴ Pietola 1987, 238. Pekkarinen & Pohjonen 2005, 15, 19. Nevalainen 1990, 305–306.

¹⁰⁵ LKSK spk 25.11.1944–31.8.1946, spk:t numerot 14290–14292. KA, S.

¹⁰⁶ Lääkintähuoltoa koskeva liite Sotavankikomentajan Esikunnan kirjeessä nro 675/Sv.1/6.10.1944 sotavankien luovutuksesta. LKSKA. T 19665/F1. KA, S.

¹⁰⁷ LKSK spk 25.11.1944–31.8.1946, spk:t numerot 14290–14292. KA, S.

¹⁰⁸ Pääesikunnan päällikkö kenraali Heinrichsin kirje nro 7888/Järj.2/sal./14.10.1944 Sotavankikomentajalle. LKSKA. T 19665/F3. KA, S.

Suomea moraalisesti, sillä Suomi oli luvannut noudattaa kyseisiä määräyksiä. Tämä sopimus kielsi ruumiillisen rankaisemisen.¹⁰⁹

Yleisesti ottaen kaikenlainen julmuus rangaistuksissa ja niiden toimeenpanossa oli kielletty. Suhtautuminen sopimusten kurinpitosäädöksiin oli jatkosodan aikana ongelmallista ja sotavankien kurinpitojärjestelmä olikin sekoitus kansainvälisten sopimusten määräyksistä ja oman maan toimintatavoista. Sotavankien kurinpidossa ja rankaisussa olisi pitänyt tämän järjestelmän mukaan noudattaa sotaväen rikoslakia ja järjestyssääntöä, joka oli osittain ristiriidassa kansainvälisten sopimusten kanssa. Kurinpitorangeistuksia olivat esimerkiksi vangille kuuluvien töiden suorittaminen vuorotta, kuitenkin enintään kahdeksan kertaa. Vanki saatettiin myös sulkea arestiin valoisaan tai pimeään huoneeseen tietyksi ajaksi. Arestia saatettiin koventaa esimerkiksi pienentämällä ruoka-annosta. Sotavankileirin päällikkö oli lisäksi oikeutettu määräämään raipparangaistuksia, jos aresti ei tehonnut tai kuri ei meinannut säilyä. Raipparangaistuksista tuli käytetyin ja ilmeisesti myös tehokkain rankaisumuoto, vaikka se oli sotaväen rikoslain ja myös kansainvälisten sopimusten vastainen. Raipparangaistukset tuli tilastoida ja niistä piti ilmoittaa Sotavankikomentajan esikunnalle, sillä ne olivat niin yleisesti käytössä sotavankileireillä.¹¹⁰

Lappeenrannan leirin arkistossa ei ole jälkiä tällaisista tilastoista tai kirjeistä esikunnalle, joten raipparangaistukset eivät ole olleet käytössä tai niistä ei ole jätetty todisteita. Ainakin sodan aikana rangaistuspäiväkirjoja täytettiin heikosti. Esimerkiksi rangaistuspäiväkirja 41. sotavankikomppanian osalta ei sisällä yhtään merkintää 1.11.1943 jälkeen. Rangaistuksia ei ole merkitty tai niitä ei ole ollenkaan annettu. Jälkimmäinen vaihtoehto on melko epätodennäköinen. Toisen esimerkin mukaan 35. sotavankikomppanian rangaistuspäiväkirjan perusteella rangaistuksia olisi annettu vain kuusi kertaa ajalla 10.9.1943–21.4.1944. Merkinnät ovat puutteellisia myös sotavankikomppanian L-43:n rangaistuspäiväkirjassa. Kuutta sotavankia on rangaistu karkaamisaikeista, mutta päiväkirjaan ei ole merkitty päivämäärää, rangaistuksen laatua eikä määrääjää.¹¹¹

Lappeenrannan sotavankileirin vangit olivat käytökseltään erittäin arvaamattomia ja kahakoita esiintyi usein. Tämä johtui osittain vartijoiden ammattitaidottomuudesta, mutta suurin syy oli se, että vartijat eivät saaneet käyttää kansainvälisten sopimusten vastaisia keinoja, kuten tuliasetta tai mitään väkivaltaisuuksia. Vangit olivat tästä hyvin tietoisia. Lisäksi Riihimäellä sijaitseva

¹⁰⁹ Hallikainen 2004, 87–95.

¹¹⁰ Hallikainen 2004, 87–95. Pietola 1987, 164.

¹¹¹ Hallikainen 2004, 98.

tutkimuskeskus esti asevelvollisia vartiomiehiä käyttämästä sääntöjenvastaisia toimenpiteitä vankien kurinpidossa.¹¹² Kokoamispaikan rangaistuksista ei ole suoranaista tietoa, sillä leirin rangaistuspäiväkirja sisältää vain muutaman vartijan saamat rangaistukset. Sotapäiväkirjatkaan eivät kurinpidollisista rangaistuksista kerro. Ainoa keino näyttää olleen vangin tai vankien siirtäminen eristysselleihin. Esimerkiksi vankien yrittäessä joukkopakoa kapinan aloittaneet venäläiset sotavangit siirrettiin yksityisselleihin, sekä kahteen kertaan itsemurhaa yrittänyt heimopataljoonalainen laitettiin eristysseleihin.¹¹³ Muista kurinpidollisista toimenpiteistä ei ole merkintöjä leirin arkistoissa. Joko niitä ei käytetty tai väkivaltaisemmista rangaistuksista ei ole jätetty todistusaineistoa, koska ne olivat ehdottomasti kiellettyjä keinoja. Vankien arvaamattomuuden, väkivaltaisuuden ja karkaamisten vuoksi voisi kuvitella, että rangaistuksia olisi leirillä käytetty. Lappeenrannan kokoamispaikan kurinpidorangaistukset ovat päiväkirjan mukaan olemattomat, jos vertaa esimerkiksi sodanaikaiseen kurileiriin (sotavankileiri 24). Siellä annettiin ajalla 1.5.1943–31.5.1944 yhteensä 177 raipparangaistusta, mikä on noin 25 % kaikista tuona aikana sotavankimuodostelmissa annetuista rangaistuksista. Samanlainen rangaistumuoto oli käytössä myös Itä-Karjalassa siviilien internointileirillä.¹¹⁴

Kokoamispaikalla pyrittiin enemmänkin ehkäisemään kurinpito-ongelmia kuin rankaisemaan niistä. Alkuaikojen levottomuuksien jälkeen koko selliosasto otettiin käyttöön, jotta vangit saatiin omiin selleihin. Tilannetta pyrittiin rauhoittamaan muutenkin. Valvontakomissiolle tehtiin mellakoiden jälkeen ehdotus, että Neuvostoliiton viranomaiset ottaisivat vankeja vastaan useammin ja pienemmissä erissä, jotta internoitujen ei tarvitsisi olla leirillä niin pitkiä aikoja. Aiemman järjestelyn mukaan osa vangeista oli joutunut olemaan leirillä jopa pari kuukautta, koska Neuvostoliitto ei ollut halukas ottamaan vastaan pieniä ryhmiä. Valvontakomissio suostui ehdotukseen ja luovutuksia alettiin suorittaa useammin. Komissio antoi samalla luvan käyttää tarvittaessa kaasupistooleja ja sitoa vankeja, jos nämä ryhtyivät väkivaltaisiksi. Tällaiset toimenpiteet olivat sopimusten nojalla aiemmin kiellettyjä.¹¹⁵ Valvontakomission edustaja kuitenkin ilmoitti, että hän ei veisi asiaa eteenpäin, jos joku tulisi voimakeinojen käytöstä protestoimaan, sillä hän ymmärsi hyvin ongelmat vankien vartioinnissa.¹¹⁶ Merkintöjä kurittamisesta ei siis ole jäänyt. Vaikka lait ja sopimukset kielsivät väkivallan käytön ja muut epäinhimillisyydet sodan aikana, niin

¹¹² Selvityselimen päällikkö majuri Väinö Teutarin kirje nro 943/Sv.1/28.2.1945 Komentoiesikunnan päällikölle. LKSKA. T 19665/F6. KA, S.

¹¹³ LKSK spk 31.12.1944 ja 6.2.1945, spk nro 14290. KA, S.

¹¹⁴ Hallikainen 2004, 98.

¹¹⁵ Selvityselimen päällikkö majuri Väinö Teutarin kirje nro 943/Sv.1/28.2.1945 Komentoiesikunnan päällikölle. LKSKA. T 19665/F6. KA, S.

¹¹⁶ Pekkarinen & Pohjonen 2005, 50–51.

mielivaltaisuuksia esiintyi silti.¹¹⁷ Jos rangaistuspäiväkirjoja täytettiin mielivaltaisesti jo sodan aikana, niin miksei sodan jälkeenkin.

4.5. Vertailukohteina kurileiri ja siviilien internointileiri

Sodanaikaisista sotavankileireistä samantyyppinen Lappeenrannan leirin kanssa oli sotavankileiri numero 24, joka tunnettiin nimellä kurileiri. Myös sen vangit olivat arvaamattomia ja pyrkivät aiheuttamaan levottomuuksia, sillä sinne sijoitettiin karkaamista yrittäneet tai muuten käytökseltään hankalat sotavangit. Tällä leirillä oli tosin vankeja paljon enemmän kuin Lappeenrannassa, sillä sinne pystyttiin keräämään useita satoja vankeja. Vartijoiden määrä ja laatu aiheutti ongelmia kurileirin päällikölle. Leirin vartijat juopottelivat ja myöhästelivät usein lomilta, etenkin sen jälkeen kun leiri oli siirretty Kerimäeltä Vaasaan. Siviilien internointileirillä vartiointi oli yhtä huonosti hoidossa, sillä sielläkin vartijat ja jopa vartiopäälliköt juopottelivat ja laiminlöivät tehtäviään. Juopottelua he harrastivat joskus myös internoitujen kanssa. Lappeenrannan leirillä sattui rangaistuspäiväkirjan mukaan vain yksi juopumistapaus, jolloin eräs vartija esiintyi alkoholia nauttineena varuskunnassa.¹¹⁸ Vartijoiden laatu ja vankien kurittomuus ovat kuitenkin yhdistäviä tekijöitä kurileirin ja Lappeenrannan leirin välillä.

Kurileirin johtaja pyysi usein vaihtoja uusiin vartiomiehiin, aivan kuten Lappeenrannan leirin päällikkökin. Kurileirin johtajan toiminta on mahdollisesti johtunut siitä, että miehistön laatu oli niin heikko. Siirtoja perusteltiin esimerkiksi lääketieteellisillä syillä, ja tämä on voinut olla vain osa leirin johdon pyrkimystä päästä eroon huonosta vartija-aineksesta. Lappeenrannan leirin arkistoista ei löydy tällaisia lääkärintodistuksia tai muita perusteluja Inkilän toiveelle vaihtaa osaa vartijasotamiehistä uusiin. Ilman perusteluja voisi olettaa, että Inkilän syyt ovat olleet samanlaiset kuin kurileirin päälliköllä. Henkilöstön määrä oli kurileirillä ongelma, aivan kuin Lappeenrannassakin. Kurileirin johto pyrki koko leirin toiminta-ajan kasvattamaan vartijoiden määrää perustellen tätä sillä, että kurileirin vangit tarvitsivat erityisen tarkkaa vartiointia. Leirin johtajan mielestä myös liian pieni vartiomiesten lukumäärä esti näiden lisäkoulutuksen. Koulutusta ei annettu myöskään Lappeenrannan leirin vartijoille. Siviilien leirillä vartijoiden määrä ei ollut

¹¹⁷ Hallikainen 2004, 103.

¹¹⁸ Syrjämäki 2004, 191, 195, 232–239. Jensen-Eriksen 2000, 343–344. LKSK Rangaistuspäiväkirja 20.10.1944. T 19665/Ab7. KA, S.

samanlainen ongelma. Laatu sen sijaan aiheutti hankaluuksia, sillä vartijoiden mielenkiinto oli suuntautunut vain kotiuttamiseen sodan jäljiltä, joten vartioinnin huolellinen suorittaminen jäi vähemmälle. Valpo puuttui tähän ja palkkasi leirille omat vartijat, mutta se ei oleellisesti muuttanut vartiointia tehokkaampaan suuntaan.¹¹⁹ Voi olla, että Lappeenrannan leirin vartijoiden mielenkiinto oli samalla tavoin suuntautunut muualle, sillä osa leirin vartijoistahan oli varusmiehiä. Internoitujen siviilien ja sotilaiden vartiointissa oli siis suurin ongelma huonolaatuinen vartiomiesaines. Ihmetyttää, miksei Valpo puuttunut kokoamispaikan vartiointiin samalla tavalla ja palkannut sinnekin omia vartiomiehiään. Leirin johtajathan olivat valitelleet, että vartiomiesaines ei ollut parasta mahdollista.

---

¹¹⁹ Syrjämäki 2004, 191, 195, 232–239. Jensen-Eriksen 2000, 343–344.

5. KEITÄ VANGIT OLIVAT?

5.1. Kansallisuudet

Kaikista sotavankileireillä olleista eri maiden kansalaisista ei aina tiedetty pitkö heitä kohdella sotavankeina, siviileinä vai internoituina. Valvontakomission tyly vastaus oli: ”LVK on käsitellyt asiaa ja tullut siihen tulokseen, että kaikki luetellut henkilöt ovat tavalla tai toisella palvelleet Saksan sotavoimia, joten heitä on käsiteltävä sotavankeina riippumatta siitä, minkä maan kansalainen kukin on”. Tällaisia henkilöitä olivat esimerkiksi muutama tanskalainen, hollantilainen sekä romanialainen.¹²⁰ Lappeenrannan leirillä oli enimmäkseen neuvostoliittolaisia sotavankeja, mikä ilmenee hyvin myös tarkastelemastani joukosta. Venäläisten vankien lisäksi leirillä oli paljon suomensukuisia inkeriläisiä ja karjalaisia, joista jälkimmäisellä käsitän sekä Aunuksen että Tverin karjalaisia.¹²¹

Lars Westerlund on tehnyt tarkan selvityksen neuvostosotavankien kansallisuuksista tutkimuksessaan *Sotavankien ja siviili-internoitujen sodanaikainen kuolleisuus Suomessa*. Hänen tutkimuksestaan ilmenee, että neuvostosotavankien laaja kansallisuuskirjo herätti kiinnostusta jo sodan aikana myös päämajassa, jonka tiedusteluosasto valmisti tilastokaavakkeen sotavankeja varten. Kaavakkeen mukaan eri kansallisuuksia oli yhteensä 89.¹²²

Sotavankien kansallisuuskirjo oli siis runsas, ja siihen kuului slaavilaisia, etäisiä suomensukuisia kansallisuuksia, lähialueiden suomensukuisia, Baltian kansallisuuksia, turkkilaiskansoja, kaukasialaisia, juutalaisia sekä muita kansoja tai kansallisuuksia, kuten esimerkiksi bulgaarialaisia ja romanialaisia. Ylivoimaisesti suurin ryhmä oli slaavilaiset, joka käsittää venäläiset, valkovenäläiset, ruteenit (länsiukrainalaiset), puolalaiset ja kasakat (epäyhtenäinen, monikansallinen, puolisolitaallinen joukko). Slaavilaisista kansallisuuksista otettuja sotavankeja saatiin kaikkiaan hiukan yli 52 000, joista elokuun lopussa 1944 palautettavana oli yli 34 000 sotavankia. Venäläisten osuus kokonaisuudessaan oli lähes 43 000 (noin 68 %) sotavankia, joten se oli luonnollisesti suurin kansallisuusryhmä. Toiseksi suurin ryhmä oli ukrainalaiset, joita saatiin yhteensä noin 6 500 (hiukan yli 10 %) sotavankia. Kolmanneksi eniten sotavangeissa oli valkovenäläisiä, hiukan yli 2 000 (yli 3 %). Puolalaisia sotavankeja otettiin yhteensä noin 400

¹²⁰ Pekkarinen & Pohjonen 2005, 24–25.

¹²¹ Luovutuslistat. LKSKA. T 19665/F6-7. KA, S.

¹²² Westerlund 2009, 128.

(melkein 1 %), samoin suomalaisia. Suomalaisilla tarkoitettiin lähialueiden suomensukuisia ihmisiä. Karjalaisia otettiin yli 1 700 (3 %), inkeriläisiä yli 800 (alle 2 %) ja virolaisia melkein 500 (1 %).¹²³

Luvut poikkeavat huomattavasti Lappeenrannan kokoamispaikasta luovutettujen sotavankien kansallisuuskokoonpanosta. Kansallisuuskirjo oli laaja myös kokoamispaikassa, minkä voi havaita oheisesta taulukosta (taulukko 1). Leirillä olleiden venäläisten osuus on suhteessa paljon pienempi verrattuna koko sodan aikana kiinni saatuihin sotavankeihin. Heitä on kuitenkin selkeästi eniten myös leirillä, kuten voi huomata taulukosta 1. Lappeenrannassa oli puolestaan suhteessa paljon enemmän inkeriläisiä ja karjalaisia kuin koko sotavankisaaliissa. Ainoa mikä on edes suurin piirtein samaa luokkaa Lappeenrannan leiriä ja kaikkia sotavankeja koskien on ukrainalaisten osuus.

Taulukko 1. Karanneiden sotavankien kokoamispaikasta luovutettujen vankien kansallisuudet

Kansallisuudet	Määrä	%
Venäläinen	73	26,8
Inkeriläinen	65	23,9
Karjalainen	54	19,8
Ukrainalainen	25	9,2
Virolainen	18	6,6
Suomalainen	10	3,7
Valkovenäläinen	8	2,9
Puolalainen	6	2,2
Saksalainen	4	1,5
Liettualainen	4	1,5
Itävaltalainen	2	0,7
Ruotsalainen	1	0,4
Unkarilainen	1	0,4
Romanialainen	1	0,4
Yhteensä	272	100

Lähde: Luovutuslistat. LKSKA. T 19665/ F6-7. KA, S.

¹²³ Westerlund 2009, 128–134.

Tutkimusjoukkoni 276 vangista neljän vangin kansallisuutta ei listoissa jostain syystä ollut. Selkeästi eniten on siis venäläisiä, joita on noin 27 %. Inkeriläisiä on seuraavaksi eniten, noin 24 %. Karjalaisten osuus on noin 20 %. Ukrainalaiset ja virolaiset ovat myös hyvin edustettuina.¹²⁴ Venäläisistä osa oli jäänyt suomalaisten ja osa saksalaisten vangiksi. Lappeenrannassa olleista esimerkiksi Iknatov Vasili Jakovlevitsh oli sellainen, joka oli päätyntynyt Suomeen saksalaisten vankileirien kautta. Jakovlevitsh oli syntynyt vuonna 1920 ja palvellut puna-armeijassa vuosina 1940–1941. Hän joutui saksalaisten vangiksi Ukrainassa syyskuussa 1941. Ensin hänet laitettiin vankileirille Puolaan, mistä saksalaiset siirsivät Jakovlevitshin toisten vankien mukana Norjaan syksyllä 1942. Sodan päätyttyä hän joutui Oslossa neuvostoliittolaisen valvontakomission palvelukseen autonkuljettajaksi. Joulukuussa 1945 hänet oli lähetetty muun parinkymmenen entisen sotavangin kanssa Ruotsiin. Tämän Ruotsin leirin kautta neuvostoliittolaisia palautettiin kotimaahansa. Jakovlevitsh ja eräs toinen kuljetettiin kuitenkin Helsingin kautta, missä hänet pidätettiin hotelli Tapiolassa. Poliisiviranomaiset toivat Jakovlevitshin tammikuun alussa 1946 Lappeenrannan leirille.¹²⁵

Inkeriläisten ja karjalaisten osuus tarkastelemastani joukosta on yhteensä noin 43 %.¹²⁶ Kaikkiin sotavankeihin ja palautettuihin verrattuna heidän suhteellisen suuri määränsä Lappeenrannan leirillä johtunee siitä, että heidän palautuskysymyksensä nousi ajankohtaiseksi vasta massapalautusten jälkeen. Inkeriläisten palautus oli vaikea kysymys, ja välirauhansopimuksen 10. artiklan tulkinnat poikkesivat Suomen ja Neuvostoliiton välillä. Suomeen oli sodan aikana tullut yli 63 000 inkeriläistä vapaaehtoisesti. Heitä ei siis ollut tuotu pakolla, joten heidän luovuttamisensa mietitytti. Inkeriläiset siviilit saivat palata vapaaehtoisesti oman ilmoituksen perusteella. Heidän paluunsa ei kuitenkaan ollut täysin vapaaehtoista, sillä joidenkin LVK:n upseerien mielestä paluu oli pakollista, ja komissio painosti palaamaan. Inkeriläissiviileistä palautettiin suurin osa Neuvostoliittoon sotavankien massapalautusten jälkeen. Paljon ehti muuttaa Ruotsiin. Inkeriläisten lisäksi myös itäkarjalaisten osalta kysymys oli hankala. Melkein 3 000 itäkarjalaista seurasi perääntyviä suomalaisia kesällä 1944, vaikka heitä kehoitettiin jäämään paikalleen. Heidänkin paluunsa oli periaatteessa vapaaehtoista.¹²⁷ Valpo oli erittäin aktiivinen toimija Saksan ja Suomen armeijoissa palvelleiden inkeriläisten luovutettavien kohdalla. Näiden sotilaiden lisäksi Valvontakomissio käski luovuttaa myös kymmeniä sellaisia inkeriläisiä neuvostokansalaisia, jotka Suomessa oli luokiteltu

¹²⁴ Luovutuslistat. LKSKA. T 19665/F6-7. KA, S.

¹²⁵ Kuulustelupöytäkirja 5.1.1946. LKSKA. T 19665/F4.

¹²⁶ Luovutuslistat. LKSKA. T 19665/F6-7. KA, S.

¹²⁷ Pekkarinen & Pohjonen 2005, 35–36, 43.

siviileiksi. Nämä olivat olleet esimerkiksi saksalaisten avustajina tai muulla tavalla toimineet Neuvostoliittoa vastaan. Tässä ryhmässä oli mukana myös naisia.¹²⁸

Lappeenrannan leirillä ollut inkeriläinen Aleksander Luukkonen oli sotavanki, joka oli toiminut Saksan hyväksi. Luukkonen oli syntynyt 27.4.1906 Inkerissä Hatsinan alueella. Hän oli palvellut Venäjän armeijassa vuonna 1929. Hänet oli vangittu joulukuussa 1939 ja vapautettu elokuussa 1941, jonka jälkeen hän oli asunut kotipaikkakunnallaan. Luukkonen liittyi toimeentulon takia Saksan armeijaan työpalvelukseen saksalaisten vallattua hänen kotikylänsä. Hänen joukkonsa siirrettiin Suomeen joulukuun alussa 1943, missä Luukkonen joutui sotavankileiri 7:ään. Täällä hänen piti myös työskennellä, mutta hän pääsi myös rintamalle keväällä 1944. Luukkonen kotiutettiin saman vuoden lokakuussa, jolloin hänelle annettiin Inkerin siirtoväen väliaikainen henkilöllisyystodistus. Tämän jälkeen hän oleili eri puolilla Suomea työskennellen eri paikoissa. Hänet pidätettiin Joutsjärvellä joulukuun lopussa 1945. Hänet tuotiin Oulun lääninvankilasta Lappeenrannan kokoamispaikkaan 4.1.1946.¹²⁹

Kaikki Lappeenrannassa olleet eivät olleet sotilaita, vaan joukossa oli myös siviilejä. Siviilien osuus oli noin 16 %.¹³⁰ Heistä yksi oli inkeriläinen Tahvo Sintonen. Hän oli sodan alussa työskennellyt puuseppänä laivanvarustamossa Leningradissa. Tehtaan työläisiä lähetettiin kaivaustöihin lähialueelle. Saksalaiset alkoivat pommittaa tätä aluetta, jolloin työntekijät saivat mennä minne halusivat. Sintonen jäi saksalaisten siviilivangiksi ja joutui Hatsinaan. Sieltä hän kuitenkin karkasi muiden inkeriläisten kanssa. Kuukauden vapaana olemisen jälkeen hän jäi uudelleen saksalaisten vangiksi. Vankeja käytettiin työvoimana, ja Sintosen onnistui karata uudelleen työmatkalla. Sintonen kierteli useissa kylissä päätyen lopulta pakolaisten evakuoimis- ja kokoamispaikkaan. Muutaman välitapin kautta hän meni töihin Tallinnaan, missä anoi pääsyä Suomeen. Alkuvuodesta 1943 Sintonen pääsi Suomeen. Karanteenin jälkeen hän työskenteli maataloustöissä Keuruulla ja puuseppänä Tampellan konepajalla Tampereella. Siellä hänet pidätettiin joulukuussa 1945 ja tuotiin Lappeenrantaan.¹³¹

Taulukon (1) mukaan karjalaisten osuus kokoamispaikassa olleista internoiduista oli melkein 20 %. He olivat kolmanneksi suurin kansallisuusryhmä. Juho Petrovits on esimerkki karjalaisesta, mutta

¹²⁸ Nevalainen 1990, 264.

¹²⁹ Kuulusteluopöytäkirja 5.1.1946. LKSKA. T 19665/F4. KA, S.

¹³⁰ Luovutuslistat. LKSKA. T 19665/F 6–7. KA, S. Osuudet on laskettu samasta 276 vangin otannasta kuin kansallisuudetkin.

¹³¹ Kuulustelupöytäkirja. LKSKA. T 19665/F4. KA, S.

hän poikkeaa valtaosasta luovutettuja karjalaisia siksi, että hän halusi itse palata Neuvostoliittoon. Lisäksi hän ei ollut tavallinen sotamies, vaan ylikersantti toimiessaan puna-armeijassa. Leirin vangeista vain 5 % oli aliupseereita¹³². Petrovits oli syntynyt Leningradissa vuonna 1920. Syksyllä 1941 hän joutui sotavangiksi ja hänet vietiin sotavankien järjestelyleiri numero 2:een. Petrovits liittyi Heimopataljoona 3:een, josta hänet kuitenkin palautettiin järjestelyleirille, koska hän myöhästyi lomalta neljä vuorokautta. Sotavankileirillä hän työskenteli metsätoissa Keuruulla. Sodan loputtua piirimies tuli työpaikalle sanomaan, että täytyy lähteä Neuvostoliittoon ja vei vangit työpisteeltä toiseen paikkaan. Työpisteen vartiopäällikkö kuitenkin kehotti miehiä karkaamaan. Petrovits jäi Suomeen, koska hänen morsiamensa odotti lasta ja oli pyytänyt miestä jäämään. Petrovits oli jatkanut työskentelyä tapiseeraajana. Hän sai morsiamensa kanssa kaksoiset, jotka kuitenkin menehtyivät jo sairaalassa. Tämän jälkeen Petrovits päätti ilmoittautua itse poliisilaitokselle ja hän päätyi Lappeenrannan kokoamispaikkaan joulukuun alussa 1945.¹³³ Petrovitsin tarina mukautuu aiempiin tutkimuksiin monilta osin. Hän oli ollut työvoimana sotavankileirillä ollessaan, mikä oli hyvin tavanomainen järjestely sodan aikana¹³⁴. Hänellä oli myös työpaikka ja morsian Suomessa, kuten monella muullakin.

Lappeenrannan leirillä oli virolaisia vähän yli 6 %. Suomeen saapui sodan aikana paljon pakolaisia Virosta, joten täällä oli siis myös virolaisia siviilejä.¹³⁵ Tähän tuli marras-joulukuussa 1944 kolmesta virolaista, jotka anoivat turvapaikkaa. Heidät laitettiin kuitenkin Oitin internointileirille. Valpo oli kuulustellut virolaiset ja halusi varmistua siitä, että pakolaiset olivat saatavilla ja luovutettavissa, jos Valvontakomissio niin vaatisi. Oli myös oletettavissa, että vapaina ollessaan he yrittäisivät paeta Ruotsiin. Tilanne kuitenkin muuttui vuoden 1943 alussa. Virolaisia ei voitu enää pitää Oitin internointileirillä, sillä se alkoi täyttyä internoiduista saksalaisista. Virolaiset päätettiin vapauttaa ja sijoittaa töihin, koska omaa leiriä heille ei kannattanut perustaa. Valpo pyysi ulkoasiainministeriöltä mielipidettä asiaan, mutta ministeriön pohtiessa asiaa LVK ehti puuttua asiaan. Valvontakomissio ilmoitti, että Suomen oli heti luovutettava kolmesta virolaista Neuvostoliiton kansalaista.¹³⁶

Esimerkki virolaisesta on vapaaehtoisena Viron armeijassa palvellut Kallio, joka oli syntynyt Narvassa. Hän joutui saksalaisten vangiksi vuonna 1941. Kallio kuitenkin vapautui vankeudestaan

¹³² Luovutuslistat. LKSKA. T 19665/F6–7. KA, S.

¹³³ Kuulustelupöytäkirja 6.12.1945. LKSKA. T 19665/F4. KA, S.

¹³⁴ Hokkanen 2004, 83.

¹³⁵ Roiko-Jokela 2001, 153.

¹³⁶ Roiko-Jokela 1999, 39. Pekkarinen & Pohjonen 2005, 45.

saman vuoden aikana. Hän saapui Suomeen helmikuussa 1942 ja joutui ensin Nastolan väestönsiirtoleirille. Kesäkuussa Kallio pääsi Tampereelle leipomoon töihin, josta siirtyi maaliskuussa 1945 Myrskylään saman alan töihin. Siellä hän ehti palvella joulukuuhun 1945 saakka ennen kuin hänet pidätettiin ja tuotiin Lappeenrannan kokoamispaikkaan.¹³⁷

Lappeenrannan leirillä olleista melkein 10 % oli kansallisuudeltaan ukrainalaisia. Yksi heistä oli Dimitsi Petrovits Miltsenko, joka oli syntynyt vuonna 1913. Hän joutui puna-armeijaan toukokuussa 1942. Saksalaisten vangiksi hän kertoi joutuneensa syyskuussa 1944, minkä seurauksena Miltsenko joutui Norjaan. Matkalla Norjasta Ruotsiin hänen onnistui karata. Miltsenko vietti Ruotsissa pari viikkoa ja tapasi siellä muitakin neuvostoliittolaisia internoituja. Hän joutui karanteeniin Haaparannassa, mistä poliisi passitti hänet Suomeen. Ennen saapumistaan Lappeenrannan kokoamispaikkaan Miltsenko oli pidätettynä Torniossa, Kemissä, Oulussa ja Kuopiossa. Sotavanki Miltsenkoa Lappeenrannassa kuulustellut päällikkö luutnantti Atras oli kuulustelun päätteeksi tullut siihen tulokseen, että Miltsenko oli vähän mielenvikainen.¹³⁸ Miltsenkon Norjaan joutuminen oli aivan normaalia, sillä saksalaiset veivät sodan aikana Norjaan yli 90 000 neuvostosotavankia vankileireille.¹³⁹

Ukrainalaisia neuvostosotavangeja pidettiin Suomelle myötämielisinä, ja heidän keskuudessaan oli vähiten neuvostohenkisyttä verrattuna muihin neuvostosotavankien kansallisuuksiin. Kaksi ukrainalaistaustaista neuvostosotavankia jopa kertoi lehdistölle elokuussa 1941, että monet heistä olivat antautuneet suomalaisten sotavangeiksi, koska he ”eivät halua taistella enempää Saksaa kuin Suomea vastaan, koska nämä taistelussa Venäjää vastaan käyvät samalla taistelua riippumattoman Ukrainan luomisen puolesta”. Osa ukrainalaistaustaisista neuvostosotavangeista siirrettiin Saksaan.¹⁴⁰

Lappeenrannan kokoamispaikan internoitujen joukosta löytyy vielä esimerkiksi joitakin valkovenäläisiä ja liettualaisia. Lappeenrannasta luovutettiin myös muutama saksalainen, puolalainen ja itävaltalainenkin vanki.¹⁴¹ Suomi sai yli 250 puolalaista sotavankia jatkosodassa. Puolalaiset kuuluivat Neuvostoliiton kansallisuuksiin, sillä Neuvostoliitto oli vallannut Puolan itäosan syksyllä 1939. Tällä alueella olleet määrättiin myöhemmin puna-armeijan riveihin.

¹³⁷ Kuulustelupöytäkirja 12.12.1945. LKSKA. T 19665/F4. KA, S.

¹³⁸ Kuulustelupöytäkirja 7.11.1945. LKSKA. T 19665/F4. KA, S.

¹³⁹ Westerlund 2008b, 27.

¹⁴⁰ Westerlund 2008b, 236, 239.

¹⁴¹ Luovutuslistat. LKSKA. T 19665/F6-7. KA, S.

Neuvostoliiton ja liittoutuneiden ollessa vahvoilla vuonna 1944 Suomi yritti saada puolalaisia sotavankeja Ruotsiin turvaan. Pohjanlahden yli saatiinkin toimitetuksi 68 henkilöä, mutta loppuja ei uskallettu enää siirtää. He jäivät Suomeen, jolloin heidät luovutettiin Neuvostoliittoon. Osa puolalaisista karkasi, mutta valtaosa saatiin pian kiinni.¹⁴²

Sodan jälkeen luovutettiin Neuvostoliittoon myös syntyperältään suomalaisia. Lappeenrannan leiriltä luovutetuista suomalaisten osuus oli hiukan alle 4 %. Yksi heistä oli Viljo Nurminen, joka oli syntynyt vuonna 1906. Hän oli mennyt Neuvostoliittoon 1930-luvun alussa. Nurminen joutui puna-armeijaan vuonna 1941 ja taisteli Virossa, missä joutui saksalaisten vangiksi. Nurminen päätyi Virossa ja Suomessa olleiden vankileirien kautta Heimopataljoona 3:een, josta myöhemmin siirtyi Erillinen Pataljoona 29:ään. Hänet kotiutettiin lokakuussa 1944 ja pidätettiin kotonaan heinäkuussa 1945. Toinen esimerkki suomalaisesta on Tuupovaarasta kotoisin ollut Sulo Heikkinen. Hän oli mennyt Neuvostoliittoon ja taisteltuaan puna-armeijassa jäi Latviassa saksalaisten vangiksi. Hänet vietiin Saksan ja Norjan kautta Ruotsiin, mistä edelleen Suomeen Valtiolliseen poliisiin. Valpo toimitti hänet Lappeenrantaan luovutettavaksi Neuvostoliittoon.¹⁴³ Molemmat heistä olivat siis menneet itärajan yli ennen sotia ja joutuneet puna-armeijan riveihin.

Lappeenrannan leirin kansallisuuksien laaja kirjo mukautuu hyvin aiempiin kaikkia luovutettuja koskeviin tutkimustuloksiin. Suomi luovutti yhteensä 178 henkilöä, jotka kuuluivat muihin kuin Neuvostoliiton kansallisuuksiin, esimerkiksi juuri saksalaisia ja itävaltalaisia, mutta myös tanskalaisia, hollantilaisia ja norjalaisia. LVK katsoi heidän olevan ”internoituja siviilihenkilöitä”, jotka olivat olleet ”tietyssä suhteessa Saksan puolustusvoimiin”. Suomella oli lokakuussa 1944 lähes 2 500 saksalaista sotavankia, joiden seassa oli miehiä myös esimerkiksi Baltiasta ja Romaniasta, sillä Saksan armeija oli monikansallinen. Melkein kaikki tästä joukosta luovutettiin lokakuun 1944 aikana, mutta noin 20 miestä onnistui karkaamaan.¹⁴⁴ Lappeenrannan kokoamispaikassa saksalaisten osuus oli alle 2 %.

Lappeenrannan kokoamispaikan arkistotiedoista ei käy ilmi, että eri kansallisuudet olisi ryhmitelty jotenkin tietyllä tavalla, esimerkiksi kansallisuuksien mukaisiin ryhmiin. Sodan aikana neuvostosotavankien eri kansallisuudet otettiin huomioon, kun heitä sijoiteltiin työvoimaksi eri paikkoihin. Suomensukuisia ja venäläisiä sotavankeja ei pääsääntöisesti sijoitettu samaan paikkaan,

¹⁴² Pekkarinen & Pohjonen 2005, 26–28.

¹⁴³ Kuulustelupöytäkirjat. LKSKA. T 19665/F4. KA, S.

¹⁴⁴ Pekkarinen & Pohjonen 2005, 24–25, 32.

koska heidän ei haluttu olevan tekemisissä keskenään. Perusteena oli ajatus, että venäläiset sotavangit tulisivat kateellisiksi heimosotavangeille näiden suurempien elintarvike- ja tupakka-annoksien takia.¹⁴⁵ Myös sotavankileireillä oli suoritettava jaottelua. Jako perustui seuraavaan ryhmittelyyn: upseerit, aliupseerit, poliittiset ohjaajat sekä vähemmistökansallisuuksien edustajat. Vankileireillä kansallisuuteen tai rotuun perustuva jaottelu vietiin hyvin pitkälle. Yksi peruste tälle oli se, että Neuvostoliiton ajateltiin hajoavan pieniksi kansallisvaltioiksi, jolloin suoritettun jaottelun vuoksi sotavankien palauttaminen pieniin kansallisvaltioihin olisi ollut helpompaa.¹⁴⁶ Lappeenrannassa ei jaoteltu vankeja myöskään sotilasarvon perusteella.

Työmaiden lisäksi tarkkaa jaottelua tehtiin sotavankileireillä silloinkin, kun vankeja ei sijoitettu työvoimaksi. Esimerkiksi oman erikoisleirinsä saivat heimosotavangit. Sinne sijoitettiin Itä-Karjalasta, Vepsäläisalueelta, Inkeristä, Virosta sekä Tverin ja Novgorodin alueelta peräisin olevat sotavangit. Leirille pääsy edellytti, että osasi puhua suomea vähintään auttavasti. Näistä sotavangeista oli tarkoitus tehdä kunnollisia kansalaisia ja heidän suunniteltiin asuttavan valloitetut alueet Itä-Karjalasta sodan päätyttyä. Heimosotavangit saivat omassa leirissään paremman kohtelun verrattuna muihin neuvostosotavankeihin.¹⁴⁷ Lappeenrannan leirin arkistoista ei löydy tietoa, että heimosotavankeja olisi kohdeltu paremmin kuin muita.

5.2. Heimosotavangit

Suuren osan leirin vangeista muodostivat heimosotavangit, minkä vuoksi tarkastelen heitä tarkemmin. Pohjosen mukaan heitä oli yli puolet¹⁴⁸, mutta tarkastelemassani joukossa heitä oli vähemmän, noin 40 %. Tästä joukosta neljäsosa kuului Erillinen Pataljoona 6:een ja loput, eli suurin osa Heimopataljoona 3:een. Näissä pataljoonissa taisteli suomensukuisia miehiä, joista suurin osa oli inkeriläisiä. Ylipäällikön nimissä Heimopataljoona 3:n ja Erillinen Pataljoona 6:n miehille oli annettu lupaus, että he saisivat sodan jälkeen jäädä Suomeen ja saada Suomen kansalaisuuden.¹⁴⁹ Heimopataljoona 3:n palauttamista pohdittiin ulkoasiainministeriössä ja

¹⁴⁵ Hokkanen 2004, 83.

¹⁴⁶ Syrjämäki 2004, 205.

¹⁴⁷ Syrjämäki 2004, 205–206.

¹⁴⁸ Pohjonen 2005.

¹⁴⁹ Lappalainen 1997, 193.

sotilasviranomaisten kesken pitkään ja hartaasti. Lopulta LVK puuttui asiaan ja käski palauttaa Heimopataljoona 3:n miehet.¹⁵⁰

Heimopataljoona 3:ssa palveli inkeriläisiä ja myös itäkarjalaisia heimoveljiä. Joukko-osasto koostui siis suomensukuisista miehistä, jotka oli vangittu puna-armeijan riveistä. He ilmoittautuivat vapaaehtoisina Suomen armeijan palvelukseen vankileireiltä.¹⁵¹ Pataljoonassa palveli yli tuhat miestä, joista inkeriläisiä oli kaikkiaan 420.¹⁵² Heimopataljoona 3 sai alkunsa, kun suomenheimoisia sotavankeja varten perustettiin oma vankileiri Aholaan Savonlinnan lähelle. Leirille koottiin Inkeristä, Itä-Karjalasta, Virossa sekä Novgorodin ja alueilta peräisin olevat sotavangit. Kriteerinä oli lisäksi se, että vangin täytyi osata suomea edes auttavasti. Päämaja vastusti ensin heimopataljoonan perustamista, mutta ajatus tästä eli. Eversti Spåre teki asiasta esityksen elokuussa 1942, jota hän perusteli vapaaehtoisilmoittautumisten suurella joukolla. Lisäksi Spåre oli kuullut saksalaisilta, että sotavankijoukkojen käyttö Ukrainassa oli onnistunut hyvin. Päämaja harkitsi asiaa, ja ylipäällikkö hyväksyi heimopataljoonan perustamissuunnitelman marraskuussa 1942. Mannerheimin päätöksen perusteella pataljoonaan pääsivät ne, jotka osasivat suomea ja olivat fyysisen kuntosaa, luotettavuutensa sekä muiden ominaisuuksiensa puolesta kelpollisia liittymään vankileiriltä Suomen armeijaan.¹⁵³

Heimopataljoona 3:ssa oli siis muitakin suomensukuisia kuin inkeriläisiä, esimerkiksi itäkarjalaisia. Erillinen pataljoona 6 haluttiin puolestaan pitää puhtaasti inkeriläisenä joukko-osastona. Heimopataljoona 3:ssa oli edustettuina kahdeksan suomensukuista heimoa. Noin 40 %¹⁵⁴ heistä oli inkeriläisiä, siis suurin osa pataljoonalaisista. Aunuksenkarjalaisia oli myös reilusti (noin 35 %), mutta tverinkarjalaisia ja vienankarjalaisia puolestaan vähemmän (noin 9 % ja 8 %). Muutamia henkilöitä oli lisäksi, jotka olivat suomalaisia, vepsäläisiä ja virolaisia. Inkeriläiset olivat halukkaimpia liittymään heimopataljoonaan.¹⁵⁵

Heimopataljoonalaiset eivät liittyneet Suomen armeijaan kuitenkaan heimoaatteen takia, vaan parempien olojen vuoksi. Monien mielestä armeijassa oli paremmat mahdollisuudet säilyä hengissä

¹⁵⁰ Pekkarinen & Pohjonen 2005, 17–18.

¹⁵¹ Lappalainen 1997, 194.

¹⁵² Nevalainen 1990, 305.

¹⁵³ Syrjä 1991, 47–51.

¹⁵⁴ Syrjän suorittamien laskelmien mukaan. Laskentahetkellä vahvuus oli 1 070 miestä ja pataljoonan henkilöstössä tapahtui paljon vaihdoksia.

¹⁵⁵ Syrjä 1991, 54–56.

kuin vankileireillä.¹⁵⁶ Yksikkö osoittautui rintamalla epäluotettavaksi, sillä muutama loikkasi puna-armeijan puolelle ja noin 60 suunnitteli sitä. Lappeenrannan leirillä olleista Heimopataljoona 3:n miehistä moni oli karannut pataljoonasta tai kieltäytynyt taistelemasta¹⁵⁷. Loikkauksista Neuvostoliittoon huolimatta suuri osa heistä pelkäsi palata Neuvostoliittoon. Yleisesikunta katsoi, että pataljoonan miehet olivat vapautuneet sotavankeudesta samalla, kun he olivat liittyneet Suomen armeijaan. Heidän ei siis katsottu enää olevan sotavankeja, minkä takia heitä ei mainittu LVK:lle annetuissa luovutettavien luettelossa.¹⁵⁸ Komissio kuitenkin tiesi pataljoonasta ja vaati palauttamista. Tästäkään pataljoonasta ei halunnut kukaan palata Neuvostoliittoon, paria poikkeusta lukuun ottamatta. Sotilasviranomaiset yrittivätkin suojella heitä, ja pataljoona siirrettiin Pohjois-Suomeen sotimaan saksalaisia vastaan. LVK:n painostuksesta pataljoona oli kuitenkin hajotettava. Heidät siirrettiin Naarajärvelle sotavankien järjestelyleirille, mistä edelleen Vainikkalaan luovutusta varten. Iso osa onnistui karkaamaan kuljetusten aikana. Pienehkö osa myös Heimopataljoona 3:n sotilaista selvisi Ruotsiin pakoon. Kiinnisaatuja karanteita heimosotilaita toimitettiin Lappeenrantaan.¹⁵⁹

Toinen joukko-osasto, jossa palveli inkeriläisiä, oli Erillinen pataljoona 6. Siinä palveli yhteensä hieman yli 700 inkeriläistä vapaaehtoista, jotka oli siirretty Saksan armeijasta.¹⁶⁰ Saksan itärintamalla palvelleet pataljoona oli alun perin nimeltään Ost-Bataillon 664. Pataljoona kotiutettiin lokakuussa 1944, mutta Valvontakomissio kiinnostui yksikön luovutettavista vasta toukokuussa 1945. Erillinen Pataljoona 6 ehti olla seitsemän kuukautta purettuna. Miehet oli kotiutettu ja siirretty vapaaehtoistoimiston kirjoihin lokakuun alussa 1944. Miehet saivat henkilöilystodistukset ja oleskeluluvat, joissa saattoi olla suomalaistetut tai jopa keksityt nimet. Tämä viittaa haluun häivyttää omat jälkensä eli he yrittivät varautua pahimpaan. LVK vaati heidän luovuttamistaan, koska komission mielestä he olivat syyllistyneet yhteistoimintaan kahden vihollisen kanssa, ja heidän katsottiin olevan maanpettureita.¹⁶¹ Kotiuttamisen jälkeen osa heistä sulautui inkeriläisväestön joukkoon Länsi-Suomessa.¹⁶² Jotkut myös suomalaistivat sukunimensä tai keksivät kokonaan uuden, ja moni oli jo vakiinnuttanut siviilielämänsä Suomessa. Heimosotilaiden jäljittäminen oli siis melko hankalaa. Pataljoonan miehille oli annettu oleskelulupa, mutta sisäasiainministeriö peruutti sen elokuussa 1945. Osa yksikössä palvelleista miehistä meni

¹⁵⁶ Pekkarinen & Pohjonen 2005, 17.

¹⁵⁷ Kuulustelupöytäkirjat. LKSKA. T 19665/F4. KA, S.

¹⁵⁸ Nevalainen 1990, 304–305.

¹⁵⁹ Lappalainen 1997, 194–197.

¹⁶⁰ Lappalainen 1997, 193.

¹⁶¹ Nevalainen 1990, 307.

¹⁶² Lappalainen 1997, 193.

Neuvostoliittoon omasta halustaan, tosin uusien nimien suojaamina. He matkustivat itään sukulaistensa perässä. Suomeen jääneet eivät halunneet missään nimessä Neuvostoliittoon¹⁶³, ja heitä yritettiin piilotella Valvontakomission ja poliisin etsinnöiltä. Muutama pääsi pakenemaan Ruotsiin.¹⁶⁴

Esimerkki Erillinen Pataljoona 6:ssa palvelleesta miehestä on eräs inkeriläinen, joka joutui kotiseudullaan saksalaisten siviilivangiksi elokuussa 1941. Hän liittyi Saksan armeijaan maaliskuussa 1943 ja tuli pataljoonan mukana Suomeen. Suomessa hänet laitettiin ensin karanteeniin Hankoon, missä hän päätti liittyä Suomen armeijaan Erillinen Pataljoona 6:een. Hän vapautui armeijasta lokakuussa 1944 ja sai Inkerin siirtoväen väliaikaisen henkilöllisyystodistuksen. Hänet pidätettiin joulukuussa 1945 ja tuotiin Lappeenrantaan.¹⁶⁵

5.3. Erityispiirteitä vangeista

Karanneiden sotavankien vangitsemisvuodet painottuvat hyvin selkeästi jatkosodan kahteen ensimmäiseen vuoteen. Oheisen taulukon (2) perusteella tutkimastani vankijoukosta suurin osa oli otettu vangiksi vuoden 1941 kuluessa. Heitä oli yhteensä hieman yli 70 %. Myös vuoden 1942 aikana vankeja oli otettu jonkin verran, mutta jo heti seuraavana vuonna kiinnisaatujen vankien määrä laski. Vuonna 1944 vankeja otettiin kiinni taas enemmän. Tulkitsen tämän johtuvan jatkosodan kulusta, eli hyökkäysvaiheessa vankien ottaminen on ollut vilkkaampaa ja sodan muuttuessa asemasodaksi vankejakin on saatu vähemmän. Tutkimastani vankijoukosta kuitenkin moni oli otettu kiinni vuonna 1944. Leirillä oli myös sellaisia, jotka oli vangittu vuonna 1945. Vangitsemisvuosi puuttui monen vangin kohdalta, joten tutkittava joukko koostui 234 vangista. Tarkastelemastani joukosta voi kuitenkin tehdä päätelmiä.¹⁶⁶

Tulkintani siitä, että hyökkäysvaiheessa otettiin eniten vankeja, osoittaa oikeaksi esimerkiksi Westerlundin ja Kujansuun tutkimukset. Suurin osa neuvostosotavangeista otettiin vuonna 1941 hyökkäysvaiheen aikana. Heidän määränsä oli suurimmillaan joulukuussa 1941. Vuoden 1941 aikana otettiin yli 65 000 sotavankia. Lokakuuhun 1942 mennessä oli otettu vielä yli 4 000

¹⁶³ Nevalainen 1990, 307–309.

¹⁶⁴ Lappalainen 1997, 193.

¹⁶⁵ Kuulustelupöytäkirja 12.12.1945. LKSKA. T 19665/F4. KA, S.

¹⁶⁶ Luovutuslistat. LKSKA. T 19665/F6-7. KA, S.

sotavankia lisää. Vankeja saatiin koko ajan, mutta alkurysäyksen jälkeen määrät pienenevät huomattavasti. Kesällä 1944 sotavankien ottaminen vilkastui vähän, sillä tuolloin käydyt mottitaistelut nostivat vankien määrää hiukan.¹⁶⁷

Taulukko 2. Vankien vangitsemisvuodet

Vuosi	Määrä	%
1941	170	73
1942	28	12
1943	8	3
1944	16	7
1945	12	5
Yhteensä	234	100

Lähde: Luovutuslistat. LKSKA. T 19665/ F6-7. KA, S.

Sotilasarvoltaan vangit olivat useimmiten sotamiehiä, joita leirillä oli yli 70 % vangeista. Luovutettavana oli myös jonkin verran aliupseereita ja upseereita, esimerkiksi muutama vääpeli ja pari luutnanttia. Muista mainittakoon, että Lappeenrannasta lähti eteenpäin myös yksi eläinlääkäri ja pursimies. Toiseksi suurin ryhmä oli siviilit ja internoidut. Sotamiesten määrään verrattuna heitä oli vähän, mutta noin 16 % kuitenkin. Tarkastelemastani joukosta tämä on 46 henkilöä.¹⁶⁸ Vankien sotilasarvot mukailevat hyvin aiempia tutkimuksia, joissa on tutkittu kaikkia luovutettuja.

Seuraavan sivun taulukko (3) osoittaa, että ikäjakauma vankien keskuudessa on laaja, mutta ääripäiden osuudet ovat pieniä. Nuorimmat olivat noin 17-vuotiaita ja vanhimmat yli 45-vuotiaita. Tällaisia ääritapauksia on tutkimastani joukosta kuitenkin vain muutama. Määrät alkavat kasvaa vuosina 1905–1909 syntyneiden ryhmän kohdalla. Tähän ikäryhmään kuuluvat ovat olleet sodan aikana yli 30-vuotiaita. Ikäryhmien osuudet jatkavat kasvuaan saavuttaen huippunsa vuosina 1920–1924 syntyneiden kohdalla. Tähän ryhmään kuului tarkastelemastani joukosta hiukan yli 30 %, ja he olivat leirin aikana 20–26-vuotiaita. Toiseksi suurin ryhmä on vuosina 1915–1919 syntyneet, jotka ovat sodan aikana olleet noin 25-vuotiaita. Suurin osa eli yli puolet luovutettavista oli siis 20–

¹⁶⁷ Kujansuu 2004, 20. Westerlund 2009, 90–92.

¹⁶⁸ Luovutuslistat. LKSKA. T 19665/F6-7. KA, S.

30 vuoden ikäisiä. Iältään vähän yli 30-vuotiaita vankeja oli myös jonkin verran, mutta lähestyttäessä 40 vuoden ikää vankien määrä laskee.¹⁶⁹

Taulukko 3. Vankien ikäjakauma syntymävuosien mukaan

Syntymävuosi	Määrä	%
Ennen vuotta 1900	4	1,5
1900–1904	15	5,5
1905–1909	29	11
1910–1914	63	23
1915–1919	69	25
1920–1924	86	31
1925–1929	8	3
Yhteensä	274	100

Lähde: Luovutuslistat. LKSKA. T 19665/ F6-7. KA, S.

5.4. Vankimäärän kehitys

Lappeenrantaan tuotiin kaikkiaan hieman yli 480 karannutta sotavankia ja internoitua. Määrä on pieni verrattuna Neuvostoliittoon luovutettujen kokonaismäärään. Lappeenrannan leiri perustettiin 25.11.1944 ja ensimmäinen erä vankeja saapui pari päivää myöhemmin, jolloin tuotiin 22 vankia. Marraskuun lopun aikana tuotiin vielä 21 vankia, ja heitä tuli edelleen lisää joulukuun aikana.¹⁷⁰ Tuolloin vankila alkoi olla täysi, joten ensimmäinen luovutus Vainikkalan kautta Neuvostoliittoon tapahtui 4.12.1944. Junaan lastattiin 58 vankia. Joulukuussa suoritettiin vielä toinenkin luovutus, jolloin lähti 56 vankia. Vankimäärältään suurimmat luovutukset olivat juuri nämä joulukuun 1944 kuljetukset. Tämän jälkeen juniin lastattiin yleensä alle 30 vankia luovutusta kohden. Määrä

¹⁶⁹ Luovutuslistat. LKSKA. T 19665/F6-7. KA, S.

¹⁷⁰ LKSK spk 25.11.1944–25.4.1945, spk nro 14290. KA, S.

kuitenkin väheni, ja vuoden 1946 aikana useissa luovutuksissa oli alle 20 vankia ja viimeisissä vain muutama.¹⁷¹

Joulukuun 1944 aikana myös saapui eniten vankeja kuin minkään muun kuukauden aikana, kaikkiaan yli 90 vankia. Seuraavan vuoden aikana leirille tuotiin kuukausittain yleensä noin 20–30 vankia, tosin syyskuussa saapui yli 50 internoitua. Vuoden 1945 marraskuusta lähtien kuukausittain saapui alle 20 vankia, ja viimeisimpien kuukausien aikana vain muutama. Vankeja tuotiin leirille pääsääntöisesti muutaman vangin ryhmissä, usein saatettiin tuoda vain yksikin vanki.¹⁷² Vankien määrä leirillä väheni, mikä johtui siitä, että karkureita saatiin kiinni enää harvakseltaan¹⁷³. Viimeinen eli 26. luovutus tapahtui 15.7.1946 ja leiri lopetettiin elokuussa.¹⁷⁴ Lappeenrannan leirin purkamisen jälkeen jatkossa kiinnijääneet karkurit passitettiin Helsinkiin Valpon pääosaston kuulusteluihin. Kuljetukset järjestettiin suoraan Helsingistä Vainikkalaan.¹⁷⁵

Seuraavan sivun kaaviosta (1) voi havaita, että vankeja luovutettiin melkein joka kuukausi, lukuun ottamatta marraskuuta 1944 ja huhtikuuta 1945. Saapuneita on kuitenkin jokaiselta leirin toiminnassa olleelta kuukaudelta, vaikka internoitujen määrät vaihtelevatkin. Kokoamispaikan alkuaikana on ollut enemmän ruuhkaa, mutta meno on hiljentynyt keväällä 1945. Kesän ja syksyn 1945 ihmisiä on virrannut leirille ja sieltä pois hiukan vilkkaammin kuin keväällä, mikä johtunee Erillinen Pataljoona 6:ssa palvelleiden heimosotureiden palauttamiseen virinneestä kiinnostuksesta. Syksyllä 1945 pataljoonan miehinä nimittäin etsittiin toden teolla, tehtiin jopa esimerkiksi yllätystarkastuksia yksityisasuntoihin. Vaikka osa oli paennut, vuoden 1945 loppuun mennessä oli pidätetty ja luovutettu Neuvostoliittoon.¹⁷⁶ Heinäkuussa 1945 luovutettiin yksi leirillä olleista naisista, Sanni Kivikangas, joka oli tuotu Lappeenrantaan Hämeenlinnasta¹⁷⁷. Lokakuussa määrät putoavat selvästi niin saapuneiden kuin luovutettujen osalta ja määrät vähenevät hiljalleen kesään 1946 mennessä.

Vuoden 1946 määrät ovat pysyneet pieninä. Karkureita saatiin harvemmin kiinni ja Neuvostoliitto otti vähemmän ihmisiä sisältäviä luovutuksia vastaan, kun leirin alkuaikoina piti odottaa tietyn ihmismäärän tulevan täyteen ennen kuin luovutus suoritettiin. Maaliskuusta 1946 alkaen

¹⁷¹ Luovutuslistat. LKSKA. T 19665/F6-7. KA, S.

¹⁷² LKSK spk, spk:t nro 14290–14293. KA, S.

¹⁷³ Pohjonen 2005.

¹⁷⁴ LKSK spk 10.7.1946–31.8.1946, spk nro 14293. KA, S.

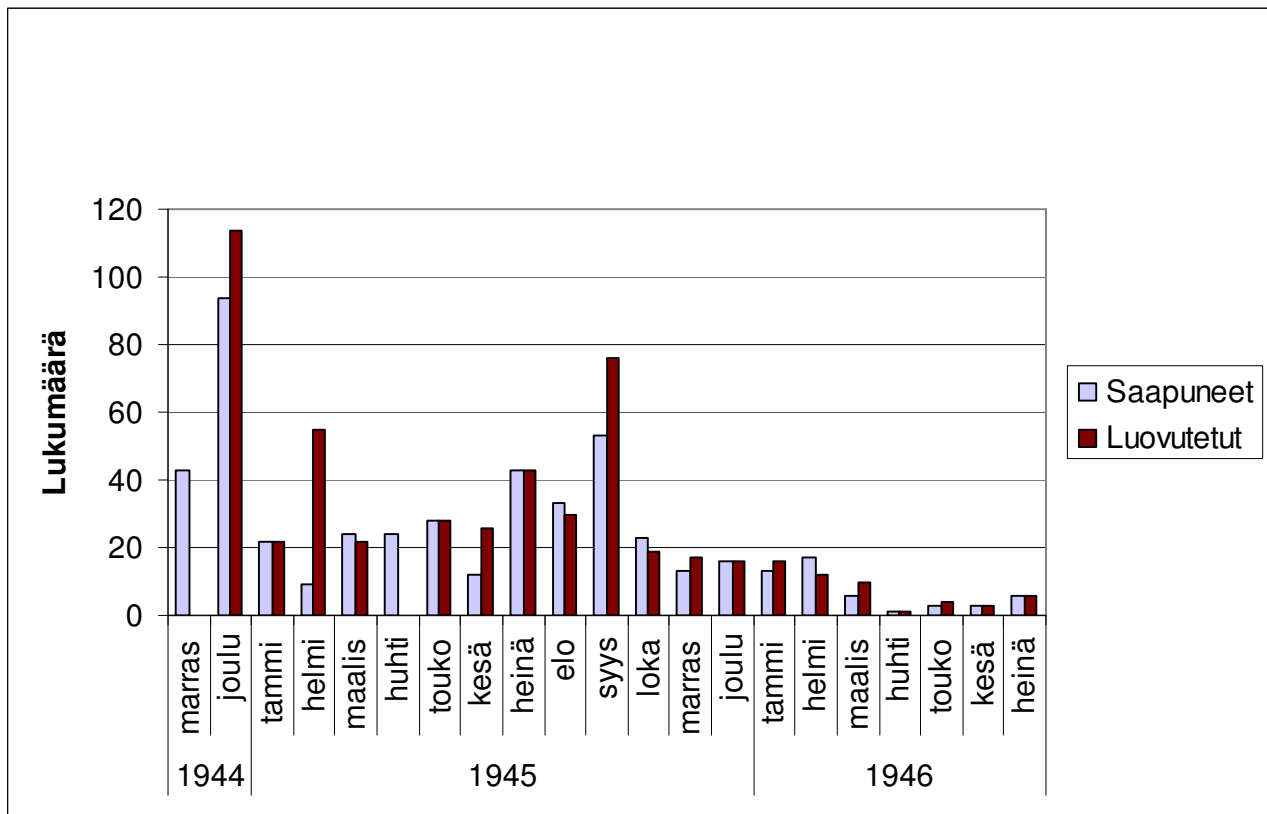
¹⁷⁵ Pekkarinen & Pohjonen 2005, 51.

¹⁷⁶ Nevalainen 1990, 307–308.

¹⁷⁷ LKSK spk 30.7.1945, spk nro 14291. KA, S.

internoituja tuotiin kokoamispaikkaan alle kymmenen kuukautta kohti. Sama koski luonnollisesti myös luovutettavien määrää. Maaliskuussa luovutettiin kymmenen vankia, mutta sen jälkeen reilusti alle tämän kuukautta kohden. Määrän pienenemisen vuoksi Lappeenrannan kokoamispaikka kävi tarpeettomaksi.

Kaavio 1. Saapuneet ja luovutetut vangit kuukausittain

Lähde: LKSK:n spk:t nro 14290, 14291, 14292, 14293. & Luovutuslistat. LKSKA. T 19665/F6-7. KA, S.

Vankimäärän väheneminen on helppo havaita oheisesta kaaviosta (1). Siitä huomaa myös, että luovutettuja on enemmän kuin saapuneita, esimerkiksi helmi- ja syyskuun 1945 luovutusten määrä on selkeästi suurempi kuin määrä leirille saapuneista. Luovutettuja oli noin 30 enemmän. Tämän vuoksi kuvaajaa siitä, kuinka paljon vankeja oli leirillä yhtä aikaa, ei ole järkevää piirtää. Saapuneiden ja luovutettavien eri lukumäärät johtuvat siitä, että joissakin luovutuksissa oli jo valmiiksi vankeja Mikkelin lääninvankilasta ja juna oli täydennetty Lappeenrannassa¹⁷⁸. Tällaisten

¹⁷⁸ Pohjonen 2005.

kuljetusten yhteydessä laadituista luovutuslistoista ei käynyt ilmi, ketkä luovutettavista olivat olleet Lappeenrannan leirillä ja ketkä Mikkelin lääninvankilassa.¹⁷⁹

Kuljetuksista ei voi sanoa, että luovutetuilla olisi ollut jokin tietty järjestys, esimerkiksi kansallisuuden perusteella. Heidät on luovutettu sitä mukaa, kun he ovat leirille tulleet. Joitakin linjanvetoja kansallisuuksista eri luovutuksissa voi kuitenkin tehdä. Venäläisiä lähti paljon vuoden 1944 ja alkuvuoden 1945 kuljetuksissa. Virolaisista melkein kaikki luovutettiin maaliskuussa 1945. Karjalaisia lastattiin juniin melko tasaisesti, painottuen kuitenkin ensimmäisiin luovutuksiin. Myös inkeriläisiä luovutettiin suhteellisen tasaiseen tahtiin, mutta kesällä ja syksyllä 1945 heitä lähti itään suurempia määriä. Tulkitsen tämän selittyvän sillä, että syksyllä luovutettiin paljon Erillinen Pataljoona 6:n miehiä. Liittoutuneiden Valvontakomissiohan oli kiinnostunut heidän palautuksistaan vasta keväällä 1945.¹⁸⁰

---

¹⁷⁹ Luovutuslistat. LKSKA. T 19665/F6-7. KA, S.

¹⁸⁰ Luovutuslistat. LKSKA. T 19665/F6-7. KA, S.

6. ”PAHANKURISET VANKIKARKURIT”

6.1. ”Väkivaltaiset ja neuvokkaat sotavankikarkurit”

Luovutettavat eivät olleet kovin halukkaita palaamaan Neuvostoliittoon. Tämä näkyi levottomuutena ja arvaamattomana käytöksenä niin leirillä kuin luovutuskuljetuksissa. Vangit yrittivät karata etenkin silloin, kun heitä lastattiin junavaunuihin luovutuksia varten. Osa vuonna 1945 kiinni saaduista Erillinen Pataljoona 6:n miehistä luovutettiin Mikkelin lääninvankilasta, eikä Lappeenrannan kokoamispaikan kautta. Esimerkiksi tämä ryhmä oireili samalla tavalla kuin leirillä olleet vangit. Heitä vartioitiin tarkasti ja heille laitettiin väkisin käsiraudat. He laittoivat tiukasti hanttiin, kun heitä lastattiin vankivaunuihin. Vangit tarkkailivat tilannetta ja yrittivät karata aina kun mahdollista. Muutama pääsi karkuun, joista neljää ei saatu enää siinä tilanteessa kiinni.¹⁸¹

Keinoja ei kaihdettu, kun haluttiin välttyä joutumiselta Neuvostoliittoon. Väkivaltaisuudet loivat rauhattoman ilmapiirin leirille. Kokoamispaikassa oli vilkasta ja vangit yrittivät ahkerasti karata monissa tilanteissa. Levottominta oli etenkin leirin alkuvaiheessa, sillä joulukuun 1944 puolivälistä helmikuun 1945 puoliväliin karkasi kaikkiaan 27 vankia, joista muutama useamman kerran. Leirin vartijat ottivat kiinni 16 vankia, muut viranomaiset kahdeksan ja kolme pääsi pakoon. Näihin aikoihin vankeja saapui ja lähti eniten, joten porukkaa oli paljon. Erityisesti helmikuu oli rauhatonta aikaa. Hankalan alkuvuoden 1945 jälkeen vartiointia tehostettiin ja leiriä myös kunnostettiin hieman, ja meno rauhoittuikin kesää lähestyttäessä.¹⁸² Alkuaikojen karkaamisyritykset onnistuivat, sillä vartijat eivät saaneet käyttää voimakkeita keinoja tai aseita, sillä ne olivat kansainvälisten sopimusten vastaisia keinoja. Vangit olivat häikäilemättömiä, kun taas vartijat puolestaan olivat nuoria ja kokemattomia.¹⁸³ Vangit eivät kaihtaneet mitään keinoa tai tilaisuutta päästäkseen pakenemaan. Keinoina olivat esimerkiksi pidätyshuoneiden rautaristikoiden, oven tai katon murtaminen. Apua karanneiden vankien etsinnöissä pyydettiin ja saatiin Lappeenrannan poliisilaitokselta, mistä saatiin joskus apua myös luovutusten yhteydessä kun vankeja siirrettiin vankilasta junaan.¹⁸⁴

Pakoa yritettiin monella tavalla, esimerkiksi joulukuun puolivälissä 1944 kokoamispaikasta karkasi vankeja, jotka olivat vääntäneet ikkunan kalterit sivuun. Heidät saatiin kiinni jouluaattona. Eräs

¹⁸¹ Pekkarinen & Pohjonen 2005, 69–70.

¹⁸² Pohjonen 2005. LKSK spk:t nro 14290–14293. KA, S.

¹⁸³ Pekkarinen & Pohjonen 2005, 50.

¹⁸⁴ Sotavankikommentajan Selvityselimen päällikön majuri Väinö Teutarin kirje nro 943/Sv.1/28.2.1945 Komentoesikunnan päällikölle. LKSKA. T 19665/F6-7. KA, S.

vanki yritti helmikuun alussa 1945 parin päivän leirillä olemisen jälkeen karata matkalla hammaslääkäriin. Hänen yrityksensä onnistui ja vartijat joutuivat ilmoittamaan tapahtuneesta eteenpäin. Karkuri oli paennut kotiinsa Rantasalmelle, missä hän joutui uudelleen kiinni ja toimitettiin takaisin Lappeenrantaan vajaan viikon kuluttua karkaamisesta. Helmikuun puolivälissä ennen joukkokapinointia yksi vanki yritti paeta, mutta vartijoiden onnistui estää karkumatka. Vanki siirrettiin toiselle osastolle, missä häntä vahdittiin huolellisesti, ettei hän karkaisi tai yrittäisi tappaa itseään, kuten oli uhannut tehdä.¹⁸⁵

Internoidut yrittivät pakoa sekä yksin että ryhmässä. Leirillä sattui kaksi isompaa välikohtausta, joissa vangit yrittivät karata yhdessä. Uuden vuoden aaton iltana 1944 yhdestä kopista murtautui neljä vankia ulos käytävälle. Tämän jälkeen he avasivat muidenkin koppien ovet, jolloin kaaos oli valmis. Paikalle tuli apua poliisista ja Uudenmaan Rakuunarykmentistä. Vangit saatiin kuitenkin takaisin koppeihin, ja nämä neljä kapinan aloittanutta vankia suljettiin yksityiselleihin. Vain yksi vanki pääsi karkuun. Seuraavana päivänä toisessa yksityisessä olleet vangit mursivat sellin oveen aukon, jonka jälkeen heidät siirrettiin takaisin aiempiin koppeihinsa. Muutama päivä myöhemmin he yrittivät purkaa kopissaan olleen uunin savupiippua, jotta saisivat pakotien ullakolle. Tämän jälkeen vartiointia tehostettiin, mutta se ei hyödyttänyt tai suunnitelmaa ei ehditty toteuttaa. Nimittäin saman kopin vangit onnistuivat heti seuraavana murtamaan lukon auki ja karkaamaan. Tästä ilmoitettiin heti varuskunnan Komendanttinvirastoon ja kaupungin rikospoliisiosastolle. Mahdollisesti näiden tapahtumien seurauksena kokoamispaikan tilat käytiin tarkastamassa kolmesti seuraavan parin viikot aikana.¹⁸⁶

Toinen joukkopakoyritys ja vankien kapinointi tapahtui 16.2.1945. Ensin heimopataljoonalaiset saunasta tullessaan hyökkäsivät pääportin lähellä olleen vartijan kimppuun, jonka seurauksena he saivat portin avatuksi ja viisi vankia pääsi karkuun. Vartijan onnistui ampua hälytyslaukaus, ja hälytysryhmä aloitti takaa-ajon. Tämä tuotti tulosta, sillä he saivat pidätettyä kaikki karanneet. Vangit kuitenkin kieltäytyivät menemästä takaisin selleihin. Vartijan oli pakko soittaa poliisit, sillä hän ei saanut itse käyttää voimakeinoja. Ennen poliisien tuloa vangit rikkoivat käytävässä olevat ikkunat ja käänsivät venäläisten vankien sellin pidikeraudan pois paikoiltaan, jolloin venäläiset pöytää apunaan käyttäen hakkasivat oven auki. Uhkaavan tilanteen vuoksi leirille saapui myös varuskunnan vartio päävartiosta seuraamaan tilannetta. Poliisit saivat kapinan kuitenkin rauhoittumaan ja vangit siirrettiin selleihin, jolloin yksi sotavanki onnistui karkaamaan

¹⁸⁵ LKSK spk 16.12.1944, 9.2. ja 15.2.1945. spk nro 14290. KA, S.

¹⁸⁶ LKSK spk 31.12.1944–20.1.1945, spk nro 14290. KA, S.

tuntemattomalla tavalla. Selliosastolla yksi venäläinen vanki yritti puhkaista seinän ja hakata oven paikoiltaan irrottamallaan sängynjalalla. Tämäkin vanki rauhoittui illan aikana. Paikalle saapui myös poliisimestari, joka yritti rauhoittaa vankeja omalla auktoriteetillaan. Kiellosta huolimatta hän oli mennyt selliosastolle ja yritti tähytysaukoista rauhoittaa yhtä sotavankia, jolloin vanki löi tähytysaukkoa jollain kovalla esineellä. Poliisimestari pelästy ja tuli pois selliosastolta. Seuraavana päivänä Selvityselimestä tilattiin kaasupistooleja ja panoksia. Tämä yksi karannut vanki löytyi muutama päivä myöhemmin. Hän oli mennyt erää sellin komeroon piiloon, josta vartija hänet löysi.¹⁸⁷

Vartioiden heikohko taso tarjosi vangeille mahdollisuuksia päästä pakenemaan. Sotavanki Juho Mikkonen osasi hyödyntää tilannetta tehokkaasti. Joko hän hoksasi nopeasti oivallisen tilanteen tai sitten samanlaisia tilanteita oli ollut aiemminkin, joten hän on osannut odottaa oikeaa hetkeä ja toimia nopeasti. Mikkonen oli karannut vartiomiesten nukkuessa. Selliosaston vartiomiesten vaihdon piti tapahtua kello kahdelta yöllä. Siihen asti vartiossa olleesta parivaljakosta toinen vartija lähti herättämään kahta seuraavaa vartiomiestä. Herättäjän mukaan nämä olivat heränneet, mutta nukkumassa olleiden mielestä heitä ei ollut herätetty kunnolla. Lisäksi vartiopaikalle jäänyt vartija oli poistunut paikalta omin luvin, vaikka seuraavaa vaihtoa ei ollut tullut. Kyseinen vartija oli toiminut ohjeiden vastaisesti. Tästä syystä vartiopaikalla ei ollut ketään yöllä noin kahden ja puoli seitsemän välillä. Kokoamispaikan lämmittäjä oli aamulla kuuden jälkeen huomannut, ettei vartiopaikalla ole ketään. Hän oli herättänyt päivystäjän, joka oli herättänyt vartiomiehet ja käskenyt heidät vartiopaikalleen. Vartijoiden tarkastaessa aamulla paikkoja huomasivat he yhden vangin karanneen. Kuulustelupöytäkirjasta ei selviä, miten Mikkonen on päässyt ulos sellistä ja koko rakennuksesta, mutta leirin alueelta hän on poistunut selliosaston takaa, koska siellä ei ollut kunnollista piikkilanka-aikaa. Hänet saatiin seuraavana päivänä kiinni Vainikkalassa ja tuotiin takaisin kokoamispaikkaan.¹⁸⁸

Jotkut karkaamiset eivät tapahtuneet hetken mielijohteesta, vaan niitä suunniteltiin. Huolellisesti miettivät ja toteuttivat pakonsa sotavangit Juho Uttu ja Nikolai Andrejev. Etenkin Andrejev oli suunnitellut karkaamistapaansa pitkään. Kyseiset vangit tekivät myös yhteistyötä, sillä Uttu auttoi Andrejeviä antamalla tälle sahan. Uttu karkasi ensimmäisen kerran 26.7.1945. Hänen karkaamisensa huomasi ensimmäisenä vartija Suomalainen, joka oli viettämässä vapaa-aikaansa

¹⁸⁷ LKSK spk 16.–20.2.1945, spk nro 14290. KA, S.

¹⁸⁸ Kuulustelupöytäkirja 20.4.1945 ja majuri Inkilän ja vääpeli Laitisen kirje varuskunnan päällikölle 23.4.1945. LKSKA. T 19665/F6. KA, S.

Lappeenrannan keskustassa. Hän oli palaamassa kaupungilta kokoamispaikkaan, kun huomasi Uutun ja tunnisti tämän heti. Suomalainen alkoi kysellä Uutulta, miksi tämä liikkui kaupungilla ja käski heti palata takaisin kokoamispaikkaan. Uttu oli selitellyt, että älkää viitsikö, yrittäen samalla lyödä vartija Suomalaista. Uttu oli lähtenyt juoksemaan karkuun Suomalainen perässään. Vartiomies kuitenkin luopui takaa-ajosta, sillä hänellä ei ollut mitään asetta mukanaan. Tämän jälkeen hän oli mennyt ilmoittamaan Uutun karkaamisesta kokoamispaikkaan majuri Inkilälle. Sotavanki Uttu oli karannut ikkunan kautta, sillä hän oli saanut sahattua ikkunan ristikkotangon pois. Hänen ikkunansa oli vielä sellaisessa kohdassa, että siitä oli helppo laskeutua alas. Uttu oli aiemmin päivällä tavannut vaimonsa ja ollut huomattavan rauhaton. Hän oli myös pyytänyt, että sellin valot sammutettaisiin, jotta saisi nukuttua paremmin. Pyyntöön ei kuitenkaan vartiomies ollut suostunut. Pimeydellä Uttu olisi luultavasti pyrkinyt piilottelemaan pakoaan. Ristikkotangon sahaus hän kuitenkin onnistui salaamaan, sillä selliosastolla oli usein kaikenlaisia ääniä, joten vartiomiehet eivät sahausta huomanneet. Karkuri Uttu jäi pakoa seuraavana päivänä kiinni Kouvolassa, mistä hänet palautettiin leirille.¹⁸⁹

Samanlaista pakoa oli kauan suunnitellut myös Nikolai Andrejev. Hän huomasi tilaisuutensa tulleen, kun kuuli Uutun sahaavan ikkunaristikkoaan poikki hänen sellinsä alapuolella. Andrejev oli samana iltana pyytänyt Uutulta sahaa, ja Uttu oli suostunut. Sahan he olivat todennäköisesti vaihtaneet siten, että se oli sidottu naruun, jonka toisessa päässä oli kivi. Kivi oli heitetty alemmassa kerroksessa olevan Uutun sellistä ikkunan kautta ylös Andrejevillä, joka oli vetänyt narulla sahan itselleen. Andrejev sahasi ristikkotankoja pikkuhiljaa saaden sen seuraavana päivänä valmiiksi. Yöllä hän oli kuunnellut, milloin vartija poistui toiseen kerrokseen, jolloin hän oli paennut ikkunasta ja laskeutunut vesiränniä myöten vieressä olevan matalamman rakennuksen katolle. Katolta oli lyhyt matka hypätä maahan. Vartiovuorossa ollut vartija oli tasaisin väliajoin tarkastanut vankikopit tähystysaukoista ja todennut vankien nukkuvan. Hän ei ollut havainnut mitään erikoista. Aamuyöllä vartiopäällikkö Hillebrand oli tullut tarkastuskierrokselle ja havainnut, että Andrejevin ikkunasta oli yksi ristikkotanko poistettu. Sellin vuoteessa näytti kuitenkin olevan nukkuja. Vartija ja vartiopäällikkö olivat menneet koppiin sisälle ja huomanneet, että Andrejev oli lavastanut valenukkujan käyttäen apunaan sotilaspäällystakkia. Ovelta katsottuna takki oli näyttänyt oikealta nukkujalta. Karatessaan Andrejevillä oli ollut tavoitteenaan päästä sisä-Suomeen, mutta hän oli jäänyt kiinni Taipalsaarella seuraavana päivänä.¹⁹⁰

¹⁸⁹ Kuulustelupöytäkirja 27.7.1945. LSKA. T 19665/F4. & LSKK spk 26.7.1945, spk nro 14291. KA, S.

¹⁹⁰ Kuulustelupöytäkirjat 28. ja 29.7.1945. LSKA. T 19665/F4. KA, S.

Valenukkujaa käytti myös sotavanki Uuttu, kun hän karkasi uudelleen 15.8.1945. Uuttu oli takin lisäksi käyttänyt lavastuksessa apunaan myös paperilla täytettyjä sukkiä, jotka esittivät jalkoja. Takki oli asetettu sukkien päälle siten, että ne näkyivät takin alta ja näyttivät selvästi jaloilta. Uuttu oli jälleen sahanut ikkunan ristikkotangon poikki ja paennut sitä kautta. Hänen on täytynyt pitää sisä- ja ulkovartiomiehiä silmällä, jotta on onnistunut pakenemaan huomaamattomasti. Leirin alueelta Uuttu oli paennut saunaportin kautta. Portti oli auki ja sen lukot oli helppo aukaista nykäisemällä. Vartiopäällikkö Hillebrand kuulusteli vartijoita ja päivystäjiä ja tulkitsi kaikkien heidän valehtelevan hänelle. Uuttu oli ollut helppo karata, sillä ulkovartiostinista yöllä vastanneet vartiomiehet olivat poistuneet vartiopaikaltaan luvatta ja viipyneet luultavasti melko pitkään poissa. Hillebrandin kuulustellessa olivat vartiomiehet myöntäneet poistuneensa vartiopaikaltaan, mutta vain lyhyeksi hetkeksi. Tapauksen jälkeen majuri Teutari määräsi, että nämä kaksi ulkovartiostin laiminlyönyttä vartijaa oli heti vaihdettava.¹⁹¹

Helmikuussa 1945 koettiin myös hankalin lastaus junavaunuihin. Poliiseja oli pyydetty apuun, ja heitä saapuikin paikalle 12 kappaletta. Lastauksen yhteydessä yksi vanki yritti tappaa itsensä lyömällä linkkuveitsellä mahaan. Veitsi ei kuitenkaan mennyt vaatteiden läpi. Samassa lastauksessa kaksi vankia pääsi karkuun, mutta poliisit juoksivat heidät kiinni muutaman sadan metrin päässä junasta. Mahdollisesti uhkaavista tilanteista ja karkaamisista johtuen leiriä hiukan kunnostettiin maaliskuun alussa: portin lukko korjattiin, portille laitettiin hälytysjärjestelmä ja piikkilanka-aita saatiin valmiiksi.¹⁹²

Vartijoita oli liian vähän, joten vartiointi oli sallittua heikompaä. Myös aliupseereista oli puutetta, jonka vuoksi sotamiehiä käytettiin myös vartiopäällikköinä. Samalla he hoitivat päivystäjänkin tehtäviä. Monet näistä vartijoista olivat vielä alokkaita.¹⁹³ Karkaamisen estämiseksi LVK antoi helmikuussa 1945 luvan käyttää kaasupistoolia ja vankien sitomista, vaikka ne sopimusten vastaisia olivatkin. Myös vartijat vaihdettiin kokeneempiin.¹⁹⁴ Vartijoiden määrää lisättiin muutamalla, joten vartiostinissa oli seitsemän vartiostinistä ja yksi vartiopäällikkö.¹⁹⁵ Helmikuisen kapinan seurauksena otettiin käyttöön myös vankilarakennuksen selliosasto, jotta vangit voitiin sijoittaa eri huoneisiin. Näiden järjestelyiden lisäksi Neuvostoliittoon alettiin lähettää vankeja pienemmissäkin erissä. Aluksi vankeja luovutettiin kun määrä oli muutama kymmenen, mutta karkaamisen vuoksi

¹⁹¹ Kuulustelupöytäkirja 15.8.1945. LKSKA. T 19665/F6. & LKSK spk 15.8.1945, spk nro 14291. KA, S.

¹⁹² LKSK spk 19.2.–10.3.1956, spk nro 14290. KA, S.

¹⁹³ Sotavankikomendantin Selvityselimen päällikön majuri Väinö Teutarin kirje nro 943/Sv.1/28.2.1945 Komentoesikunnan päällikölle. LKSKA. T 19665/F6-7. KA, S.

¹⁹⁴ Pekkarinen & Pohjonen 2005, 50–51.

¹⁹⁵ Majuri Toivo Inkilän laatima asiakirja vartijoiden sijoituspaikoista 16.2.1945. LKSKA. T 19665/F6. KA, S.

säilytysaikoja oli lyhennettävä.¹⁹⁶ Nämä keinot auttoivat, sillä levottoman alkuaian jälkeen tilanne rauhoittui. Myöhemmin tapahtuneet karkaamiset oli suunniteltu huolellisemmin kuin aiemmat ja oveluutta käytettiin väkivaltaa enemmän. Ongelmat vankien kanssa vahvistivat selvästi sen, että internoidut eivät halunneet tulla luovutetuiksi Neuvostoliittoon. Tapaukset asettuvat samaan linjaan Pekkarisen ja Pohjosen tutkimuksen kanssa siitä, että vangit eivät olisi halunneet palata eivätkä he kaihtaneet voimakeinojen käyttöä.

6.2. Rauhattomuutta ja itsemurhayrityksiä

Pakoyritykset eivät olleet ainoa asia, jotka kertoi vankien haluttomuudesta palata Neuvostoliittoon. Leirin yleisilmapiiri oli masentunut, sillä vangit tiesivät, että luovutus Neuvostoliittoon saattaisi pahimmassa tapauksessa merkitä kuolemantuomiota.¹⁹⁷ Osa heistä oli niin epätoivoisia, että he yrittivät itsemurhaa. Esimerkiksi eräs heimosotavanki Paavo Sorvali yritti itsemurhaa viiltämällä itseään partakoneenterällä kurkkuun, vasemman käden ranteeseen ja mahaan. Tämän jälkeen hänet paikattiin varuskunnan sairaalassa, mistä hänet tuotiin sidonnan jälkeen takaisin leirille. Sorvali yritti itsemurhaa uudestaan pari tuntia myöhemmin, minkä jälkeen hänet siirrettiin eristyssellin kautta Rauhan piirimielisairaalaan.¹⁹⁸ Siellä häntä tuli vahtia tarkkaan, ettei hän vain yrittäisi tehdä itselleen mitään pahaa. Sorvalia piti myös pakkosyöttää, sillä hän oli kokoamispaikassa kieltäytynyt syömästä. Rauhassa häntä säilytettiin siihen saakka, kunnes hänet luovutettiin Neuvostoliittoon.¹⁹⁹ Myöhemmin keväällä toinenkin sotavanki yritti tappaa itsensä. Hän yritti päästä hengestään juomalla myrkkyä, mutta ei onnistunut vaan tuli vain huonovointiseksi.²⁰⁰ Syyskuussa 1945 tapahtuneessa luovutuskuljetuksessa huomattiin, että yksi vanki oli hirttäytynyt. Kyseinen vanki ei kuitenkaan ollut kokoamispaikan vankeja, vaan hän oli ollut Mikkelin lääninvankilassa. Sieltä lähtenyt juna oli täydennetty Lappeenrannassa ennen Vainikkalaan menoa. Lappeenrannan leirillä ei yrityksistä huolimatta tietävästi sattunut yhtään kuolemantapausta.²⁰¹ Itsemurhat olivat osa myös sodanaikaisten sotavankileirien tapahtumia. Westerlundin mukaan jatkosodan aikana tapahtui 20 itsemurhaa sotavankileireillä.²⁰²

¹⁹⁶ Pekkarinen & Pohjonen 2005, 50–51.

¹⁹⁷ Pohjonen 2005.

¹⁹⁸ LKSK spk 6.2.1945, spk nro 14290. KA, S.

¹⁹⁹ Majuri Teutarin puhelimitse antama määräys Rauhan piirimielisairaalaan 6.2.1945. LKSKA. T19665/F4. KA, S.

²⁰⁰ LKSK spk 27.4.1945, spk nro 14291. KA, S.

²⁰¹ Pohjonen 2005.

²⁰² Westerlund 2009, 120.

Internoitujen kireä ilmapiiri saattoi purkautua myös arvaamattomana käytöksenä. Hermostuneisuus ilmeni esimerkiksi yhtäkkisenä suuttumisena ja kiukunpurkauksena. Eräs sotavanki oli yhtenä iltana soittanut haitaria rauhallisesti useamman tunnin ajan. Hän oli kuitenkin menettänyt malttinsa, kun vartija oli myöhään illalla tullut sanomaan, että soittaminen täytyy lopettaa, koska se häiritsee toisten nukkumista. Sotavanki oli suuttunut tästä niin, että oli paiskannut kitaran maahan ja huutanut, että ensin syyttömät panette lukkojen taa ja sitten ei saa edes soittaa.²⁰³

Suurin osa vapautteen pyrkineistä käytti keinonaan väkivaltaisia menetelmiä. Eräs leirillä ollut vanki yritti maltillisempaa keinoa. Vapautuksen toivossa yritti Heimopataljoona 3:ssa palvelut Eino Hytti vedota kirjeitse jopa presidenttiin. Heimosoturi yritti monin kohteliain ja kunnioittavin sanankääntein vedota presidentin armeliaisuuteen ja oikeamielisyyteen. Hytti kertoi olevansa entinen sotavanki ja palvelleensa moitteettomasti Heimopataljoona 3:ssa. Hän yritti vapautua luovutuksesta selittämällä, että hänellä oli Suomessa vanha äiti ja nuori veli, jotka hänen pitäisi elättää ja hoitaa, sillä he eivät pärjäisi yksin. Hytti odotti Lappeenrannan leirillä päätöstä melkein kuukauden ajan. Anomus ei tuottanut toivottua tulosta. Yleisesikunnan päällikkö ilmoitti, että välirauhanehtojen mukaisesti Heimopataljoona 3:ssa palvelleet on luovutettava eikä Hytin pyyntöön näin ollen voida suostua.²⁰⁴

Neuvostoliittoon palanneita sotavankeja ei kohdeltu hyvin, sillä heidän katsottiin olevan isänmaan pettureita. Heidän kunniamerkinsä ja sotilasarvonsa otettiin pois, ja sotavankeutta tutkittiin Suomesta tuotuja kuulustelupöytäkirjoja myöten. Takaisin rintamajoukkoihin pääsi, jos ei ollut suostunut yhteistyöhön vihollisen kanssa. Vihollisen eduksi toimineet puolestaan passitettiin erityisleireille, josta esimerkiksi upseerit ja miehistö siirrettiin tuotantoelämän käyttöön. Tämä tarkoitti pakkotyötä Siperiassa. Noin viidesosa sai kuolemantuomion tai 25 vuoden vankeuden.²⁰⁵

Heimosotilaat olivat erittäin haluttomia palaamaan Neuvostoliittoon, sillä siellä heidät tuomittiin ankarasti vihollisen armeijassa palvelusta ja valan vannomisesta fasistiselle Suomelle. Oikeuden tuomiot jaettiin usein jo Viipurissa. Tuomioita oli kolmenlaisia: 10–20 vuotta vankeutta tai kuolemantuomio, joka saattoi muuttua 25 vuoden vankeudeksi. Viipurissa toimeenpantiin kuolemantuomiot heti, mutta vankeusrangaistukset kärsittiin suurimmaksi osaksi Siperian hiili- ja

²⁰³ Kuulustelupöytäkirja 30.1.1946. LKSKA. T 19665/F5. KA, S.

²⁰⁴ Heimosotavangin anomus presidentille 19.6.1945. LKSKA. T 19665/F4. KA, S.

²⁰⁵ Lappalainen 1997, 206.

suolakaivoksilla.²⁰⁶ Pekka Nevalaisen tekemien tutkimusten mukaan kuolemantuomio oli kuitenkin harvinainen Suomesta luovutetuille ja täällä armeijan riveissä taistelleille henkilöille. Luultavasti vain pahimmat henkilöt on teloitettu. Rangaistus oli ennemminkin pakkotyön muodossa ja karkotuksena Siperiaan. Tutkimusten mukaan Saksan joukoissa taistelleet saivat 15–25 vuoden pituisia rangaistuksia. Suomen armeijassa palvelleet ovat puolestaan saaneet hiukan lyhyemmät tuomiot, noin 10–15 vuotta pakkotyökarkotusta. Suomesta palautettuja oli työleirillä paljon Uralilla sijaitsevassa Sverdlovskissa. Luovutettujen saavuttua rajan yli itään, heidät vietiin esimerkiksi Viipuriin Tervaniemen kasarmeille. Siellä heidän touhunsu tutkittiin ja sieltä heidät siirrettiin eteenpäin.²⁰⁷

Neuvostoliittoon luovutetut eivät saaneet olla yhteydessä Suomeen jääneiden omaistensa kanssa. Näin kävi esimerkiksi niin kutsuttujen sisäministeri Yrjö Leinon luovuttamien henkilöiden kohdalla. Heidät luovutettiin huhtikuussa 1945 ja joukossa oli suomalaisia ja kansallisuutta vaille olevia henkilöitä. Suomen viranomaiset tiedustelivat Neuvostoliiton edustajilta useaan otteeseen näiden luovutettujen kohtaloista. Suomen Moskovan suurlähettiläs teki helmikuussa 1947 erään luovutetun vaimon puolesta esityksen, että tämä luovutettu mies saisi olla kirjeenvaihdossa vaimonsa kanssa. Neuvostoliitto kielsi tämän. Moskovan lähetystö otti asian esiin vielä helmikuussa 1948, mutta Neuvostoliitto vastasi tyylysti, että ”henkilöt on sotarikollisina tuomittu Neuvostoliittoa vastaan kohdistuneesta toiminnasta eikä heillä ole oikeutta olla kirjeenvaihdossa omaistensa kanssa ja ettei heistä muutenkaan voida antaa mitään tietoja”. Ulkoasiainministeriö yritti palata asiaan vielä vuoden 1949 lopulla, kun he pyysivät, että omaiset saisivat tiedon luovutettujen kohtaloista, rangaistuksista ja mahdollisista kuolemantapauksista. Neuvostoliitto antoi vielä edellistä vastausta tiukemman vastauksen ja ilmoitti, että oman etunsa vuoksi Suomen kannattaa olla enää puuttumatta asiaan. Myöhemmin, 1950-luvun puolivälissä, näiden luovutettujen kohtaloihin tuli jotain selvyyttä. Tuomioiden pituudet olivat vaihdelleet ja ainakin osa oli ollut karkotettuna Siperiassa.²⁰⁸

---

²⁰⁶ Lappalainen 1997, 198.

²⁰⁷ Nevalainen 1990, 312.

²⁰⁸ Muistiot. 110 E 6 kansio nro 42. Ulkoasiainministeriön arkisto.

7. LOPUKSI

Syyskuussa 1944 solmitun välirauhansopimuksen 10. artiklan perusteella Suomen piti luovuttaa neuvosto- ja liittolaissotavangit Neuvostoliitolle. Suurin osa luovutettiin vuoden 1944 lokamarraskuun aikana. Lappeenrannan karanneiden sotavankien kokoamispaikka perustettiin, koska osa Neuvostoliittoon luovutettavista sotavangeista oli karannut joko sotavankileireiltä tai luovutuskuljetusten yhteydessä. Karkureiden pienehkön määrän ja harvakseltaan tapahtuneiden kiinniottojen takia muut sotavankileirit lakkautettiin ja korvattiin yhdellä kokoamisleirillä. Lappeenrannan leiri oli toiminnassa marraskuun lopusta 1944 elokuuhun 1946. Lappeenranta valittiin kokoamispaikaksi hyvien kulkuyhteyksiensä ja rajan läheisen sijainnin takia. Leiri sijaitsi linnoituksessa entisessä vankilarakennuksessa. Muitakin vaihtoehtoja pohdittiin ennen leirin perustamista ja sen toiminnan aikana, mutta Lappeenranta osoittautui parhaaksi paikaksi. Kokoamispaikka kuului Uudenmaan Rakuunarykmentin huollon piiriin, vaikka vastasikin toiminnastaan Pääesikunnan Sotavankikomentajan selvityselimelle.

Suomen oli välirauhansopimuksen ehtojen mukaisesti luovutettava Neuvostoliittoon neuvosto- ja liittolaissotavangit sekä internoidut. Osa luovutettavista karkasi sotavankileireiltä ja kuljetusten yhteydessä. Lappeenrannan kokoamisleirille tuli vajaan kahden vuoden aikana melkein 500 karannutta sotavankia ja siviiliä, jotka oli luovutettava Neuvostoliittoon. Suurin osa luovutettavista oli neuvostosotavankeja, jotka jakautuivat useisiin eri kansallisuuksiin. Eniten oli venäläisiä, mutta myös esimerkiksi ukrainalaisia ja valkovenäläisiä oli joukossa. Muita kuin Neuvostoliiton kansallisuuksiin kuuluvia olivat muun muassa saksalaiset ja itävaltalaiset. Suomensukuisia heimoja leirillä edustivat inkeriläiset ja karjalaiset, joiden osuus oli melko iso. Heistä suuri osa oli Heimopataljoona 3:ssa ja Erillinen Pataljoona 6:ssa taistelleita. Luovutuksia valvoi Liittoutuneiden Valvontakomissio ja karanneiden etsintöjä organisoivat Yrjö Leinon johtama sisäasiainministeriö.

Leirille tuotavien karanneiden sotavankien etsintää hankaloittivat muutamat seikat. Sotavangit olivat sodan aikana karanneet leireiltä tai työmailta, joissa sotavankeja käytettiin. Osa heistä karkasi luovutuskuljetusten aikana. Etenkin alkuaikoina lepsusti ja välinpitämättömästi toimineet poliisiviranomaiset mahdollistivat tilanteen, että karkureilla ei ollut vaaraa jäädä kiinni. Karanneet sotavangit pyrkivät sulautumaan suomalaisten sekaan esimerkiksi tekeytymällä siviiliksi ja käyttämällä vääriä nimiä. Osa hankki itselleen uuden väärennetyn henkilöllisyystodistuksen. Ihmiset liikkuvat sodan jälkeen paljon paikasta toiseen, joten vieraita ihmisiä paikkakunnilla ei ihmetelty. Osa karkureista pakeni pois Suomesta. Etenkin inkeriläiset ja virolaiset pyrkivät pois

maasta, useimmiten Ruotsiin. Moni suomalainen auttoi heitä pakenemaan, ja maahan syntyikin etappiverkosto turvaamaan karkureiden pääsyn pois Suomesta.

Neuvostoliittolaisten sotavankien palautus oli Suomelle selkeä asia. Toisin oli inkeriläisistä ja karjalaisista muodostettujen heimopataljoonien kanssa. Näiden miesten palautus tuotti päänvaivaa Suomen viranomaisille. Heimopataljoonalaisille oli luvattu Suomen kansalaisuus ja heidät oli vapautettu sotavankeudesta. Tämän vuoksi suomalaiset olisivat jättäneet heidät luovuttamatta. Valvontakomissio kuitenkin päätti toisin. Myös virolaisten palauttamista mietittiin ulkoasiainministeriössä, mutta LVK ratkaisi tämänkin ongelman ja virolaiset oli luovutettava.

Vangit olivat todella haluttomia menemään Neuvostoliittoon. Tämä johtui luovutettujen kovasta kohtalosta. Neuvostosotavankeja pidettiin isänmaanpettureina ja heille saatettiin langettaa jopa kuolemantuomio. Heimosotavangit tuomittiin vihollisen, jotkut kahden vihollisen palvelusta. Rangaistuksena saattoi myös olla esimerkiksi pakkotyö Siperian kaivoksilla. Vangit kapinoivat leirillä ja yrittivät karata välttyäkseen matkalta itään. Muutama yritti myös itsemurhaa. Levottomuudet olivat ongelma, sillä leirillä ei ollut riittävästi vartijoita ja apua haettiin välillä poliisilaitokselta. Vartiointia yritettiin tehostaa ja vankien säilytysaikoja lyhennettiin, että levottomuudet vähenisivät. Suurimmat ongelmat olivat leirin alkuaikana, koska vankeja oli enemmän ja vartijoilta oli kielletty voimakeinojen käyttö. Levottomuudet ja itsemurhayritykset johtivat siihen, että mieliala ja ilmapiiri ei ollut leirillä kovin positiivinen.

Lappeenrannan leirin henkilöstön rakenne noudatteli melkein joka kohdaltaan sodanaikaisia sotavankileirejä. Henkilökuntaan kuului leirin päälliköiden lisäksi vartiomiehiä, päivystäjät, lääkäri ja tulkki, aivan kuten tavallisillakin sotavankileireillä. Vartijakunta muodostui sotamiehistä sekä ammattilaisvanginvartijoista, jotka saatiin Konnunsuon keskusvankilasta. Leiriä vaivasi kuitenkin vartijapula lähes koko sen toiminnan ajan. Asevelvollisuuttaan suorittaneita sotamiehiä kotiutettiin eikä Konnunsuoltakaan aina ollut antaa vartijoita. Sotamiehet olivat kouluttamattomia ja alempaan kuntoisuusluokkaan kuuluvia, joten vartioinnin taso ei ollut paras mahdollinen. Vartijoiden vähäisen määrän ja osittain ammattitaidottoman aineksen lisäksi vartioinnin tehoa laski se, että vartijat eivät saaneet käyttää voimakeinoja vankeja kohtaan. Vangit tiesivät tämän, minkä vuoksi he käyttäytyivät väkivaltaisesti ja itsetuhoisesti. Pakoyrityksiä ja karkaamisia tapahtui usein, minkä vuoksi voimakeinojen käyttö vartioinnissa lopulta sallittiin. Varsinaisia rangaistuksia vangeille ei kuitenkaan annettu. Kurinpito-ongelmia pyrittiin lähinnä ennaltaehkäisemään erilaisin keinoin.

Vartijoiden toiminta leirillä ei ollut aina kovin luotettavaa, sillä he saattoivat poistua vartiopaikalta tai nukkua siellä omin luvuin. Luovutuskuljetusten vartiointi oli kuitenkin tehokkaampaa, eikä niiden aikana karkaamisia tapahtunut, kuten massapalautusten kuljetuksissa. Karkaamisriski liittyi leirillä yleensä internoitujen vankivaunuihin lastaamiseen. Vartiointi joutui koville näissä tilanteissa, mutta apua saatiin kaupungin poliisilaitokselta. Vartioinnin huolimattomuuden osalta Lappeenrannan leiri oli samankaltainen kuin sotavankileirien kurileiri ja siviilien internointileiri.

Joulukuussa 1944 tapahtuivat ensimmäiset luovutukset, jotka olivat samalla myös suurimmat luovutettavien vankien määrällä mitattuna. Saapuneiden ja luovutettujen määrät vähenivät hiljalleen vuosien 1945 ja 1946 aikana, tosin loppukesästä ja alkusyksystä 1945 vankeja tuotiin ja vietiin hieman enemmän. Luovutettavilla ei ollut mitään erityistä järjestystä, vaan heidät luovutettiin sitä mukaa kun he saapuivat leirille. Esimerkiksi venäläisiä lähti paljon ensimmäisissä kuljetuksissa, kun taas karjalaisia luovutettiin tasaiseen tahtiin. Suurin osa karkureista oli jäänyt jo kiinni ja luovutettu Neuvostoliittoon kesään 1946 mennessä, joten Lappeenrannan kokoamispaikka muuttui tarpeettomaksi. Leiri lakkautettiin elokuun lopussa 1946. Tämän jälkeen kiinnisaadut luovutettavat kuljetettiin suoraan Helsingistä Vainikkalaan ja siitä edelleen rajan yli Neuvostoliittoon.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Painamattomat lähteet

Arkisto

Ulkoasiainministeriön arkisto (UM), Helsinki:

Neuvostokansalaisten luovutuksia koskeva kansio

Kansallisarkisto, Sörnäisten toimipiste (KA, S), Helsinki:

Lappeenrannan karanneiden sotavankien kokoamispaikan arkisto

Lappeenrannan karanneiden sotavankien kokoamispaikan sotapäiväkirjat

Painetut lähteet

Tutkimuskirjallisuus

Ahtokari, Reijo 1969. Punainen Valpo. Kustannusosakeyhtiö Otava. Helsinki.

Hallikainen, Janne 2004. Kurinpito ja mielivalta. Teoksessa Vihollisen armoilla – Neuvostosotavankien kohtaloita Suomessa 1941–1948. toim. Roiko-Jokela, Heikki. Kopijyvä Oy. Jyväskylä, s. 87–144.

Hokkanen, Petri 2004. Sotavankien käyttö maataloustyövoimana – Esimerkkinä Pohjois-Savo. Teoksessa Vihollisen armoilla – Neuvostosotavankien kohtaloita Suomessa 1941–1948. toim. Roiko-Jokela, Heikki. Kopijyvä Oy. Jyväskylä, s. 67–86.

Jensen-Eriksen, Niklas 2000. Väli rauhan väliin putoajat – Suomessa asuneet saksalaiset Valpon varjossa 1944–1947. Teoksessa ”Se rakkain kotipolku” Erkki Kouri ja yleinen historia. Toim. Multamäki, Kustaa; Peltonen, Markku; Saarinen, Hannes. Hakapaino Oy. Helsinki, s. 333-354.

Kujansuu, Juha 2004. Jatkosodan sotavankiorganisaatio. Teoksessa Vihollisen armoilla – Neuvostosotavankien kohtaloita Suomessa 1941–1948. toim. Roiko-Jokela, Heikki. Kopijyvä Oy. Jyväskylä, s. 11–26.

Lappalainen, Niilo 1997. Aselevon jälkeen. WSOY. Juva.

Mertanen Tomi 2004. Neuvostokansalaisia Suomesta Ruotsiin. Etappitoiminta 1944–1948. Teoksessa Vihollisen armoilla – Neuvostosotavankien kohtaloita Suomessa 1941–1948. toim. Roiko-Jokela, Heikki. Kopijyvä Oy. Jyväskylä, s. 257–280.

Nevalainen, Pekka 1990. Inkeriläinen siirtoväki Suomessa 1940-luvulla. Kustannusosakeyhtiö Otava. Keuruu.

Pekkarinen, Jussi & Pohjonen, Juha 2005. Ei armoa Suomen selkänahasta – Ihmisluovutukset Neuvostoliittoon 1944–1981. Kustannusosakeyhtiö Otava. Keuruu.

Pietola, Eino 1987. Sotavangit Suomessa 1941–1944. Gummerus. Jyväskylä.

Pohjonen, Juha: artikkelin ”Linnoituksen vaiettu sotavankileiri” käsikirjoitus. 2005.

Roiko-Jokela, Heikki 1999. Oikeutta moraalien kustannuksella? Neuvostoliiton kansalaisten luovutukset Suomesta 1944–1955. Studia Jyväskyläensia 58. Jyväskylä.

Roiko-Jokela, Heikki 2001. Unelma vapaudesta – Virolaisten pako Saksan siron alta Suomeen, elämää Suomessa, salamatkustusta Ruotsiin, luovutuksia Neuvostoliittoon noin 1942–1955. Kopijyvä Oy. Jyväskylä.

Syrjä, Pentti 1991. Isänmaattomat – Heimosoturit jatkosodassa 1941–1944. WSOY. Juva.

Syrjämäki, Petteri 2004. Kurileiri syntyi käytännön tarpeista. Teoksessa Vihollisen armoilla – Neuvostosotavankien kohtaloita Suomessa 1941–1948. toim. Roiko-Jokela, Heikki. Kopijyvä Oy. Jyväskylä, s. 187–244.

Vuorinen, Aimo et al. 1992. Lappeenrannan vanha linnoitus itää ja länttä vastaan. Etelä-Saimaan Kustannus Oy. Lappeenranta.

Westerlund, Lars 2008a. Internment and deportation in WWI and WWII. A comparative survey of the situation in Finland. Teoksessa Sotavangit ja internoidut. Kansallisarkiston artikkelikirja. toim. Westerlund, Lars. Oy Nord Print Ab. Helsinki, s. 352–398.

Westerlund, Lars 2008b. Saksan vankileirit Suomessa ja raja-alueilla 1941–1944. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Porvoo.

Westerlund, Lars 2009. Sotavankien ja siviili-internoitujen sodanaikainen kuolleisuus Suomessa. SKS. Helsinki.

LIITE 1

Käytetyt lyhenteet

KA, S	Kansallisarkisto, Sörnäisten toimipiste
LKSKA	Lappeenrannan karanneiden sotavankien kokoamispaikan arkisto
LKSK Spk	Lappeenrannan karanneiden sotavankien kokoamispaikan sotapäiväkirja
LVK	Liittoutuneiden Valvontakomissio
URR	Uudenmaan Rakuunarykmentti
Valpo	Valtiollinen poliisi